

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI**

**DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ'NDE
BULUNAN 18-19. YÜZYILLARA AİT EL YAZMASI
KUR'ÂN-I KERÎMLERİN CİLT SANATI AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VELİ AKBULUT

İSTANBUL, 2022

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI PROGRAMI**

**DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ'NDE
BULUNAN 18-19. YÜZYILLARA AİT EL YAZMASI
KUR'ÂN-I KERÎMLERİN CİLT SANATI AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**VELİ AKBULUT
(190301005)**

**Danışman
(Dr. Öğr. Üyesi. S. Hilal Arpacıoğlu)**

DÜZELTİLMİŞ TEZ

İSTANBUL, 2022

28/10/2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, Geleneksel Türk Sanatları Tezli yüksek lisans programı 190301005 numaralı VELİ AKBULUT'un hazırladığı “Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesinde Bulunan Ciltli Yazma Eserlerin İncelenmesi” konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 28/10/2022 Cuma günü saat 10:00’da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:... da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının “Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi’nde Bulunan 18-19. Yüzyıllara Ait El Yazması Kur’ân-ı Kerîmlerin Cilt Sanatı Açısından İncelenmesi” şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. Dr. Öğr. Üyesi S. Hilal ARPACIOĞLU (Danışman)	KABUL
2. Dr. Öğr. Üyesi Nuran ÖZTÜRK	KABUL
3. Dr. Öğr. Üyesi Nihal ARACI	KABUL

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Veli Akbulut

DÜZELTME METNİ

1. Genel imla hataları düzeltildi.
2. XVIII-XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti Kitap Sanatları bölümü genişletildi.
3. Kaynakça ve Sonuç düzenlendi.

İslam Seçen'e rahmet, minnet ve saygıyla...

**DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ'NDE
BULUNAN XVIII-XIX. YÜZYILLARA AİT EL YAZMASI
KUR'ÂN-I KERİMLERİN CİLT SANATI AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Veli Akbulut

ÖZET

Diyaret İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 3 Mart 1924'te kurulmuştur. Kütüphanede 7.465 adet el yazması eser bulunmaktadır. Bu sayı risâleler ile birlikte düşünüldüğünde toplam 17.000 civarındadır. Ayrıca yaklaşık olarak 5.000 adet katalog çalışması tam olarak tamamlanmamış nadir matbu eser ile taş baskı eserler yer almaktadır.

Bu çalışmada toplam 7.465 adet olan el yazmalarındaki cüzleri ile birlikte 1672 tane Kur'ân-ı Kerîm'in 785 adedi incelenmiştir. Çalışmanın ana konusunu teşkil eden Osmanlı İmparatorluğu'nun XVIII-XIX. yüzyıllarına ait olan 65 adet Kur'ân-ı Kerîm, katalog bilgileri göz önünde bulundurularak cilt sanatı, ciltlerin tezyinatı ve teknik açıdan değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Osmanlı Devleti'nin genel itibarıyla siyasi, kültürel ve sanatsal ortamlarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise XVIII-XIX. yüzyıl Osmanlı dönemi kitap sanatları ve cilt sanatı ele alınmıştır. Üçüncü bölüm olarak Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise tezin ana konusu olan ve kütüphanede bulunan XVIII-XIX. yüzyıllara ait Kur'ân-ı Kerîmlerin katalog çalışması ile ciltlerin analizi yer almaktadır. Eserlerin ciltleri teknik, çeşit, üslûb ve tezyinat yönleri dikkate alınarak kataloglama ile birlikte incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Osmanlı, Cilt, XVIII-XIX. Yüzyıl, Tezyinat.

**AN EXAMINATION OF THE QURAN OF THE XVIII-XIX.
CENTURIES IN THE LIBRARY OF THE PRESIDENCY OF
RELIGIOUS AFFAIRS IN TERMS OF BIND ART**

Veli Akbulut

ABSTRACT

The Library of the Presidency of Religious Affairs was established on March 3, 1924. There are 7,465 manuscripts in the library. When this number is considered together with the treatises, the total is around 17,000. In addition, there are approximately 5,000 rare printed works and lithographs whose catalog work has not been fully completed.

785 of the 1672 copies of the Qur'an, together with the parts in the manuscripts, which are 7,465 in total, are analyzed. The bookbinding art, the decoration of the bindings and the technical analysis of 65 Holy Qur'an belonging to the XVIII-XIX centuries of the Ottoman Empire, which constitute the main subject of the study, were made by taking into account the catalog information.

The study consists of four main parts. At first, the general political, cultural, and artistic environment of the Ottoman Empire are mentioned. In the second chapter, book arts and bookbinding art of XVIII-XIX century of Ottoman period are discussed. In the third part, general information about the Presidency of Religious Affairs Library was given. In the fourth chapter which is the main subject of the thesis, the catalog study of the Qur'an belonging XVIII-XIX centuries which are exist in the Library of the Presidency of Religious Affairs and the analysis of the volumes are included. Together with the cataloging, the volumes of the works are examined while taking into consideration their technical, general, stylistic, and decorative aspects.

Keywords: The Qur'an, Ottoman, Bookbinding, XVIII-XIX, Centuries. Decoration.

ÖNSÖZ

XVIII-XIX. yüzyılları Osmanlı Devleti'nin zirve dönemlerinden duraklama ve gerileme dönemlerine geçiş süreci olarak düşünebiliriz. Devletlerin siyasal ve ekonomik olarak zor bir geçiş süreci yaşadıkları zamanlarda, her daim olduğu gibi en çok etkilendikleri alanların başında kültür ve sanat alanlarının geldiği aşikârdır. Osmanlı Devleti'nin her konuda zirvede olduğu zaman dilimi olan, XVI. ve XVII. yüzyıllardan sonra sanat eserlerinin ilk olarak tekrarı, sonra benzeri, daha sonrasında ise yükseliş dönemlerindeki eserlerden esinlenerek veya bir kısmı öne alınarak süregelen durum akabinde, başka etkileşimleri de içine katarak kimliğini ve karakterini yeniden oluşturma sürecine girmiştir. XVIII-XIX. yüzyılların düşünsel ve siyasal ortamının çok hareketli olmasının da etkisiyle, bu devirlerde ortaya konulan sanat eserlerinin niteliğinde ve niceliğinde önemli değişiklikler olmuştur.

Bu çalışmada ilk olarak XVIII-XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin siyasal, ekonomik ve kültürel durumu genel olarak incelenmiştir. Sonrasında ise o dönemlerde Osmanlıdaki kitap sanatları ve sanat ortamı araştırılmıştır. Son olarak da tezimizin asıl konusu olan cilt sanatı açısından Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde bulunan 7.465 adet el yazma eserler içerisinde cüzleri ile birlikte 1672 tane olan Kur'ân-ı Kerîmlerin 785 adedi incelenmiştir. Bu eserlerden 65 tanesinin ise XVIII-XIX. yüzyıllara ait olduğu kabul edilerek cilt sanatı özellikleri açısından tek tek incelenmiş ve ele alınmıştır.

Geleneksel sanatlar içerisinde özellikle cilt sanatı boynu bükük kalmış, son zamanlarda sanatı icra eden usta ve sanatçı yok denecek kadar azalmıştır. Bu bağlamda bu sanat dalının bu günlere gelmesinde çok büyük rolü ve emeği olan merhum hocam İslam SEÇEN'i rahmet ve minnet ile yâd ediyorum.

Tez çalışmamızın bütün süreçlerinde bana her türlü desteği sağlayan ve yardımcı olan sayın hocam Dr. Öğr. Ü. Sabriye Hilal ARPACIOĞLU'na, bütün eğitim hayatım boyunca her anlamda yanımda olarak desteklerini esirgemeyen aileme, bünyesinde çalışmakta bulunduğum Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde çalışan mesai arkadaşlarıma ve tüm dostlarıma teşekkür ederim.

Kasım 2022

Veli Akbulut

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR	ix
FOTOĞRAF LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. XVIII-XIX. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLETİ'NE GENEL BAKIŞ	4
İKİNCİ BÖLÜM	11
2. XVIII-XIX. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLETİ SANAT ORTAMI	11
2.1. XVIII-XIX. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLETİ KİTAP SANATLARI	13
2.1.1. Cilt Sanatı ve Tarihçesi.....	24
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	40
3. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ.....	40
3.1. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN XVIII-XIX. YÜZYILLARA AİT KURÂN-I KERÎMLERİN CİLT KATALOĞU.....	45
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	177
4. DEĞERLENDİRME	177
SONUÇ.....	180
KAYNAKÇA	183

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.madd.	: Adı Geçen Madde
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
F.	: Fotoğraf
haz.	: Hazırlayan
h.	: Hicri
İ.B.B.	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
Ktp.	: Kütüphane
m.	: Miladi
madd.	: Maddesi
Sy.	: Sayı
s.	: Sayfa
Tdv.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ttk.	: Türk Tarih Kurumu
v.	: Varak
vb.	: Ve benzeri
yay.	: Yayınevi, yayınları

FOTOĞRAF LİSTESİ

	Sayfa
Fotoğraf 1.1. XVIII-XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti.....	4
Fotoğraf 1.2. XVIII-XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti.....	4
Fotoğraf 2.1.1. Şeyh Hamdullah Murakkası.....	14
Fotoğraf 2.1.2. Hâfız Osman Murakkası.....	15
Fotoğraf 2.1.3. Kazasker Mustafa İzzet Efendi Murakkası.....	17
Fotoğraf 2.1.4. Muhsin Demironat Ruganî Kab Örneği.....	18
Fotoğraf 2.1.5. Abdullah-ı Buhârî Albümü'nden Saraylı Kadın Minyatürü (İÜ Ktp., TY, nr. 9364)	21
Fotoğraf 2.1.1.6. Ali Üsküdârî Albümünün Lake Cilt Kapağı (İÜ Ktp., TY,nr.5650).....	22
Fotoğraf 2.1.1.1. Alfred Von Le Cog tarafından bulunan ilk Uygur ciltKatalogları.	25
Fotoğraf 2.1.1.2. Alfred Von Le Cog tarafından bulunan ilk Uygur ciltKatalogları.	25
Fotoğraf 2.1.1.3. 000171 Demirbaş Numaralı Eserin Desen Analizi.....	29
Fotoğraf 2.1.1.4. Akvalü'l-Cemâa mine'l-Felâsife (Süleymaniye Ktp.Fatih5323)..	32
Fotoğraf 2.1.1.5. Külliyyat h. 859 m.1454 (Süleymaniye Ktp. Fatih 3863.....	33
Fotoğraf 2.1.1.6. Şerhü Risâle fi Âdâbi'l-Bahs (Darendede Sadrazam Mehmed Paşa Ktp.96).....	34
Fotoğraf 2.1.1.7. Divan h. 886 m.1481 (Tire Necip Paşa Ktp. 394).....	34
Fotoğraf 2.1.1.8. Divan h.743 m.1342 (Süleymaniye Ktp. Fatih 3843).....	35
Fotoğraf 2.1.1.9. Meâlimu't Tenzil (Mevlana M.İhtisas Ktp.) 67.....	35
Fotoğraf 3.1.1. 000666 Kur'ân-ı Kerîm.....	46

Fotoğraf 3.1.2. 000491 Kur'an-ı Kerim.....	48
Fotoğraf 3.1.3. 000452 Kur'an-ı Kerim.....	50
Fotoğraf 3.1.4. 000624 Kur'an-ı Kerim.....	52
Fotoğraf 3.1.5. 000587 Kur'an-ı Kerim.....	54
Fotoğraf 3.1.6. 000567 Kur'an-ı Kerim.....	56
Fotoğraf 3.1.7. 000617 Kur'an-ı Kerim.....	58
Fotoğraf 3.1.8. 000479 Kur'an-ı Kerim.....	60
Fotoğraf 3.1.9. 000235 Kur'an-ı Kerim.....	62
Fotoğraf 3.1.10. 007230 Kur'an-ı Kerim.....	64
Fotoğraf 3.1.11. 000459 Kur'an-ı Kerim.....	66
Fotoğraf 3.1.12. 000457 Kur'an-ı Kerim.....	68
Fotoğraf 3.1.13. 000454 Kur'an-ı Kerim.....	70
Fotoğraf 3.1.14. 000052 Kur'an-ı Kerim.....	72
Fotoğraf 3.1.15. 000052 Kur'an-ı Kerim (İç Kapak).....	73
Fotoğraf 3.1.16. 000611 Kur'an-ı Kerim.....	74
Fotoğraf 3.1.17. 000611 Kur'an-ı Kerim (İç Kapak).....	75
Fotoğraf 3.1.18. 000320 Kur'an-ı Kerim.....	76
Fotoğraf 3.1.19. 000676 Kur'an-ı Kerim.....	78
Fotoğraf 3.1.20. 000708 Kur'an-ı Kerim.....	80
Fotoğraf 3.1.21. 000272 Kur'an-ı Kerim.....	82
Fotoğraf 3.1.22. 000326 Kur'an-ı Kerim.....	84
Fotoğraf 3.1.23. 000326 Kur'an-ı Kerim (İç Kapak).....	85
Fotoğraf 3.1.24. 007465 Kur'an-ı Kerim.....	86
Fotoğraf 3.1.25. 007465 Kur'an-ı Kerim (İç Kapak).....	87
Fotoğraf 3.1.26. 007465 Kur'an-ı Kerim (Zahriye Sayfası).....	87

Fotoğraf 3.1.27. 000660 Kur'an-ı Kerim.....	89
Fotoğraf 3.1.28. 000660 Kur'an-ı Kerim (İç Kapak).....	90
Fotoğraf 3.1.29. 000216 Kur'an-ı Kerim.....	91
Fotoğraf 3.1.30. 007099 Kur'an-ı Kerim.....	93
Fotoğraf 3.1.31. 007100 Kur'an-ı Kerim.....	95
Fotoğraf 3.1.32. 000437 Kur'an-ı Kerim.....	97
Fotoğraf 3.1.33. 007076 Kur'an-ı Kerim.....	99
Fotoğraf 3.1.34. 000659 Kur'an-ı Kerim.....	101
Fotoğraf 3.1.35. 000499 Kur'an-ı Kerim.....	103
Fotoğraf 3.1.36. 000307 Kur'an-ı Kerim.....	105
Fotoğraf 3.1.37. 000753 Kur'an-ı Kerim.....	107
Fotoğraf 3.1.38. 000654 Kur'an-ı Kerim.....	109
Fotoğraf 3.1.39. 000557 Kur'an-ı Kerim.....	111
Fotoğraf 3.1.40. 007229 Kur'an-ı Kerim.....	113
Fotoğraf 3.1.41. 000642 Kur'an-ı Kerim.....	115
Fotoğraf 3.1.42. 000642 Kur'an-ı Kerim (İç Kapak).....	116
Fotoğraf 3.1.43. 006514 Kur'an-ı Kerim.....	117
Fotoğraf 3.1.44. 000131 Kur'an-ı Kerim.....	119
Fotoğraf 3.1.45. 000145 Kur'an-ı Kerim.....	121
Fotoğraf 3.1.46. 000171 Kur'an-ı Kerim.....	123
Fotoğraf 3.1.47. 000182 Kur'an-ı Kerim.....	125
Fotoğraf 3.1.48. 000302 Kur'an-ı Kerim.....	127
Fotoğraf 3.1.49. 000471 Kur'an-ı Kerim.....	129
Fotoğraf 3.1.50. 000411 Kur'an-ı Kerim.....	131
Fotoğraf 3.1.51. 000558 Kur'an-ı Kerim.....	133

Fotoğraf 3.1.52. 000558 Kur'ân-ı Kerîm (Zahriye Sayfası).....	134
Fotoğraf 3.1.53. 000643 Kur'ân-ı Kerîm.....	135
Fotoğraf 3.1.54. 000723 Kur'ân-ı Kerîm.....	137
Fotoğraf 3.1.55. 000725 Kur'ân-ı Kerîm.....	139
Fotoğraf 3.1.56. 000726 Kur'ân-ı Kerîm.....	141
Fotoğraf 3.1.57. 000727 Kur'ân-ı Kerîm.....	143
Fotoğraf 3.1.58. 000728 Kur'ân-ı Kerîm.....	145
Fotoğraf 3.1.59. 000729 Kur'ân-ı Kerîm.....	147
Fotoğraf 3.1.60. 000735 Kur'ân-ı Kerîm.....	149
Fotoğraf 3.1.61. 000736 Kur'ân-ı Kerîm.....	151
Fotoğraf 3.1.62. 000744 Kur'ân-ı Kerîm.....	153
Fotoğraf 3.1.63. 000741 Kur'ân-ı Kerîm.....	155
Fotoğraf 3.1.64. 000743 Kur'ân-ı Kerîm.....	157
Fotoğraf 3.1.65. 006343 Kur'ân-ı Kerîm.....	159
Fotoğraf 3.1.66. 006349 Kur'ân-ı Kerîm.....	161
Fotoğraf 3.1.67. 006358 Kur'ân-ı Kerîm.....	163
Fotoğraf 3.1.68. 006359 Kur'ân-ı Kerîm.....	165
Fotoğraf 3.1.69. 006448 Kur'ân-ı Kerîm.....	167
Fotoğraf 3.1.70. 006528 Kur'ân-ı Kerîm.....	169
Fotoğraf 3.1.71. 006531 Kur'ân-ı Kerîm.....	171
Fotoğraf 3.1.72. 006534 Kur'ân-ı Kerîm	173
Fotoğraf 3.1.73. 006567 Kur'ân-ı Kerîm.....	175

GİRİŞ

İnsanoğlu varoluşundan günümüze kadar topluluklar ve devletler olarak yaşamını sürdürmüştür. Bu devletlerden biri de, üç kıtada hâkimiyet kurarak en büyük coğrafi alana yayılmış siyasi yapılardan biri olan Osmanlı İmparatorluğudur. Devletin güvenlik ve siyasi politikalarının yanı sıra, coğrafi olarak büyüklüğünün ortaya çıkardığı bir etki olarak, çeşitli etnik kökene sahip toplumların da bir arada bulunması sebebiyle, kültür ve sanat alanı da doğal olarak oldukça zengin bir hal almıştır.

XVIII-XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerilemeye başladığı dönem olarak nitelendirebiliriz. Özellikle siyasî ve askeri alanda meydana gelen gelişmeler, antlaşmalar, savaşlar ve siyasî olaylar kültür ve sanat ortamını derinden etkilemiştir. XVIII. yüzyıl Rusya ve Avusturya ile yapılan bazı savaşlar devlette duraklamanın ciddi anlamda sebeplerinden biri olmuştur. Ancak bu yüzyıla dahil olan Lale Devri'nde (1718-1730) dönemin padişahı olan III. Ahmed zamanında, savaşların durakladığı ve Batıyı tanıma ve anlama fikrinin yaygınlaşmasının da neticesinde kültür ve sanat alanında tekrar bir canlanma meydana gelmiştir. Fakat 1730'da çıkan Patrona Halil isyanı akabinde III. Ahmed'in tahttan inişi ile beraber gerileme tekrar baş göstermiştir.¹

Kuruluşundan sona erdiği tarihe kadar kültür ve sanat alanına büyük önem veren Osmanlı devleti bir ilim merkezi olan kütüphaneleri ileri seviyelere taşımak için çaba sarf etmiştir. İstanbul'un fethinden sonra kütüphanelerin miktarında bir artış ve koleksiyonlarda bir çeşitlilik gözlemlenmekteyse de vakıf kütüphanelerinin İstanbul da kurulan medreselerde medresenin ayrılmaz bir parçası haline gelişi ancak XVI. yüzyıl sonlarında görülmektedir.² Duraklama ve gerileme dönemleriyle değişikliğe uğrayan bu durum Lale devrinde ortaya çıkan bazı gelişme ve yeniliklerle tekrar canlandırılmaya çalışılmıştır. Ancak özellikle XVIII yüzyıl ikinci yarısından itibaren kendisini hissettiren Batılılaşmanın etkileri bu yenilik ve gelişimlerin tesirini

¹ Sina Akşin, "Türkiye Tarihi", Cem Yayınevi, İstanbul 1997, c. 3, s. 51-65.

² İsmail E. Erünsal, "Osmanlılar Kütüphaneler ve Kütüphanecilik", **Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi**, Ankara 2015, sy. 208, s. 195-196.

azaltmıştır. Klasik Osmanlı üslûbu ile yapılan eserler XIX. yüzyılda ise yerini tamamen Batı etkisinde üretilen eserlere bırakmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra medreselerin bu işlevinin yerine getirilmesi amacıyla ayrı birimler halinde teşkilatlanan Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığının çalışmalarıyla bu durum günümüze kadar gelmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Cumhuriyetin ilanından sonra kurulmuş ve birçok matbu eserin yanında nadide denilebilecek el yazması eserlere de ev sahipliği yapmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 3 Mart 1924'te kurulmuştur.³ Kütüphane 7.465 adet el yazmasını bünyesinde barındırmaktadır. Bu sayı Risaleler ile birlikte 17.000'e yaklaşmaktadır.

Tezimiz dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı Devleti'nin siyasî, ekonomik ve kültürel ortamından bahsedilmiştir. İkinci bölümde kitap sanatları hakkında bilgiler verilmiş, asıl konumuz olan cilt sanatı yönünden de cildin tarihçesi, bölümleri, çeşitleri, üslûb ve teknikleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesinin tarihçesi ve kütüphanede bulunan el yazması eserler ele alınmıştır. Son olarak dördüncü bölümde ise Kütüphanede mevcut bulunan cüzlerle birlikte 1672 adet kayıtlı Kur'ân-ı Kerîm'in 785 adedi incelenerek, içerisinden XVIII-XIX. yüzyıla ait 65 adet eser belirlenerek sanatsal anlamda özellikleri ve daha ziyade cilt sanatı açısından önemine değinilmiştir.

Eserlerin cilt bölümleri, yapım tekniği, cilt çeşidi, üslûbu, süslemesi ve genel özellikleri anlatılmıştır. Bu eserler içerisinde 35 adedinin istinsah tarihi net olarak elimizde bulunmaktadır. Elimizde net olarak tarih bilgisinin olmadığı diğer 30 eser için; ilk olarak cildinin çeşidi ve süslemeleri, zahirîye sayfasındaki tezhip ve süslemelerinin tarzı ile yazı çeşidi ve kağıt cinsinin analizinin neticesinde bu iki yüz yıl aralığına dahil olduğu -kesin olmamakla birlikte- söylenebilmektedir.

Bazı eserlerin sanatsal özelliğe sahip olan iç kapak görselleri de katalog kısmına eklenmiştir. Bu eserler haricindeki diğer eserlerin iç kapak görselleri ise

³ **Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı, Tarihçe, Teşkilat, Hizmet ve Faaliyetler (1924-1997)**, DİB. Yay., Ankara 1999, s. 2.

genel olarak krem tonlarında veya sanatsal açıdan hiçbir özelliği bulunmayan boş bir sayfa halinde olduğu için katalog kısmına eklenmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. XVIII-XIX. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLETİ'NE GENEL BAKIŞ

Orta Asya'dan göçlerle gelen Türklerin kurduğu devletlerden biri olan Osmanlı Devleti 1300 dolaylarında Küçük Asya'daki Selçuklu Sultanlığı ile Bizans İmparatorluğu aralarındaki sınır boyunda kendini gazaya, yani cihada adanmış küçük bir uç beyliği olarak ortaya çıkmıştır.

İlk dönemlerinde bu gazi uç beyliği karakteri, altı yüzyıllık imparatorluğun çeşitli yönleriyle sürdürdüğü dinamik fetih stratejisini, temel askerî yapısını ve çok çeşitli kültürleri bünyesinde toplamayı başaran yapısı içinde askerî sınıfın üstünlüğünü önemli derecede etkiledi. Bu farklı unsurların ortaya çıkardığı toplum, eskiden süregelen İslâm imparatorluklarının çizgisini izliyorduydu da, en özgün niteliklerinin birçoğu direkt Osmanlıların kendi eseri idi.⁴

Fotoğraf 1. 1 XVII-XVIII. Yüzyıl Osmanlı Devleti

<https://www.tarihkursu.com/2017/08/43-17-ve-18-yuzyilda-osmanli-devleti.html>

Erişim tarihi, 23 Ekim 2022.

Fotoğraf 1. 2 XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti

<https://encyclopedia.usmm.org/content/tr/map/the-dissolution-of-the-ottoman-empire-1807-1924> Erişim tarihi, 23 Ekim 2022.

⁴ Halil İnalçık, “Osmanlı İmparatorluğunun Sosyal ve Ekonomik Tarihi”, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, c. 1, s. 47.

13. asır kapanırken tarih sahnesine çıkan Osmanlı devletinin altı yüz seneyi aşan ömrü, devletin hayatında göze çarpan bazı alanlara göre beş bölüme ayrılır. Bunlar: kuruluş, yükselme, duraklama, gerileme ve dağılma dönemleridir. Gerçi gerileme dönemini takiben Islahat, Tanzimat ve Meşrutiyet devirleri de ayrı olarak sayılsa da, bu hareketlerin her üçü de gerilemeyi önleyip, bölünmeyi kesin şekilde durduramadığı için hepsini birden dağılma döneminin içinde incelemek daha doğru olur.⁵

Osmanlı İmparatorluğunun ilk hükümdarı ve yöneticisi olan Osman Gazi, babasından sadece küçük bir beyliği devraldığı halde, yüksek zekâsı ve bitip tükenmeyen gayretlerinin neticesinde, tarihte uzun yıllar hüküm sürecektir bir devletin kurucusu olarak ismini tarih sayfalarına yazdırmıştır.

Yıldırım Bayezid'in oğullarının içinden akıllı ve siyasi zekâyâ sahip olan, Çelebi Mehmet, saltanat kavgaları devrine son verip Osmanlı tahtına tek başına sahip olmuştur. Timur'un yıkıcı tesirlerini ortadan kaldırmaya ve Osmanlı devletini hemen hemen Ankara muharebesinden önceki durumuna getirmekte başarılı olmuştur.⁶

Klasik Dönem olarak adlandırılan (1300-1774) bu dönemde Osmanlı Sülalesi. Türk gelenek ve göreneklerine göre Osmanlı ailesi (Âl-i Osmân), Oğuz Han nesline dayanmakla birlikte kendilerine beylik kurma yetkisi verilmiş olan Kayı boyundan gelmektedir.⁷

Kayı boyuna mensubiyet sadece ilk kronik olgularla değil, Osmanlı hanedanınca da benimsenerek bu boya ait damgalar ve mühürler maddî malzemelerde de gösterilmiştir. Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Bey'in Teşkilat yapılanması içinde örfe dayalı idare geleneği, bu siyasî dönüşüm için belirleyici olmuştur. Böylece teşkilat yapılanması yanında idare biçiminde de Selçuklu devlet yönetiminden etkilenilmiştir. Bu kapsamda Osman Bey ve silâh arkadaşları arasındaki bağ ve güven önem kazanmış ve ilk siyasî ortamın genel çerçevesi belirlenmiştir. Beylik sürecinin devlet konumunu kazandığı I. Murad devrinde ve özellikle Yıldırım Bayezid döneminde gerçekleştirilen hızlı fütuhatlar;

⁵ <https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/osmanli-tarihine-giris/> Erişim tarihi, 23 Ekim 2022.

⁶ Mustafa Cezer, **Mufassal Osmanlı Tarihi**, TTK Yay., Ankara 2010, c.1, s. 238-240.

⁷ Feridun Emecen, "Osmanlılar" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2007, c. 33, s. 580-589.

askerî ve idarî teşkilatlanmalar, merkezî sistemi güçlendirme ve bunun için gerekli insan gücü kaynaklarını karşılama gerekliliğinin sonucunda yapılan çalışmalar ile devletin düzen ve nizamı sağlanmıştır.⁸

Fâtih Sultan Mehmed'in hukuki ve askeri yenilikleriyle tekâmül etmiş olan bu yapı klasik Türk-İslâm devlet modeli olarak ortaya çıkmış ve bu durum neticesinde tek hanedana dayanarak güçlü bir yönetim tarzının yerleşmesiyle süreklilik temin edilmiştir.

Böylece Osmanlı Devleti'nin "imparatorluk" devri başlamış II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman devirlerinde bu ilerleme en sağlam temellere oturmuştur. Ancak XVIII. yüzyıldan itibaren bu durum bir iki istisnai dönem haricinde, saray halkı ve merkezî bürokrasiye doğru kayma eğilimi göstermiştir.⁹

Hilâfeti, geleneksel şekliyle canlandırma gayretleri, hânedanı Kureyş kabilesine bağlayabilecek farklı iddialarla birlikte ancak XVIII. yüzyılda ortaya çıkmış, XIX. yüzyıl çeşitli siyasî sebeplerle âdetâ yeniden yorumlanarak önemle üzerinde durulan bir hususu teşkil etmiştir.¹⁰

Osmanlı İmparatorluğu yükselme döneminin en etkin sadrazamı olan Sokullu Mehmet Paşa'nın da vefat etmesi neticesinde duraklama dönemine girmiş olarak kabul edilir.¹¹ Duraklama dönemi içte merkezi yönetimin ve tımar sisteminin bozulmasıyla birlikte ordunun yenilikleri takip etmemesi neticesinde ortaya çıkan sorunlarla, dışta ise coğrafi keşiflerin ve Rönesans'ın yapılması ile ortaya çıkan ekonomik sorunlarla kendini göstermiştir. XVII. yüzyıl sonlarındaki Karlofça Antlaşması ile imparatorluğun ilk büyük toprak kaybının yaşanmasının neticesinde kendisini iyiden iyiye hissettiren askeri alandaki verimsizlik bu alanda yeni gereksinimleri de beraberinde getirmiştir.¹²

⁸ Feridun Emecen, "Osmanlılar" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2007, c. 33, s. 580-589.

⁹ F. Emecen, **a.g.madd.**, s. 580-589.

¹⁰ F. Emecen, **a.g.madd.**, s. 580-589.

¹¹ Erhan Afyoncu, "Sokullu Mehmed Paşa" madd, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2009, c.37, s. 354-357.

¹² Sinan Akşin, **Türkiye Tarihi 3**, Cem Yay., İstanbul 2005, c. 3, s. 45-49.

1703 tarihinde Edirne Vakası zayıflamanın sonuçlarını gün yüzüne çıkartmış ve bu olay sonrası tahttan indirilen II. Mustafa'nın yerine tahta kardeşi III. Ahmed geçmiştir. Bu sırada Ruslar'ı Poltava da yenilgiye uğrayan İsveç Kralı Osmanlı'ya sığındı. Rusların Osmanlı sınırlarını tehdit etmesi üzerine çıkan savaşta 1711 de Baltacı Mehmet Paşa Prut'ta Rus Çarı Petro'nun ilerleyişini engellemiştir. Bir yandan Avusturya ile yapılan savaşlarında devam etmesi yüzünden 1718 tarihinde Pasarofça Antlaşması ile Osmanlı ordusu savaşı kaybetmiş ve XVI. yüzyıldan beri himayesi altında bulunan Macaristan bütünü ile kaybedilmiştir.¹³

1718'den 1730'a kadar dönem olarak "Lale devri" diye de isimlendirilen yıllarda Osmanlı Devleti kazanımların sadece savaş ile değil barışçıl diplomasi yolu ile de çözülebileceğini benimseyerek hem ekonomik ve siyasi hem de kültür ve sanat ortamında bir takım ilerlemeler kaydetmiştir. Lale devri kısmen refah ve huzur içerisinde geçse de bu huzurlu ortam fazla sürmeyecek 1730'daki Patrona Halil isyanı sonucu III. Ahmed'in tahttan indirilmesi ile son bulacaktır. Bu sırada hem İran ile hem de Avusturya ile savaşlar devam etmiştir. Osmanlılar Avusturya karşısında zafer kazandı ve Pasarofça Antlaşması sonucunda ile kaybedilen topraklar Osmanlıya iade edildi.¹⁴

1739 ve 1768 yılları arasında barışçıl siyaseti benimseyerek Osmanlı hiç savaşmamıştır. Ancak Ruslar'ın Kırım'ı işgal etmesi ile bu durum son bulmuş Akdeniz'e ilerleyen Ruslarla savaşlar yeniden başlamıştır.

Osmanlılar bundan sonra artık tüm dikkatini Kırım'a odaklayıp bu bölgeyi tekrar almak için çeşitli stratejiler uygulanmışsa da askeri alandaki hezimetin düzelmesi için Batı dünyasının bu sistemdeki örneklerini çıkış yolu olarak görmeye başlamışlardır.¹⁵

1792'deki Yaş Antlaşmasının neticesinde başlayan gerileme dönemi XVIII. yüzyılın son çeyreğine gelirken Osmanlı devleti, Batı'nın içerisinde bulunduğu askeri durumun üstünlüğünü kendi durumu ile karşılaştırarak askeri alandaki gerilemenin iyiden iyiye eksikliğini hissetmiş olup bu durumu iyileştirmenin

¹³ Feridun Emecen, "Osmanlılar" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2007, c. 33, s. 580-589.

¹⁴ F. Emecen, **a.g.madd.**, s. 580-589.

¹⁵ F. Emecen, **a.g.madd.**, s. 580-589.

gerekliliğini yerine getirmek için çalışmalara başlamıştır. Bu yüzyılda bir yandan içteki değişimlerin baskısı, değişen sosyal ve düşünsel ortam, savaşların ve özellikle yenilgilerin getirdiği iktisadi sıkıntılar toplumun kültürel ve sanatsal ortamın da başat bir rol oynarken bir yandan da dış baskılar, kolonizatör ve emperyalist devletlerin kurduğu baskı ve buhran ortamının sonucunda birçok milletten oluşan imparatorluğun dağılma ve çözülmesini getirmiştir.¹⁶

Ruslar'ın bir devlet politikası olarak Karadeniz'e inme idealini ortaya koyması ve Batı'nın buna yaptığı müdahaleler ile ortaya çıkan Avrupa devletleri ile Ruslar'ın kendi aralarında yaptığı “Şark Meselesi” tanımlaması ve Avrupalıların kendi içinde yaptığı “Kutsal yerler meselesi” yaklaşımıyla Osmanlı coğrafyasına yapmış olduğu müdahalelerin devri başlamış oldu.

XVI. yüzyıl ortalarından itibaren ortaya çıkan çatışma ve mücadele ortamı dönemin siyasal ve askeri durumunu belirleyen en önemli etkidir.¹⁷

Bu dönemde Rusya'nın da dahil olduğu Küçük Kaynarca, Bükreş, Berlin ve Yaş Antlaşmaları belirleyici rol oynayarak devletin ve toplumun gerileme ve dağılma dönemini beraberinde getirmiştir.

Örf'e dayalı idare geleneği ile başlayan devlet yönetimi anlayışı sonraları daha resmi bir anlayışa geçerek Fatih ve Kanûnî dönemlerindeki kanunnamelerle devam etmiş Yavuz döneminde hilafetin temsili Osmanlı'ya geçince dinin idari alandaki gücü daha da artmış ve toplumsal iktisadi ve kültürel ortamı da etkileyerek klasik Osmanlı sanat ve düşünce dünyası denilebilecek toplumsal durumu oluşturmuştur. Osmanlı padişahları II. Selim'e kadar bizzat sefere çıkmayı ve gazâyı başlıca vazifeleri olarak kabul etmişlerdir.¹⁸

Osmanlı veraset anlayışının değişmeye başladığı dönem ise klasik Osmanlı hükümdar tipinin artık tarihe karıştığı XVII. yüzyılın başlarına rastlar. Fâtih Kanunnamesi'nde belirlenen “kardeş katli” ondan sonraki gelecek olan padişahlar tarafından da uygulanmış olup I. Ahmed zamanında önceden meydana gelmiş olaylar ve devlet bürokrasisinin de desteği ile yaş olarak en büyük aile bireyinin tahta

¹⁶ Feridun Emecen, “Osmanlılar” madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2007, c. 33, s. 580-589.

¹⁷ F. Emecen, **a.g.madd.**, s. 580-589.

¹⁸ F. Emecen, **a.g.madd.**, s. 580-589.

çıkması kararlaştırılarak, “ekberiyet” usulü siyasal yapıda yavaş yavaş yer almaya başlamıştır. Bu karar yöneticinin belirlenmesinde merkezi yönetimi zayıflatan bir etkiye sahip olmuştur. Osmanlı sülalesinin ilk ciddi krizi ise IV. Murad’ın vefatı ile geride hanedan üyelerinden sadece Sultan İbrahim’in kalması neticesinde onun ilk saltanat yıllarında yaşanmıştır.¹⁹

Yeniden yapılanmanın temellerinin atılması, öncelikle yeniçeri ocağıyla birlikte devam etmek üzere kurulan Nizamı Cedid ve Sekban-ı Cedid teşkilatları devletin ileri gelenlerinin ve yeniçeri ocağının isyanları ile kaldırılınca, ordunun yapılanması için yeniçeri ocağının tamamen kaldırılması gerekliliği ortaya çıkmış ve onun yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediyye kurulmuştur.²⁰

Rusya ve diğer devletler ile yapılan savaşlardan sonra ortaya çıkan barış ortamı fırsat olarak kabul edilmiş ve ilk olarak mağlubiyetlerin etkileri bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında doğal olarak öncelikle ordu ve askeri eğitim alanında, devletin çeşitli kamu kurum ve kuruluşları aracılığı ile yenilik ve kalkınma çalışmaları yapılmak istense de bu gayretler hüsrana uğramıştır.²¹

Siyasal ve anayasal yönde devletin temel kurallarında önemli değişikliklerin yapılması gerektiğine işaret etmek üzere Tanzimat Fermanı’nda ifadesini bulan ilkelerin ilân edilmesi ancak II. Mahmud dönemi açılımlarının bir sonucu olarak Sultan Abdülmecid zamanında mümkün olmuştur.

Ferman, Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde çok öncelerden ilân edilmiş ve uygulamaya sokulmuş olan bir “Osmanlı insan hakları beyannamesi” özelliği arz ederek idari ve hukukî alanda yapılan bir dizi yenilikleri de beraberinde getirmiş ve 3 Kasım 1839 dan 1876’ya kadar devam eden Tanzimat dönemine de adını vermiştir. Siyasi kuruluşlar, kişi hakları ve yeni kurumların kurulması için 1856’da yine Sultan Abdülmecid zamanında çıkarılan Islahat Fermanı ve bütün bunların etkisi ile padişahın yetkilerinin sınırlandırılması ve halkın yönetimde daha fazla etkili olması yönünde 1876 Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu’nun ilânı gibi yenilik ve değişimler bu

¹⁹ Feridun Emecen, “Osmanlılar” madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2007, c. 33, s. 580-589.

²⁰ F. Emecen, **a.g.madd.**, s. 580-589.

²¹ F. Emecen, **a.g.madd.**, s. 580-589.

dönemin öne çıkan ve sosyal, ekonomik ve kültürel, değişim ve gelişimleri de beraberinde getiren dönemin belirleyici yenilikleri olmuştur.²²

İlk olarak III. Selim devrinde yapılmaya başlanan yenilik hareketleri, onun yenilikler ile geleneksel yapıyı bir arada tutma çabası ile kendini gösterir. Daha sonraları yapılmaya çalışılan yenilik hareketleri belirli bir alana yönelik yapılan küçük ıslahat hareketleri halinde kalmış, devlette köklü ve geniş etkileri olan bir yapıda olmamıştır.²³

II. Mahmud döneminde ise yapılmaya çalışılan yeniliklerin devletin ve toplumun her yönüne etki edecek kadar esaslı, köklü ve tamamen çağdaş dünyaya ayak uydurmaya çalışan bir durumda olduğu görülür. Kamu düzeninin sağlanmasına yönelik yapılan çalışmalar dahilinde eyaletlerin merkeze bağlılıklarını sağlamak için yapılan Sened-i ittifak imparatorluğun dağılmasını geciktirmiştir.²⁴

Dağılma dönemi Batılı devletlerin iç işlerine karışması (azınlıkların ve gay-i müslümlerin yönetimi, düyun-u Umumiyye vb. ile ülke toprakları üzerindeki istilacı emelleri, ortaya çıkan milliyetçilik akımlarının da etkisiyle öncelikle Balkanlar, Anadolu, ve Afrika (Mısır hariç) bölgelerinde ortaya çıkmıştır.

Bağımsızlık ilan ederek Osmanlı'dan ayrılma süreci öncelikle Yunanlılar'ın 1821'deki Mora yarım adasındaki isyanı ile başlamış Bulgaristan ve Sırbistan'daki isyanlar ile devam etmiştir. Osmanlı'nın Afrika'daki topraklarında ise nerdeyse tümüyle istilacı yaklaşımlarla başlayan dağılma ve parçalanma dönemi 93 Harbinin getirdikleriyle balkanlarda ki büyük bölünmeleri ve Afrika topraklarındaki ilk işgallerle I. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir.²⁵

²² Feridun Emecen, **a.g.madd.**, s. 580-589.

²³ F. Emecen, **a.g.madd.**, s. 580-589.

²⁴ F. Emecen, **a.g.madd.**, s. 580-589.

²⁵ F. Emecen, **a.g.madd.**, s. 580-589.

İKİNCİ BÖLÜM

2. XVIII-XIX. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLETİ SANAT ORTAMI

İslâm kültür ve medeniyeti kendi kurduğu devletlerde sanatın temel öğelerini oluşturduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu da geçmişten gelen birikimi, temel aldığı kültür ve din anlayışı ile etkileşimde bulunduğu kültürleri kendi potasında eriterek bir imparatorluk sanatı oluşturmuştur.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin parçalanması sonucu ortaya çıkan beyliklerden en önemlisi Osmanlılardır. Batı Anadolu'da Söğüt kasabası ve çevresine yerleşmiş olan bu beylik XIII. yüzyıl başlarında bağımsız bir devlet haline gelmiştir. Siyasal ve kültürel açıdan hızlı bir gelişme gösteren Osmanlılar kısa sürede topraklarını genişletmişler. 1453'te İstanbul 1517'de Mısır, 1526'da Macaristan'ı almışlardır. Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanatından sonra ise üç kıta üzerinde güçlü bir imparatorluk haline gelmişlerdir.²⁶

Osmanlı, siyasi ve ekonomik gücünün de etkisiyle sanatı adeta ilmek ilmek dokumuştur. Birkaçı müstesna, Bursa'daki, Edirne'deki ve İstanbul'daki en önemli eserler, Hakan'ın oturduğu bu şehirlerin bir anıtı olarak inşa edilmişlerdir. Öyle görünüyor ki, bu sanat yaklaşımı, uzak eyaletler de daha zayıf bir surette takip edilmiş bulunmaktadır. Bu hâl, eyaletlerin, merkezde yapılmakta olanların dışarısında bırakılmış olmasından ileri gelmemektedir. Dünya tarihinde kurulan bütün devlet teşkilatlanmalarında küçük yerleşim birimleri, ya kültür atılımına katılmakta, ya da ondan yararlanmaktadırlar.

Bu küçük şehirler Osmanlı'da ya saraydan mimarlar ve sanatkârlar temin etmekte, ya da onları az veya çok bir sadakatle taklit etmektedirler. Gerçekten de, Osmanlı sanatı, oluşumundan itibaren de sonrasında da Bizans, İtalyan, İran, Suriye gibi ve şüphesiz daha başkaları gibi çeşitli etkilere maruz kalmıştır. Bu etki ise,

²⁶ Filiz Çağman, "Osmanlı Sanatı", **Hürriyet Gösteri**, Özel Sayı, 1983, s. 21-24.

melez bir vasıf göstermekten uzak olarak, kuvvetli bir şekilde birleşmiştir. Türk olmayanların da katkıları olmuş olsa bile, bu sanatın asıl yaratıcıları Türklerdir. Çünkü, Türkler, ona belli bir ivme kazandırmışlardır; bu ivme ise kökünü Selçuklu sanatından almaktadır.²⁷

Bu güçlü imparatorluk sıkı bir merkezîyetçilik ve kuvvetli bir sistemle yönetilmiştir. Bu sistem Osmanlı sanatını geniş ölçüde etkilemiş ve imparatorluk sınırları içerisinde fazla değişken olmayan üslûb ve bezeme motiflerinin hâkim olmasını sağlamıştır.

Önceleri Bursa ve Edirne saraylarında oluşturulan Osmanlı sanatının merkezi XV. yüzyıl sonlarında İstanbul sarayı olmuştur. Yükselme döneminde etkileşimde bulunduğu kültürlerin etkilerini de içine alarak kendi özgün biçimine kavuşan ve Türk-İslam sanatı olarak adlandırılabilir bu yaklaşım Venedik ve Ceneviz’le kurulan ilişkilerle Batı’ya da açılmıştır.²⁸

Toplumların yaşayış şekilleri, o toplumda üretilen eserleri etkilediği gibi, farklılıklar da gösterebilir. Üslûb, toplumların yaşadığı bölgeye göre de farklılıklar gösterebilmektedir. Toplumlar, sefer ve savaşlarla farklı kültürleri içine katıp ilerlemekte ve gelişmektedir. Kültürler arası etkileşim toplumların sanatı ve üslûplarının özelliklerine bakılırken dikkat edilmesi gereken öğelerden biridir.²⁹

İmparatorluğun duraklama dönemine girmesiyle birlikte saray ve çevresinde Batı yaşamına duyulmaya başlanan ilgi XVIII. yüzyıl sonlarına doğru giderek artmış ve Türk üslûb ve sanatlarında özellikle Fransız ve İtalyan sanatlarının etkisi görülmüştür.

Her türlü sanat dalını etkisine alan bu ilgi imparatorlukta Türk Rokokosu olarak bilinen üslûbta yayılmaya başlamıştır. Meyve tabakları, iri kıvrımlı dallar çiçekler, yapraklar ve fiyonkların bulunduğu bu üslûbun tezhip ve madeni işlemlerde uygulandığı görülmektedir. Resim sanatını da bir hayli etkisi altına alan bu üslûb ve Batı tarzı süslemeler de üç boyutlu görünümün verilmeye çalışıldığı

²⁷ Jean Paul Roux, **Osmanlı Sanatı**, çev., Mübahat Türker-Küyel, 1990 c.6, sy, 18 s. 893-932.

²⁸ Filiz Çağman, “Osmanlı sanatı”, **Hürriyet Gösteri**, Özel Sayı,1983, s. 21-24.

²⁹ Sabriye Hilal Arpacıoğlu, “**Timur Devri Baysungur Dönemi Minyatür Çözümlemeleri**”, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul 2019, s. 23.

örnekler saray ve çevresinde görülmeye başladıktan sonra, İstanbul'da kurulan porselen fabrikaları ve Sultan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı bahçesine kurdurduğu çini fabrikasında artık tamamen Batı zevkine göre manzara resmi, çini ve porselenler yapılmaya başlanmıştır. Her türlü alan bu etkiden kaçınılmaz olarak etkilenmiştir. Osmanlı dönemi Türk Sanatı o zamanlarda genellikle saray ve çevresinde görülen Rumi motiflerinin kullanıldığı neo-klasik bir akımla sona ermiştir.³⁰

2.1. XVIII-XIX. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLETİ KİTAP SANATLARI

XVIII-XIX. yüzyılda devletin siyasi ve ekonomik gerilemesine de bağlı olarak sanat ortamı bu duraklamadan en fazla etkiyi hisseden alanlardan birisi olmuştur. Her ne kadar III. Ahmed döneminde ve Lale devrinde sanatın asıl değerine ve eski konumuna yükselmesi için çabalar ve gayretler sarf edilse de, savaşlar ve o dönemde Batı da yapılan ıslahat ve yenilikler bu çabanın önüne geçmiştir. Doğal olarak sanat ortamı da gerilemeye ve bir yerden sonra da özgün tasarımlar yerini taklide bırakmaya başlamıştır.

Son dönemde kitap sanatlarını etkisi altına alan Barok ve Rokoko tarzı süslemeler mimari sanatlara da zuhur etmiştir. Hat, Tezhip, Minyatür ve Cilt sanatı ile birlikte hemen hemen her alanda etkin olan Batı etkisindeki bu tarz, artık kendini iyiden iyiye göstermiş ve Osmanlı klasik dönemindeki tasarım teknik ve üretim biçimi yerini bu üslûba bırakmıştır.

Hat sanatı ise Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sona erdiği tarihe kadar önemli gelişmeler kat etmiştir.

Bu gelişim ve reform sürecinde önemli bir konuma sahip olan ve hat sanatı alanında bir ekol haline gelerek kendisinden sonraki dönemleri de etkileyen sanatçı; 1429 yılında Amasya'da dünyaya gelen Şeyh Hamdullah'tır. Sanatçı kendisinden önce yaşamış olan ve yine bu sanatın önde gelen isimlerinden biri olan Yâkut el-Mustasımî'nin yazılarını örnek alıp onun eserlerini derleyerek kendi üslûbunu

³⁰ Filiz Çağman, "Osmanlı Sanatı", **Hürriyet Gösteri**, Özel Sayı, 1983, s. 23-26.

oluşturmuştur. Şeyh Hamdullah'ın o dönemlerde Amasya Valisi olan II. Bayezid ile dostluklarının bulunduğu ve sanatçının Bayezid'e hat dersleri verdiği de bilinmektedir. II. Bayezid'in tahta çıkması ile birlikte Şeyh Hamdullah İstanbul'a gelmiş ve sarayda hat sanatının temellerini atmıştır.³¹

Fotoğraf 2.1.1 Şeyh Hamdullah Murakkası (DİB. Ktp)

Şeyh Hamdullah'tan sonraki en önemli isimlerden birisi Ahmet Şemseddin Karahisarî'dir. Sanatçı özellikle Celî Sülüs yazı çeşidini kendi üslubu ile geliştirmiştir. Sanatçının birçok müze, kütüphane ve özel koleksiyonlarda eseri bulunmaktadır. Bunlardan biri TİEM 1443 no'lu müselsel Besmele ve Kûfi kompozisyon ile Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hırka-i Saadet dairesi 5 numaralı envanter de kayıtlı bulunan büyük boy mushaftır.³²

Ahmet Şemseddin Karahisarî'yi takiben hat sanatını daha ileri seviyelere taşımış olan isim Hâfız Osman'dır. Hâfız Osman 1052/1642 senesinde İstanbul Haseki'de dünyaya gelmiştir. Öncelikle yazı eğitimini Köprülü Fazıl Ahmet Paşa (1637-1691)'dan almış, sonraları hocaları olan I. Derviş Ali ile Suyolcuzâde Mustafa Efendi himayesinde devam etmiş ve 18 yaşında Suyolcuzâde Mustafa Efendi'den

³¹ Süleyman Berk, **Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı**, İnkılâb Yay., İstanbul 2013, s. 21-22.

³² Süleyman Berk, **a.g.e.**, s. 21-22.

icazet almıştır.³³ Padişah hattatı olan Hâfız Osman Şeyh Hamdullah üslûbunu örnek almış ve bu yolda ilerlemiştir.

Fotoğraf 2.1.2 Hâfız Osman Murakkasî (DİB. Ktp)

Çalışmanın ana konusunu teşkil eden XVIII-XIX. yüzyılda yaşamış olan ve hat sanatını nihai konumuna ulaştırmış beş sanatçı bulunmaktadır. Bunlar; İsmail Zühdi Efendi, Mustafa Râkım Efendi, Mahmud Celâleddin Efendi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Mehmed Şevkî Efendi ve Sâmi Efendidir.

İsmail Zühdi Efendi: Sülûs ve Nesih yazılarına Şeyh Hamdullah ve Hafız Osman'dan sonra incelikli ve naif bir görünüm kazandırmıştır. Bu yazı tarzlarında tekniği Hâfız Osman'a daha yakındır. Önemli özelliklerinden birisi de kaleminden tashihsiz yazı çıkarmasıdır. Sanatçı 12 Aralık 1221/1806 tarihinde vefat etmiştir.

³³ Süleyman Berk, a.g.e., s. 21-22.

Kabri Edirnekapı Mezarlığı'nda bulunmaktadır. Mezar kitabesi ise hem kardeşi hem de öğrencisi olan, Mustafa Râkım Efendi tarafından yazılmıştır.³⁴

Mustafa Râkım Efendi: Kendisinden önce yaşamış olan Hâfız Osman Efendi'nin yazıları üzerinde çalışmıştır. Özellikle Celî Sülüs ve tuğralarda yaptığı reformlar ile tanınmaktadır. Bu yenilikler sonrası hat sanatında Râkım öncesi ve Râkım sonrası diye bir tabir gelişmiştir. Râkım Efendi Celî Sülüs alanında özgünlüğünü özellikle hem hocası hem de abisi olan İsmail Zühdi Efendi'nin vefatından sonra ortaya çıkarmıştır. Ayrıca padişah tuğralarını da harfler ve şekil yönünden tekrar düzenleyerek bu alanda da bir reform gerçekleştirmiştir.³⁵

Aynı zamanda bir mektebi bulunan Râkım Efendi üslûbu Sami Efendi ile birlikte nihai konumuna ulaşmıştır.

Mahmud Celâleddin Efendi: Aslen Dağıstanlı olan sanatçı yazı derslerini Abdüllatif Efendi'den almıştır. Sülüs ve Nesih yazı çeşitlerinde güzel örnekleri bulunmaktadır. Sanatçı 1245/1829 tarihinde vefat etmiştir. Kabri Eyüp Nişancı Şeyh Murad Dergâhı'nda bulunmaktadır.³⁶ Sanatçının güzel yazı örnekleri mevcut olsa da Mustafa Râkım Efendi üslûbu kadar inCelîk ve zarafete sahip değildir.

Kazasker Mustafa İzzet Efendi: İzzet Efendi Kastamonu ili Tosya ilçesinde 1801 yılında dünyaya gelmiştir. İzzet Efendi'nin yazı çeşitleri olarak Nesih, Sülüs, Celî Sülüs ve Ta'lik yazıda eserleri bulunmaktadır. Ta'lik yazıyı Yeserizade Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den, Sülüs ve Nesih yazıyı ise Çömez Mustafa Vasıf Efendi'den meşk etmiştir. En ünlü eserleri arasında öncelikle Ayasofya'da bulunan 7,6 metre çapında "Hulefay-ı Raşidîn" levhaları ile kubbe kuşağındaki "Nûr" ayeti olmak üzere, İstanbul Üniversitesi giriş kapısında bulunan kitabesi, Hırka-i Şerif Cami, Kasımpaşa Cami ve Bursa Ulu Cami ile Yahya Efendi türbesinde yazıları bulunmaktadır. Ayrıca 16 Kur'an 15 Delailü'l-Hayrat, 30 adet En'am ve Kasaid ile 250'den fazla Hilye-i Şerif ile levhaları bulunmaktadır.³⁷

³⁴ Süleyman Berk, **Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı**, İnkılâb Yay., İstanbul 2013, s. 21-22

³⁵ S. Berk, **a.g.e.**, s. 21-22.

³⁶ S. Berk, **a.g.e.**, s. 21-22.

³⁷ M. Uğur Derman, "Mustafa İzzet Kazasker" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2020, c. 31, s. 304-307.

Fotoğraf 2.1.3 Kazasker Mustafa İzzet Efendi Murakkası (DİB. Ktp)

Mehmed Şevki Efendi: Sanatçı 1244/1828 yılında Kastamonu Seyyidler’de doğmuştur. Sülüs ve Nesih yazının zirve ismi olarak adlandırılır. İcazetini veren hattat aynı zamanda dayısı olan Mehmed Hulûsi Efendi’nin “Ben sana yazıyı bu kadar öğretebilirim artık derslerini Kazasker Mustafa İzzet Efendi’den almalısın” demesi üzerine, ben sizden başka hocaya gitmem diyerek hocasının hayır duasını almıştır ve böylece Şevki Efendi mektebi ortaya çıkmıştır. Şevki Efendi kendinden önceki hattatların yolundan yürüyerek Mustafa Râkım Efendi’nin Celî Sülüs yazı çeşidinde yaptığı incelik ve zarafeti Sülüs yazıya aktarmış ve kendi üslûbunu oluşturmuştur.³⁸

Sâmi Efendi: Sanatçı 1253/1838 tarihinde İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Sâmi Efendi özellikle 1893’ten sonra Celî sülüste bir atılım göstererek 1893 Ramazan ayında eline İsmâil Zühdi Efendi’nin Murakkası’nın geçmesi ile buradan yola çıkarak Râkım’dan eksik kalan kısımları tamamlamış ve bu yazı çeşidini nihai konumuna ulaştırmıştır. Sâmi Efendi 1330/1912’de vefat etmiştir. Kabri Fatih Camii’nde bulunup, kitabesini öğrencisi olan Hattat Kâmil Akdik Celî Sülüs ile yazmıştır.³⁹

³⁸ Süleyman Berk, **a.g.e.**, s. 21-22.

³⁹ S. Berk, **a.g.e.**, s. 21-22.

XVIII. yüzyıl Türk süsleme sanatlarında Batı etkisinin ortaya çıktığı bir dönem olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemde Batı ile ilişkilerin artması ve özellikle Fransa ile olan kültürel ve ticari ilişkiler sonrasında “Frenk usulü” süslemelere ilgi artarak bunlar kitap sanatlarına etki etmiştir. Bu etki mimari alandan önce kitap sanatlarına nüfuz ederek Osmanlı sanatkarları klasik üslûb çerçevesinden ayrılmadan yeni buluşlar içerisine girmiştir. Özellikle Mehmet Çelebi’nin 1720-21’de Fransa’ya elçi olarak gönderilmesi ve bunu Fransa Sefâretnâmesi isimli eserinde anlatması neticesinde Saray çevresine de taşınmıştır. Osmanlı sanat dünyasında, özellikle I. Mahmud döneminden itibaren Fransız rokocosundan etkilenerek tasarım alanı ve zengin ailelerin konaklarında bu üslûbun iyiden iyiye hissedildiği görülmektedir.⁴⁰

Batı ile ilişkilerin arttığı bahsi geçen dönemde ortaya çıkan bu üslûb, tezhip alanında ilk başlarda fazla etkili olmadan klasik tarzın ana formları korunarak sadece motif ve desenlerde biraz kabalaşmış görüntüsü ile devam etmiştir. Sonraları ise özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tezhip alanında iyiden iyiye kendisini hissettirmiştir. Motif ve desen olarak iri çiçek buketleri, şemse içerisinde manzara resimleri ve Barok-Rokoko stili olarak bilinen niteliklerde çeşitli eserler yapılmıştır.

Fotoğraf 2.1.4 Muhsin Demironat Rugâni Kap Örneği.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/tezhip> Erişim tarihi, 21 Kasım 2022.

⁴⁰ Gülnur Duran, **Hat ve Tezhip Sanatı**, ed. Ali Rıza Özcan, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2015, s. 397.

XVIII. yüzyılda ortaya çıkan Rugâni tekniğindeki süslemeler dönemine göre oldukça güzel ve dikkat çekicidir.

Bu üslûbun en önemli temsilcisi ve meydana getireni kuşkusuz Müzehhip Ali Üsküdârî'dir. Ali Üsküdârî'nin desen ve motif anlayışı ile birlikte Rugâni kitap kabı stilinin mühim unsurlarından birisi de hocası olan Yusuf-ı Mısırî'nin istikametinden çıkmadan XVI. yüzyılda yaşamış olan ve Sernakkaş olarak da bilinen Şahkulu ve Karamemi'nin sanat icralarını takip ederek Saz yolu üslûbunu Barok-Rokoko ile yorumlayıp kendi tarzını ortaya çıkarmıştır.⁴¹

Ali Üsküdârî aynı zamanda çiçek ressamı olarak da bilinmektedir. Bu teknik ile yapılan örnekler; kitap kabı, kubur yay, kalemdan, yazı altlığı, yazı çekmecesini, murakka, levha ve kitap tezhibi olarak söylenebilmektedir. Sanatçı eserlerinde değişik formda desenler uygulamayı tercih etmiştir. Bazı eserlerinde aynı alanda birden fazla desen çeşidini kullanarak kendine özgü sanat anlayışını göstermiştir.

Lake olarak da bilinen ruganî eserlerinde, özellikle halkârî ve çift tahrir tekniklerini kullanmıştır. Ruganî tekniği ile yaptığı eserlerdeki renk uyumluluğu ve etkileyici desenleri, sonraki dönemlerde yetişen sanatçılara da yol gösterici ve örnek olacak niteliktedir.

Bu dönemde yetişen sanatkârlar Ali Üsküdârî'nin yanında Çâkerî, Ahmed Hazîne ve Abdullah-ı Buhârî'dir. Bu sanatkârların ruganî üslûbunu geliştirmekle beraber Avrupa sanatının etkilerini de göz önünde bulundurarak başarılı çalışmalar yaptığı bilinmektedir.⁴²

Batılılaşmanın yavaş yavaş tesir etmeye başladığı XVIII. yüzyıl başlarında, diğer Osmanlı kitap sanatlarının yanı sıra minyatür sanatı da etkilenmiştir. Bu yüzyıl ve daha sonraki dönemler içerisinde bu etkileşim neticesinde eserler meydana çıkarılmaya başlanmıştır.

⁴¹ Gülnur Duran, **a.g.e.**, ed. Ali Rıza Özcan, s. 410-411.

⁴² İnci Ayan Birol, "Tezhip" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2012, c. 41, s. 61-68.

XVII. yüzyıl minyatür geleneğindeki tasvirlerin, saray dışında özellikle İstanbul'a gelen yabancı uyruklular için hazırlanan kıyafetler içerisinde tek tek biçimli minyatürler olarak yaygınlık kazandığı görülür. XVII. yüzyılın ikinci yarısından bu güne ulaşan iki Silsilenâme nüshası (VGMA, nr. 1842; Österreichische Nationalbibliothek, A.F., nr. 50), Osmanlı padişahlarının XVII. yüzyılda ikamet ettikleri Edirne de ki sarayda Musavvir Hüseyin tarafından hazırlanmıştır. Musavvir Hüseyin, eserlerde bulunan bir dizi padişah portreleri tasvirlerinin kurgularıyla XVIII. yüzyılın ilk yıllarında özgün çalışmalar ve eserler meydana getiren Levnî'ye yol gösterici ve örnek olmuştur.⁴³

Bu teknikte kuşkusuz Levnî'nin önemi büyüktür. Edirne'den İstanbul'a gelerek sarayda önce öğrenci olan ve sonrasında tezhip ve resim çalışan Levnî zamanla minyatür yapmaya başlamıştır.⁴⁴

İlk eserlerinden olan Kebir Musavver Silsilenâme (TSMK, A, 3019) Osmanlı padişahlarının sıra ile portrelerini içermektedir. Ayrıca Osmanlı tasvir üslûbunun ilk örneğidir. Levnî tarafından yapılan diğer bir eser ise, Vehbî'nin III. Ahmed'in oğullarının sünnet düğünü etkinliğini konu alan Surnâme'sidir (TSMK, III. Ahmed, nr. 3593). Bahsi geçen eserler, kesitlerle verilmiş mimari biçimler ve üst üste sıralı halde gelecek şekilde dizilmiş figür topluluklarına sahip tasarımlar içermektedir.⁴⁵

Levnî'nin öğrencilerinden Abdullah-ı Buhârî'nin hayatı ile ilgili fazla bilgi yoktur. Geleneksel minyatür (tasvir) üslûbundan Batı resmine geçiş döneminde yetişen son tasvir sanatçıları arasında en tanınmış olanıdır. Sanatçı, gül ve lale gibi çiçeklerle yaptığı resimlerinde çift boyutlu eserler vermeye çalışarak, bunun yanında lake tekniğindeki cilt kapağının Şemse formlarına yaptığı iki adet manzara resmi, Batı etkisindeki Türk sanatında üçüncü boyutun verilmeye çalışıldığı gerçekçilik etkisi ile birlikte yapılmış, bilinen en erken tarihli manzara tasarımları olmuştur.⁴⁶

⁴³ Banu Mahir, "Minyatür" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2020, c. 30, s. 118-123.

⁴⁴ Banu Mahir, **Osmanlı Minyatür Sanatı**, Kocabı Yay., İstanbul 2005, s. 77.

⁴⁵ B. Mahir, **a.g.madd.**, s. 118-123.

⁴⁶ Filiz Çağman, "Abdullah-ı Buhârî" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul , 1988, c. 1, s. 87-88.

Fotoğraf 2.1.5 Abdullah-ı Buhârî Albümü’nden Saraylı Kadın Minyatürü (İÜ Ktp., TY, nr. 9364) <https://islamansiklopedisi.org.tr/minyatur> Erişim tarihi, 21 Kasım 2022.

Dünyanın farklı ülkelerinde bulunan kadın ve erkek tasvirlerini konu alan Enderunlu Fâzıl’ın Hûbannâme; içerisinde çeşitli başlıklar taşıyan 796 beyitten oluşmaktadır. Zenannâme; 1101 beyitlik bir mesnevi yazmadır. İlk eserde erkekler ikinci eserde ise çeşitli milletlerin kadınları anlatılarak onların görselleri yöresel elbiseler ile minyatür sanatında icra edilmiştir.⁴⁷

XVIII. yüzyıl sonlarına gelirken ve XIX. yüzyılın ilk yıllarında hazırlanmış olan kıyafet albümleri ve Sefâretnâme türündeki yazmalarda bulunan minyatürlerin artık üç boyutlu usulde, sulu boya ile ve bazı tek figürlerin bulunduğu minyatürlerin kâğıt üzerine yağlı boya tekniği kullanılarak yapılması, geleneksel Osmanlı minyatür sanatının nihai sona ulaşmasına sebep olmuştur. Bu devirde Osmanlı sarayında minyatür ve resim alanında hizmette bulunan Konstantin, Kapıdağlı ve Refail gibi sanatçılar tuval üzerine icra ettikleri padişah portrelerinin dışında çeşitli kâğıtlar üzerinde çalışmalarını icra eden son sanatçılardır.⁴⁸

⁴⁷ Sabahattin Küçük, “Enderunlu Fâzıl” madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1995, c. 11, s. 188-189.

⁴⁸ Banu Mahir, **a.g.madd.**, s. 118-123.

Ciltlerde XVIII. yüzyıl ortalarında geleneksel Şemse-Köşebentli tasarım devam ederken ortası şişkin, dar ve uzun şemse şekilleri de yaygınlaşmıştır. Bu biçimdeki şemselerin içine ucu kör aletler ile sarmal Rumîler ve noktalar ile içi çiçeklerle dolup taşan vazo ve motifler yapıldığı görülmektedir. Ciltlerde Rugâni tekniğini saz üslûbundaki motiflerle uygulayan sanatçıların önde gelenlerinden birisi Ali Üsküdârî'dir. Sanatçı en güzel eserlerini Lale Devri'nde üretmiş olup, öyle ki yaptığı eserler padişahında dikkatini çekmiş ve III. Ahmed Şeyh Hamdullah'ı takliden yazmış olduğu murakkası'nın tezhibini Ali Üsküdârî'ye yaptırmıştır. Ayrıca Hafız Osman'ın takipçilerinden Yedikuleli Seyyit Abdullah müzehhep murassa cildin çok güzel örneklerini de yapmıştır.⁴⁹

Fotoğraf 2.1.6 Ali Üsküdârî Albümünün Lake Cilt Kapağı (İÜ Ktp., TY, nr. 5650)
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-uskudari> Erişim tarihi, 21 Kasım 2022.

Bu dönemin sonlarına doğru kitap sanatları açısından özgün eserlerden biri de şiirlere eşlik eden, Batılı resim üslûbunda tasarlanan kadın ve erkek portreleriydi. Cildi özgün, bölüm başları, sayfa kenarları ve bazı portrelerin arkaları renk renk

⁴⁹ Zeren Tanındı, **Türk Sanatında Kitap**, Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu, İstanbul 2012, s. 25.

tezhipli bu nadide eserin, döneminde sevildiği ve kopyalarının yapıldığı görülmektedir.⁵⁰

XIX. yüzyıl başlarında kitap tezhibi renk ve desen bakımından zenginlik görülür. Vazolar, sepet ve saksılar içerisinde gölgeli boyanarak hacim kazanmış, Renk renk iri çiçekler, buketler, kurdeleler, perdeler, fiyonklar, geniş yapraklar bu dönemin tezhiplerinin süsleme unsurlarından olmuştur. Sayfa tasarımında çerçeve ile sınırlı bordürlü düzenlemeler terk edilmiş, süslemeler metnin etrafında serbestçe genişleyerek, sayfa kenarlarına doğru yayılmıştır. Benzer bir üslûb deri ciltlerin dış kapaklarına da yansımıştır. Ciltlerin, iç ve dış kapakları çeşitli aletler ve fırça ile yapılmış, altınla baklava biçimleriyle süslenmiştir.⁵¹

XX. yüzyıla gelindiğinde ise mücellidler XVI. yüzyılın geleneksel tasarımını tercih etmişlerdir. Bunların görkemli bir örneği Hattat Hasan Rıza'nın istinsah ettiği tezhibi Bahaattine ait (Tokatlıoğlu) olan zarif tezhip ve Halkârlar ile süslenmiş olan eserdir. Cumhuriyet döneminde yapılan en önemli eserlerden biri ise Necmettin Okyay, Ali Alparslan, Macit Ayrıl ve Şeref Akdik gibi bazı Türk hattatların 1945'te bir araya gelerek Sultan II. Mehmed'in divanından seçilmiş dizeleri farklı hat üslûblarında kopya ettikleri Müzehhip Rikkat Kunt'un her sayfanın kenarlarını Hâlkarla, koltukları da tezhipler ile süslediği, yedi yıl süren bu çalışmayı mücellid Emin Barın murakka haline getirmiş ve eseri Rikkat Kunt'un tasarladığı motifler ile tezyin edilmiş bir deri cilt ile kaplamıştır.⁵²

⁵⁰ Zeren Tanındı, **a.g.e.**, s. 25.

⁵¹ Z. Tanındı, **a.g.e.**, s. 25.

⁵² Z. Tanındı, **a.g.e.**, s. 27.

2.1.1. Cilt Sanatı ve Tarihçesi

Tarihte kâğıdın bulunması sonrasında çok sayfalı eserlerin yazılmasının neticesinde bunların bir araya toplanması / saklanması ihtiyacından ortaya çıkan ciltleme sanatı zaman içerisinde büyük değişiklik ve gelişimlere uğramıştır.

Cilt kelimesi Arapça kökenli olup, lügatte “deri” anlamına gelir ve ismini de buradan almaktadır.⁵³

Formaları, yaprakları birbirine dikerek veya yapıştırarak kitap, defter, dergi vb. ortamlara geçirilen deri, bez ya da kâğıtla kaplı kapak anlamındadır. Bir sanat dalı olarak cilt ise, mecmua ve kitap yapraklarının (genellikle dikiş ile) bir araya getirilmesi ve muhafazası için yapılan kapak demektir.⁵⁴

Cilt sanatı Uygur sanatkarlarının, o dönemde kültürel çalışmaların yoğunlaştığı İran, Samarra ve Çin gibi ülkelere gitmesi ve deriyle ilgili geliştirmiş oldukları sanatlarını bu ülkelerde devam ettirmeleri / geliştirmeleri ile yerleşmeye başlamış, yine bu zamanlarda Araplar, Türkler ve Uygurların arasında var olan yoğun ticari, sosyal, siyasi ve kültürel etkileşimlerin neticesinde de yaygınlık kazanmıştır. (bkz. F. 2.1.1.1-2.1.1.2) Kaynaklarda en eski cilt örnekleri IV. yüzyıla ait papirus üzerine yapılan kaplamalardır. Sanat eseri niteliği taşıyan ilk ciltler ise V-IX. yüzyılda Mısır’da Koptlar ve Orta Asya’da Uygurlar tarafından meydana getirilmiştir. İslam coğrafyasında cildin bilinen ilk örnekleri bir Türk devleti olan Tolunoğulları (869-905) dönemine aittir ve XII. yüzyıla kadar Fatımiler, Gazneliler ve Büyük Selçuklular’a kadar geliştirilerek devam etmiştir. XI. yüzyıl sonlarında Anadolu’ya hakim olan Selçuklular XII-XIII. yüzyıllarda fevkalade eserler meydana çıkartmışlardır.⁵⁵

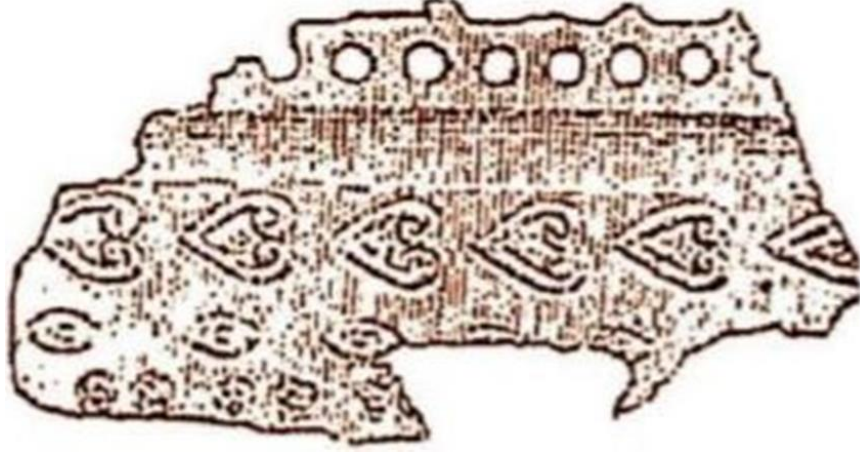
Selçuklular’da cilt sanatı kendine has bir üslûba sahip olmuş XIII. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Memlûk cildini ve XIV. yüzyıl Anadolu beyliklerini ve hatta Fatih döneminde XV. yüzyıl sonlarına kadar devam eden cilt sanatını etkilemiştir.

⁵³ Kemal Çığ, **Türk Kitap Kapları**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1971, s. 8.

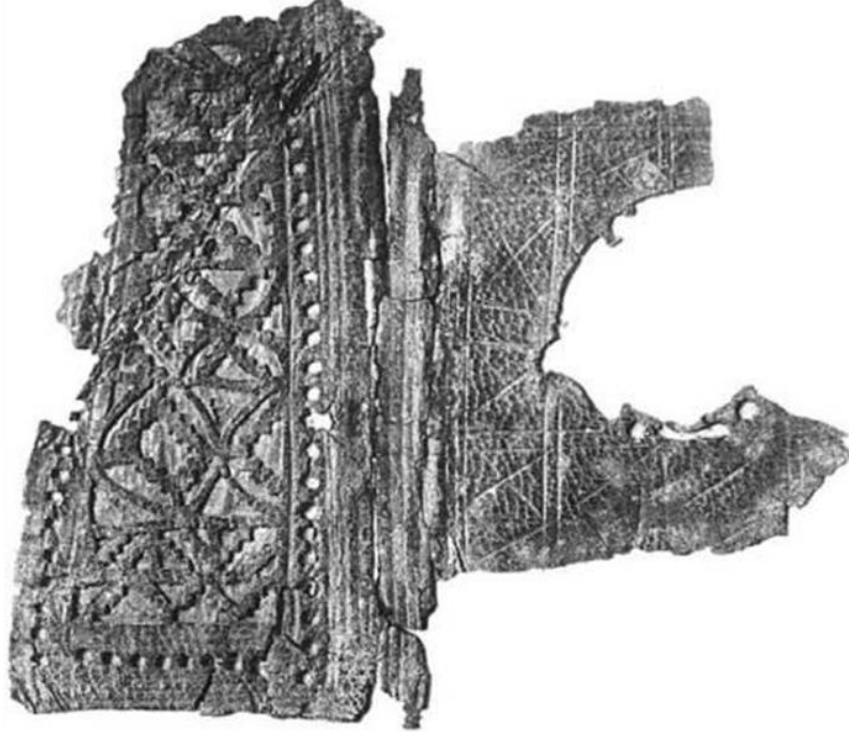
⁵⁴ A. Saim Arıtan, “Ciltçilik” madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, c. 5, s. 551-557; Kemal Çığ, **Türk Kitap Kapları**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1971, s. 6-8.

⁵⁵ A. Saim Arıtan, **a.g.madd.**, s. 551-557.

Cilt sanatı Osmanlılar da en üstün seviyesine XV ve XVI. yüzyıllarda ulaşmıştır. Bunun sebebi ise devletin siyasi istikrarı, ekonomik ve kültürel gücüdür.

Fotoğraf 2.1.1.1 Alfred Von Le Cog tarafından bulunan ilk Uygur cilt Katalogları⁵⁶

Fotoğraf 2.1.1.2 Alfred Von Le Cog tarafından bulunan ilk Uygur cilt Katalogları⁵⁷

⁵⁶ A. Saim Arıtan, "Türk Cild Sanatı", **Türk Kitap Medeniyeti**, İ.B.B. Kültür A.Ş., İstanbul 2008, s. 63.

XVI. yüzyılda yetişmiş olan kıymetli mücellitlerden Alâiddin, Hudadâd, Yusuf Şaban ile Sultan I. Selim'in mücellitbaşısı Mehmed Çelebi ve oğlu Süleyman Çelebi ve Mehmed Çelebi'nin kardeşi Hüseyin Çelebi ve Mustafa Çelebi'nin isimleri bilinmektedir. İran mücellitleri ciltçilikte Osmanlı mücellitleri kadar hünerli değillerdi. Müverrih Alî'nin Menakıb-ı Hünerveran isimli eserindeki kayda göre İran mücellitleri lake ciltleri altın varakla süslemekte ve ciltlerin maktalarını tertipte yetenekli olup buna karşılık Osmanlı mücellitleri de zencirek veya şemse sanatıyla ciltlerin zarif, narin ve incelikli olmasında büyük maharet sahibiydiler. XVI. yüzyıl sonlarında Kara Mehmed, Mehmed b. Cafer, Ahmed b. Hasan, İsa b. Yusuf olmak üzere Enderun'a mensup yirmi mücellit vardı.⁵⁸

XVI. yüzyıl başlarından itibaren görülen ciltçilikteki ilerleme özellikle her renk deriyi üretebilen Osmanlı dericiliğinin gelişmesine bağlıdır. Belirli üslûbların doğduğu bu dönemde tezyinat İran ciltlerinin aksine bütün sathı kaplamaz. Alttan veya üstten ayırma şemselerle cilde sade bir güzellik verilmiştir. Ayrıca salbek formu da eserlerde görülmektedir. Bu asırda şemseler sadece ovaldır. XV. yüzyıl ciltlerinde olduğu gibi kabartma şemse ile köşebentlerin arası çoğunlukla boş bırakıldığı halde bazen bunların aralarının kabartma veya halkâr tarzında motiflerle doldurulduğu mülemma şemseler de yapılmıştır. Ayrıca altınlama aşamasında renk çeşitliliği de artmıştır. Meydana getirilen deri görünümlü kumaş ve kumaş görünümlü deri cilt kapakları özellikle dikkat çekmektedir.⁵⁹

İç kapaklar ise XV. yüzyıl geleneğini devam ettirmiştir. Bordürler, daha genişlemiş ve içlerine yuvarlak veya oval kartuşlar konulmuştur. Süslemelerde XV. yüzyıl motifleri de kullanılmakla birlikte daha çok klasik devrin bütün sanat kollarına hâkim olan stilize nar çiçeği, altılı çiçek, rumi gonca gül, tığ, tepelik, çintemani-bulut ve bilhassa tırtıllı yaprak görülmektedir.⁶⁰

XVII. yüzyılda imparatorluğun duraklamasına paralel olarak diğer sanatlarda olduğu gibi ciltçilikte de bir duraklama hissedilir. Teknikte bir değişiklik olmamasına

⁵⁷ A. Saim Arıtan, "Türk Cilt Sanatı", **Türk Kitap Medeniyeti**, İ.B.B. Kültür A.Ş., İstanbul 2008, s. 63.

⁵⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, c. 2, s. 567-569.

⁵⁹ A. Saim Arıtan, "Ciltçilik" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, c. 5, s. 551-557.

⁶⁰ A. Saim Arıtan, **a.g.madd.**, s. 551-557.

rağmen gerek kompozisyonlarda gerekse motiflerin işlenmesinde bariz bir gerileme görülmektedir. Ciltlerin bir kısmında köşebent ve bordürler yapılmamış, şemseler dikdörtgen ve oval karakterli bir hal almıştır. Kenarlara bordür yerine kalınca zencirek uygulanmıştır. Klasik forma sadık kalan örneklerde ise salbekler iyice büyüyerek köşebentlere yaklaşmıştır. Burada şemse ve köşebentlere işlenen motiflerle bordürlerin motifleri arasında bir uyumsuzluk oluşmuştur. Bu asırda işçilikte de bir gerileme olmuştur. Fakat her şeye rağmen bu asrın cildi renk anlayışı itibariyle asaletini korumuş, altın ve diğer çığ renkleri rastgele kullanarak zevksizliğe düşmemiştir.⁶¹

XVIII. yüzyılda ise duraklama devri olan XVII. yüzyıldan sonra tekrar klasik devrin güzel örneklerine dönmüş ve III. Ahmed zamanında (1703-1730), özellikle Sadrazam Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'nın teşvik ve desteğiyle çok güzel eserler meydana getirilmiştir. Bu dönemde klasik üslûbun yanı sıra Lake, Realist motifli, Yekşah ve Barok-Rokoko gibi başka teknik ve üslûblarda da ciltler yapılmıştır.⁶²

XVI. yüzyılda bazı güzel örnekleri görülen ve XVII. yüzyılda diğer cilt türleri gibi duraklama dönemi geçiren lake ciltler, XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren çeşitli örnekleriyle tekrar yaygınlık kazanmıştır.⁶³ Lake boyalar adını lak böceğinden almasına rağmen yüzlerce yıldır Çin ve Japonya'da kullanılan gerçek Doğu lakeleri aslında lake ya da vernik ağacı denilen bir ağacın öz suyundan elde edilmektedir. Asıl adı Latince Rhus Vernicifera olan bu ağacın, özellikle bu işte kullanılmak üzere Japonya, Çin ve Hindistan'da yetiştirildiği bilinmektedir. Ağaç dallarından toplandıktan sonra, belli işlemlerden geçirilmekte olan bu madde, alkol içerisinde eritildikten sonra istenilen yüzeye sürülür. Bundan sonra içindeki alkolün uçması ile geriye saydam ve parlak bir tabaka kalır. Bu cildin en büyük ustasının ise Ali Üsküdârî olduğu söylenebilir.⁶⁴

Ali Üsküdârî; sanatçının doğum ve ölüm tarihleri ile ilgili net bir bilgi bulunmamakla birlikte en doğru görünen yaklaşım Süheyl ÜNVER hocanın yaklaşımıdır. Burada sanatçının doğumuna ilişkin tarihlendirme 1110/1698–99

⁶¹ A. Saim Arıtan, "Ciltçilik" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, c. 5, s. 551-557.

⁶² A. Saim Arıtan, **a.g.madd.**, s. 551-557.

⁶³ A. Saim Arıtan, **a.g.madd.**, s. 551-557.

⁶⁴ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, İş Bankası Yayınları, Ankara 1998, c. 1, s. 86.

senelerine tekabül etmektedir. Buradan yola çıkarak en son eserini de ölümünden 5 yıl önce çıkarmış olduğunu tahmin ederek 70-75 yıl yaşadığı kabul edildiğinde ölümünün de 1770-1775 tarihleri arasında olduğu düşünülmektedir.⁶⁵

Sanatçı en güzel eserlerini III. Ahmed devrinde üretmiştir. Hatta yaptığı çalışmalar padişahın da dikkatini çekmiş ve III. Ahmed Şeyh Hamdullah'a bakarak yazmış olduğu murakkasının tezhibini sanatçıya yaptırmıştır. Sanatçı Kanûnî Sultan Süleyman döneminde yaşamış olan ünlü tezhipçi Şahkulu'nun tarzını örnek almış ve bu tarzı kendi üslûbuyla yorumlayıp kitap sanatlarındaki süsleme stillerine farklılık kazandırmıştır. Bir yandan Şahkulu tarzını örnek alan sanatçı öte yandan Osmanlı'da XVIII. yüzyıl başlarında Batı'yla ve özellikle Fransa ile olan ilişkilerin artması ve bunun sonucunda ortaya çıkan etkileşimler sanatçının üslûbuna da yansımış ve eserlerinde de kendini göstermiştir. Batı etkisinin bir hayli arttığı bu dönemde özellikle de I. Mahmud zamanında Osmanlı kitap sanatları çoğunlukla Fransız rokoku ve Barok-Rokoko tarzı diye tabir edilen stilde üretilmeye başlanmıştır.⁶⁶

Bu tarzda genelde şemse kısımlarında iri çiçek ve çiçek buketleri tarzında süslemeler bulunmaktadır. Ayrıca sanatçının kitap kabı, yazı altlığı, kubur, yazı çekmecesini ve yay gibi rûgani eserlerinde kullandığı üslûblara ek olarak halkârî, çifttahrir ve rûgani üslûblarını da sayabiliriz. Rûgani ismi ise XVIII. yüzyıldan sonra Edirne-kârî olarak anılmaya başlanmıştır. Bunun sebebi ise Edirne şehrinde daha fazla ve daha sanatlı eserler yapılmasından ötürüdür.⁶⁷

Realist motifli ciltler; Bunlardan biri zerduzi, diğeri ise klasik teknikli-realist motifli olmak üzere iki şekilde yapılmıştır. İkincisinde tarz klasik, motifler realisttir.⁶⁸

Yekşah ciltler; Bu ciltlerde ise üslûb klasik olmakla birlikte teknik yenidir; XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIX. yüzyılda üretilen zilbahar süslemeli ciltler de bu teknikte yapılmıştır.⁶⁹

⁶⁵ A. Süheyl Ünver, **Müzehip ve Çiçek Ressamı Üsküdarlı Ali**, İstanbul 1954, s. 8.

⁶⁶ Gülnur Duran, **Ali Üsküdârî Tezhip ve Rûgânî Üstadı Çiçek Ressamı**, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2008, c. 26, s. 17-26.

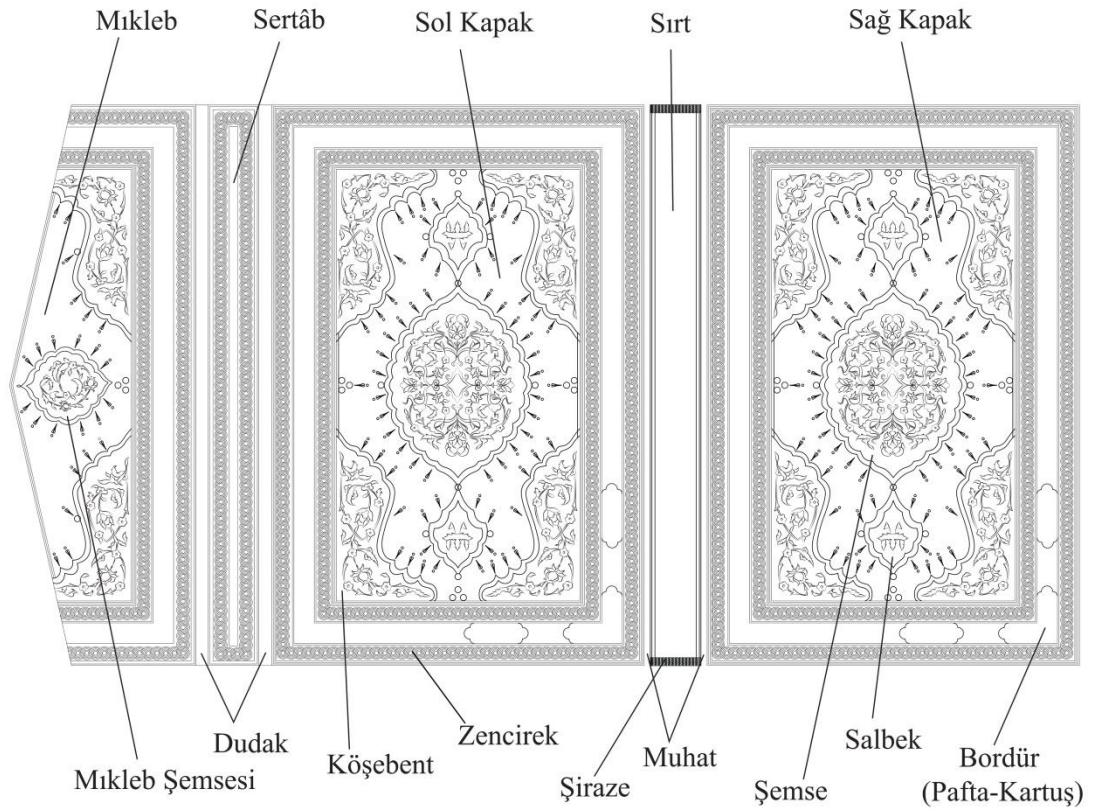
⁶⁷ Gülnur Duran, **a.g.e.**, s. 17-26.

⁶⁸ A. Saim Arıtan, "Ciltçilik" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, c. 5, s. 551-557.

⁶⁹ A. Saim Arıtan, **a.g.madd.**, s. 551-557.

Barok-Rokoko ciltler; Bu asrın ikinci yarısında Avrupa tesirli motiflerle süslenmiş ciltler yapılmaya başlanmıştır. Bu tarzda motifler deri üzerine fırça ile işlenmiştir. Bazı örneklerin zencireklerinde teberle yapılmış taramalar da bulunmaktadır. Genel olarak klasik devir cilt kapaklarında esas form olan şemse ve köşebentler önemini korumuş, stilize süslemelerin yerine realist çiçek ve yapraklar yapılmış, bazen de bunun aksi örnekler meydana getirilmiştir.⁷⁰

Klasik Cildin Bölümleri

Fotoğraf 2.1.1.3 000171 Demirbaş Numaralı Eserin Desen Analizi
Çizim Veli Akbulut

⁷⁰ A. Saim Arıtan, **a.g.madd.**, s. 551-557.

Ön Kapak Arka Kapak İç Kapak: Bir kitabı korumak için ön ve arka kısımlarında bulunan kapaklardır.⁷¹

Sırt: Eserin formalarının katlanarak kıvrıldığı yere denk gelen ince uzun alan.⁷²

Muhat: Kapakların rahat açılıp kapanmasını sağlamak maksadı ile, sırt kısmına yakın dip tarafta genel anlamda 5-6 mm olarak bırakılan, mukavvasız paydır.⁷³

Dudak: Sol kapak ile Mıklebin arasında, mıklebin rahat açılıp kapanmasını sağlamak maksadı ile bırakılan boşluktur.⁷⁴

Sertab: Sol kapağa bağlı şekilde bulunan ve eserin ağız kısmının dış etkenlerden korunması için yapılan kısımdır.⁷⁵

Mıkleb: Sol kapağa sertab sayesinde bağlanan, formaların korunması maksadı ile yapılan ağız kısmı üçgen şeklindeki kapaktır.⁷⁶

Şemse: Şemse Arapçada güneş anlamına gelmektedir. Kapakların ortasında yer alan ve genel olarak yuvarlak ve elips şeklinde görülen bölümdür.⁷⁷

Salbek: Şemsenin üst ve alt kısımlarında, genelde şemseden 1 ve ya 2 cm aralıklı olarak bulunan küçük tepelik formundaki alandır.⁷⁸

Köşebent: Kapakların dört köşe kenarlarında bazı ciltlerde şemse kalıbının dörtte bir alanı olarak uygulanan kısımdır.⁷⁹

Dikiş: Eserin formalarının bir arada bütün şekilde sağlam ve sabit durmasını sağlayan ip örgüdür.⁸⁰

Gizli Kolon: Eserin sırtının üst ve alt uç noktalarına şiraze yastığı ve kolon işlemi yapılmadan önce sağlamlaştırmak maksadı ile yapılan dikiştir.⁸¹

⁷¹ Kemal Çığ, **Türk Kitap Kapları**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1971, s. 9.

⁷² Kemal Çığ, **a.g.e.**, s. 9

⁷³ A. Saim Arıtan, “**Ciltçilik**” madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, c. 5, s. 554.

⁷⁴ A. Saim Arıtan, **a.g.madd.**, s. 554.

⁷⁵ K. Çığ, **a.g.e.**, s. 9

⁷⁶ K. Çığ, **a.g.e.**, s. 9

⁷⁷ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1998, c. 1, s. 14.

⁷⁸ K. Çığ, **a.g.e.**, s. 9

⁷⁹ K. Çığ, **a.g.e.**, s. 9

⁸⁰ A. Saim Arıtan, “**Ciltçilik**” madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, c. 5, s. 554.

Yastık: Cildin sırt kısmında şiraze örgüsü ile kağıt arasına eklenen ince deridir.⁸²

Şiraze Kolonu: Her formanın orta kısmından girmek kaydı ile yastık dediğimiz deri parçasının üzerine sarılan örgüdür.⁸³

Şiraze Örgüsü: Yastığın üzerine balıksırtı diye tabir edilen modelde deri ile kolonların arasından geçilerek yapılan örgüdür.⁸⁴

Zencirek: Genelde kapakların dış kısımlarında bulunan dört kenarı da çevreleyen “S” formunda bulunan motifli alandır.⁸⁵

Cetvel: Zencireklerin etrafını çevreleyen ince uzun çizgilerdir.

Bordür, Kartuş, Pafta: Zencireklerin iç kısmında ya da çift zencirekle çevrilmiş alanların içerisinde küçük, ince uzun olan ve kesik aralıklarla devam eden çerçevesiz kısımlardır.⁸⁶

⁸¹ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1998, c.1, s. 14.

⁸² A. Saim Arıtan, **a.g.madd.**, s. 554.

⁸³ İsmet Binark, **Eski Kitapçılık Sanatlarımız**, Ay Yıldız Matbaası, Ankara 1975, s. 8; ayrıca bkz. K. Çığ, **Türk Kitap Kapları**, Yapı Kredi Yay., Ankara 1953, s. 9-10.

⁸⁴ K. Çığ, **a.g.e.**, s. 9.

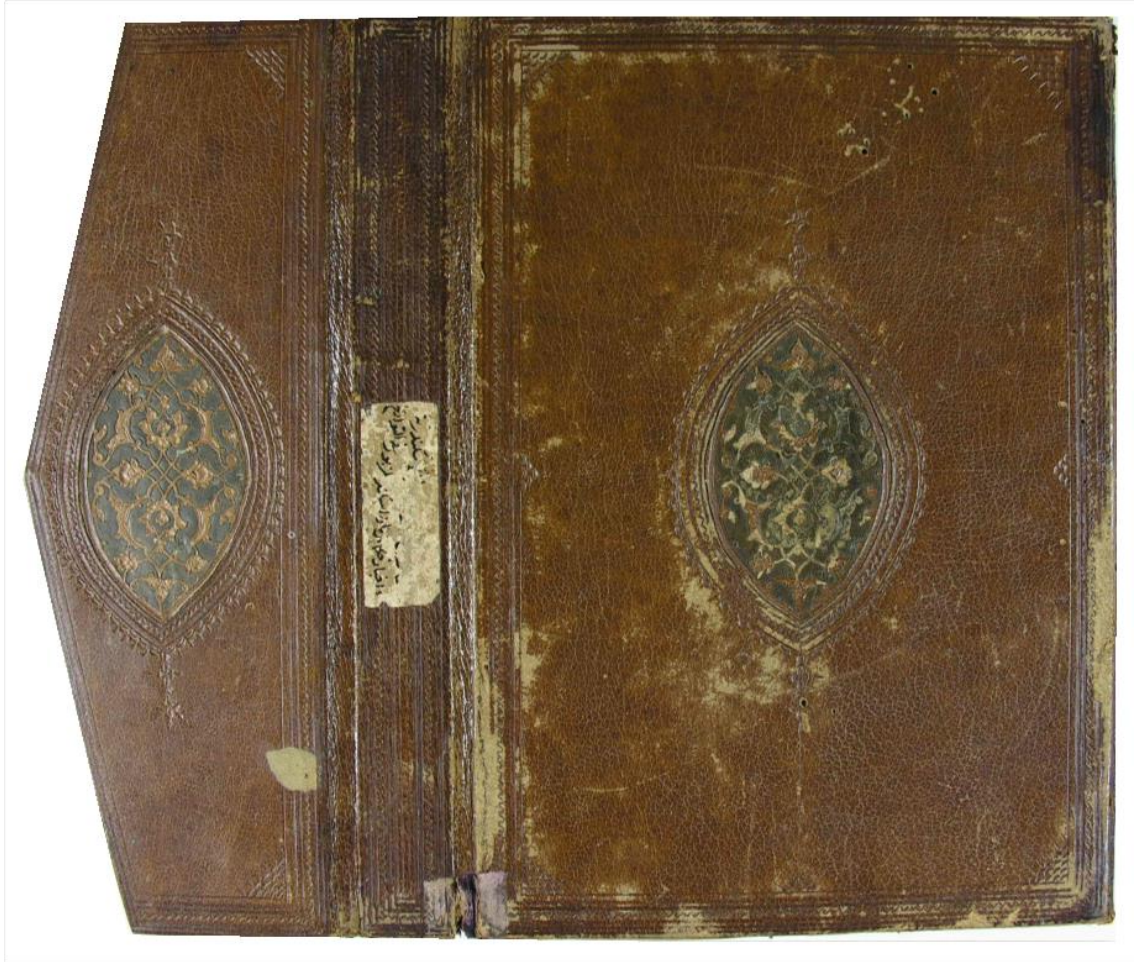
⁸⁵ A. Saim Arıtan, **a.g.madd.**, s. 554.

⁸⁶ İsmet Binark, **a.g.e.**, s. 9.

Üslûblar

Ciltler teknik özelliklerinden çok malzemelerine ve süslemelerine göre birbirlerinden ayrıştırılmakta ve meydana çıkan üslûblar daha çok ait oldukları kültür alanlarının adıyla anılmaktadır. Tarihî gelişmesi içinde İslâm cilt sanatının kazandığı üslûblar Hatâyî, Arap, Rumi, Memlük, Mağribî, Türk (Osmanlı) ve Buhârâ-yı cedîdir.⁸⁷

Hatâyî üslûbu: Bütün süslemelerde bitkisel motiflerin tercih edilerek uygulanmakta olduğu üslûbtur.⁸⁸

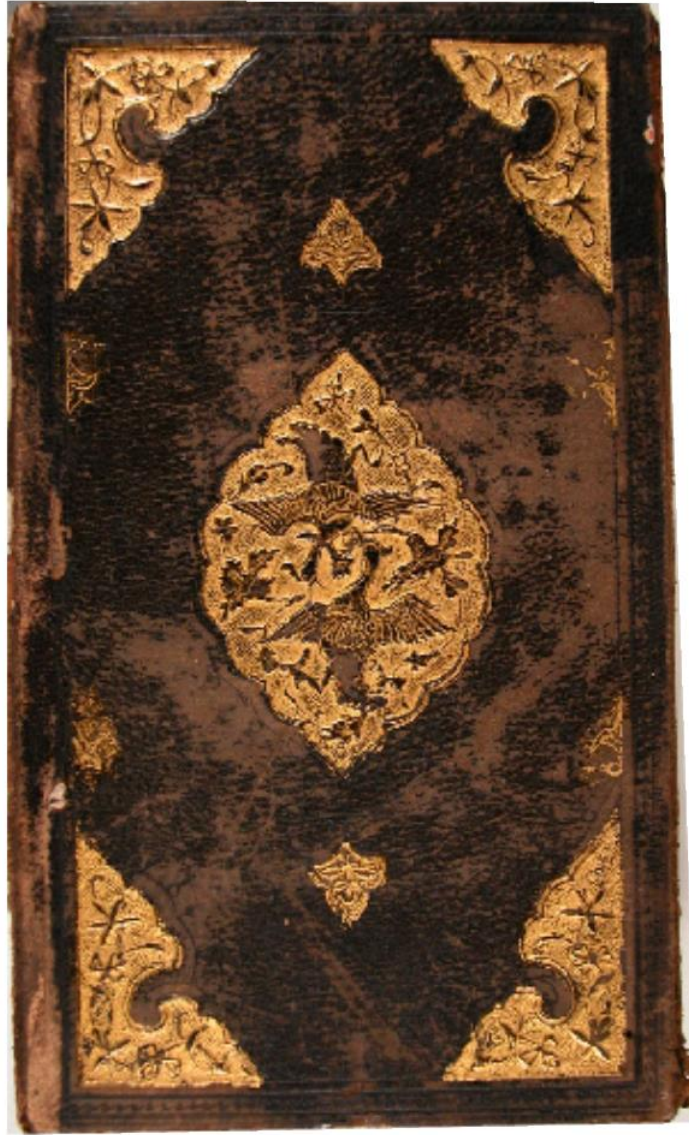

Fotoğraf 2.1.1.4 Akvalü'l-Cemâa mine'l-Felâsife (Süleymaniye Ktp. Fatih 5323)

⁸⁷ A. Saim Arıtan, "Ciltçilik" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, c. 5, s. 551-557.

⁸⁸ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, İş Bankası Yayınları, Ankara 1998, c. 1, s. 16.

Herat üslûbu: Timurlular zamanında (1370-1506) en büyük sanat merkezi olan Herat ile diğer önemli sanat merkezleri Şîraz ve İsfahan'da Türk, Moğol ve İranlı ustalar tarafından geliştirilmiştir.⁸⁹ Bitkisel motifler ile beraber uygun olan kısımlarda insan, kuş, yılan, aslan gibi hayvanlar; ayrıca Zümrüdüanka ve ejderha gibi efsanevi yaratıklar figürlerde kullanılmıştır. Çin bulutları motifleri ve kapakların iç kısımlarında kat-ı tekniği uygulanmıştır. En güzel örnekleri Timur döneminde yapılmıştır.⁹⁰

Fotoğraf 2.1.1.5 Külliyyat h. 859 m.1454 (Süleymaniye Ktp. Fatih 3863)

⁸⁹ Oktay Aslanapa, **Osmanlı Devri Cilt Sanatı Türkiye'miz**, Akbank Yay., İstanbul 1982, sy. 38, s. 12-14.

⁹⁰ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, İş Bankası Yayınları, Ankara 1998, c. 1, s. 19-20.

Arap üslûbu: el-Cezîre, Halep ve Şam bölgelerinde gelişmiştir. Ciltlerin gerek derileri gerekse işlemeleri biraz kaba görünüşlüdür.⁹¹ Bu, aslında Abbâsîler ile başlayan Türk tesirli bir üslûbtur ve Uygur cildinden esinlenmiştir.

Fotoğraf 2.1.1.6 Şerhü Risâle fî Âdâbi'l-Bahs (Darende Sadrazam Mehmed Paşa Ktp. 96)

Rumi üslûbu: Türk süsleme sanatlarının hemen her dalında eskiden beri kullanılan ve özellikle Anadolu Selçukluları tarafından çok sevilip geliştirildiği için “Anadolu’ya ait” anlamındaki “rumi” adıyla anılan bu tezyinat unsuru, Orta Asya Türk sanatındaki hayvan figürlerinden kaynaklanmaktadır. İslâmiyet’in kabulünden sonra stilize edilerek hayvanî karakteri tamamen kaybedilmiş ve soyut bir motif haline getirilmiştir.⁹²

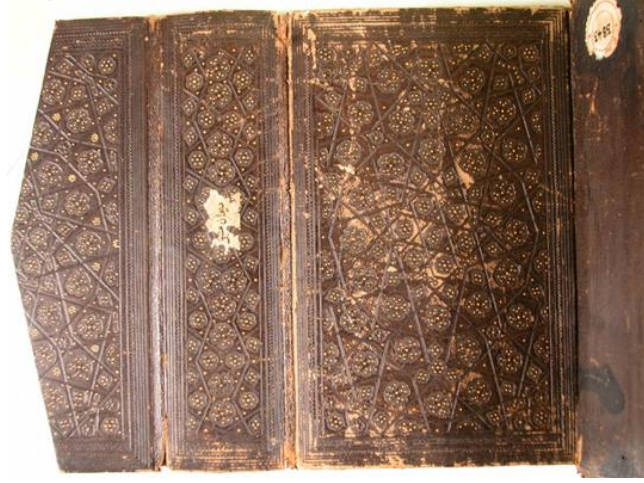

Fotoğraf 2.1.1.7 Divan h. 886 m.1481 (Tire Necip Paşa Ktp. 394)

⁹¹ A. Saim Arıtan, “Ciltçilik” madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, c. 5, s. 554.

⁹² Cahide Keskiner, Azade Akar, **Türk Süsleme Sanatlarında Desen Ve Motif**, İstanbul 1978, s. 44.

Memlûk üslûbu: Bu üslûb XV. yüzyıl ve XVI. yüzyıl başlarındaki Osmanlı üslûbuna paralellik gösterir. Bu tarzda yapılmış ciltlerin pek çoğu Kayıtbay (1468-1496) ile Kansu Gavri'ye (1501-1516) ithaf edilmiştir.⁹³

Fotoğraf 2.1.1.8 Divan h.743 m.1342 (Süleymaniye Ktp. Fatih 3843)

Mağribî üslûbu: Endülüs, Sicilya ve Fas'ta gelişmiştir. Arap üslûbunu andırır; İspanya ve Sicilya yoluyla Avrupa ciltçiliğini etkilemiştir. Renk olarak kahverengi ve siyah ağırlıklıdır. Yuvarlak, girift geometrik şemseler çok görülür. Cilt kenarlarında mutlaka zencirek veya bordür vardır.⁹⁴

Fotoğraf 2.1.1.9 Meâlimu't Tenzil (Konya Mevlana Müzesi İhtisas Ktp.) 67

⁹³ A. Saim Arıtan, "Ciltçilik" madd., TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1992, c. 5, s. 554.

⁹⁴ A. Saim Arıtan, a.g.madd., s. 554.

Türk üslûbu: Diyarbakır, Bursa, Edirne, İstanbul, Şükûfe, Barok ve Modern olmak üzere birbirinden küçük farklılıklar gösteren alt üslûblara ayrılır. Söz konusu şehirler Osmanlı ciltçiliğinin geliştiği başlıca merkezlerdir. Lake cilt de bu üslûb içerisinde değerlendirilmektedir. Lake cildin Türk cilt sanatında ilk örnekleri Osmanlılar'da ve Timurlular'da XV. yüzyılda görülür. Bu asırdan itibaren Safevîler'de ve Babürlüler'de de uygulanan bir teknik olmuştur.⁹⁵

İlk örneklerinin Timurlular döneminde verildiği İran lake kitap kaplarında manzara, insan ve stilize motifler birlikte kullanılmıştır. Osmanlılar zamanında yapılan lake cilt örneklerinde ise önceleri stilize tabiat motifleri, daha sonralarıysa bunlarla birlikte realist çiçekler resmedilmiştir.⁹⁶

Buhârâ-yı cedîd üslûbu: Hatâyî, Dihlevî ve Avrupa üslûblarının karışmasıyla ortaya çıkmış olan İslâm cilt sanatının son safhasıdır.⁹⁷

⁹⁵ A. Saim Arıtan, "Ciltçilik" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, c. 5, s. 552-53.

⁹⁶ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, İş Bankası Yayınları, Ankara 1998, c. 1, s. 24-26.

⁹⁷ A. Saim Arıtan, **a.g.madd.**, s. 552-53.

Klasik Cildin Çeşitleri

Deri Ciltler: Deri ile kaplı olan bütün ciltler bu sınıflandırmanın içine girmektedir. Kapakların ana malzemesi deridir. Bu ciltlerin çoğunluğu şemse ciltlerden oluşmaktadır.⁹⁸

Şemse Ciltler: Kapakların ortasında bulunan şemse formundaki motiften ismini almaktadır.⁹⁹

Soğuk Baskı Şemse Ciltler: Kapaklara basılan kalıpların; süsleme, altınlama yapılmadan ve kalıp basılırken herhangi bir ısıtma işlemi yapılmadan olduğu şekilde bırakıldığı ciltlere denir.¹⁰⁰

Sıcak Baskı Şemse Ciltler: Baskı yapılan kalıp malzemeyi basmakta kullanılan, ıstampa ve o dönemlerdeki materyalin ısıtılarak kalıbın basılması ile yapılan tekniktir.¹⁰¹

Altın Ayırma Ciltler: Zeminin altınlanıp, motif bulunan kısımlarının derinin ana renginde bırakılması tekniği ile yapılan ciltlere denmektedir.¹⁰²

Üstten Ayırma Ciltler: Kalıp basılan alanların motif kısımlarının altınlanıp zeminin, derinin ana renginde bırakılarak uygulandığı tekniktir.¹⁰³

Mülemma Ciltler: Hem zemin hem motif kısımlarının komple altınlanması sureti ile yapılan ciltlerdir.¹⁰⁴

Mülevven Ciltler: Bir veya birden fazla renkte deri kullanılarak yapılan ciltlerdir.¹⁰⁵

Müşebbek (Kat-ı) Ciltler: Başka bir derinin üzerindeki motifin oyularak çıkarılıp bir başka deriye yapıştırılması sureti ile yapılmaktadır. Cilt sanatında genelde iç kapak tezyininde kullanılır.¹⁰⁶

⁹⁸ İsmet Binark, **Eski Kitapçılık Sanatlarımız**, Ay Yıldız Matbaası, Ankara 1975, s. 7.

⁹⁹ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, İş Bankası Yayınları, Ankara 1998, c. 1, s. 14.

¹⁰⁰ A. Saim Arıtan, "Ciltçilik" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, c. 5, s. 555.

¹⁰¹ A. Saim Arıtan, **a.g.madd.**, s. 555.

¹⁰² İ. Binark, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁰³ M. Esiner Özen, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁰⁴ İ. Binark, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁰⁵ İ. Binark, **a.g.e.**, s. 9.

Murassa Ciltler: Kapaklarında değerli taş ve mücevherler kullanılarak yapılan ciltlerdir.¹⁰⁷ Genelde Kurân-ı Kerîm kapaklarında daha fazla görülmektedir.

Lake Cilt : İsmi tezyinatın bitirilip en son kapaklar üzerine atılan Lâk isimli vernikten alır. Tamamen fırça ile yazma cilt de denilebilecek bir tarzda yapılan süslemeli ciltlerdir.¹⁰⁸

İsmi "lak" (vernik) kelimesinden türeyen, ruganî veya edirnekârî de denilen lâke ciltlerde kapağın yapıldığı mukavva veya deri perdahlanarak tamamen pürüzsüz duruma getirilerek verniklenir. Bu cilâlı yüzey üzerine boya ve altın ile tezyinat yapıldıktan sonra cam gibi parlak ve pürüzsüz bir zemin elde edilinceye kadar vernik çekilerek yapılmaktadır.¹⁰⁹

Zerbahar (Zilbahar) Ciltler: İsmi çiçek, bahar anlamları taşıyan çift yapraklı desenden almaktadır. Kafes şemse olarak da bilinir. Altının, fırça ile bu kafeslerin içine yaprak motifi şeklinde bezenmesi sureti ile yapılan ciltlerdir.¹¹⁰

Ceharkûşe Ciltler: Dört kenarı deri ile kaplı olan ve ortasında kumaş, ya da ebru bulunan ciltlerdir.¹¹¹

Yazma Ciltler: Tamamen fırça ile kalıp kullanılmadan yapılan esere denmektedir.¹¹²

Ebrulu Ciltler: Üzerinde ebru bulunan ciltlere denir.¹¹³

Yekşah Ciltler: Adını motifin yapıldığı demir parçasından almaktadır. Yekşah; Ucu kör olan ve ısıtılarak kapağa kakma yöntemi ile iz çıkarmaya yarayan alettir.¹¹⁴

Zerduzi Ciltler: Deri üzerine ipek, saten vs. gibi materyallerle motifin işlenmesi sureti ile yapılan ciltlerdir.¹¹⁵

¹⁰⁶ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, İş Bankası Yayınları, Ankara 1998, c. 1, s. 15.

¹⁰⁷ A. Saim Arıtan, "Ciltçilik" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, c. 5, s. 553

¹⁰⁸ M. Esiner Özen, **a.g.e.**, s. 24-26.

¹⁰⁹ M. Esiner Özen, **a.g.e.**, s. 24-26.

¹¹⁰ A. Saim Arıtan, **a.g.madd.**, s. 552.

¹¹¹ İsmet Binark, **Eski Kitapçılık Sanatlarımız**, Ay Yıldız Matbaası, Ankara 1975, s. 9.

¹¹² İ. Binark, **a.g.e.**, s. 9.

¹¹³ İ. Binark, **a.g.e.**, s. 9.

¹¹⁴ İ. Binark, **a.g.e.**, s. 9.

Acemkâri Ciltler: Süslemelerinde hayvan figürlerinin/motiflerinin bulunduğu ciltlerdir.¹¹⁶

Kumaş Ciltler: Kapakları düz veya desenli kumaşlar ile kaplı ciltlerdir.¹¹⁷

¹¹⁵ İsmet Binark, **a.g.e.**, s. 9.

¹¹⁶ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, İş Bankası Yayınları, Ankara 1998, c. 1, s. 19-21.

¹¹⁷ A. Saim Arıtan, "Ciltçilik" madd., **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, c. 5, s. 553.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ

Yaşantımızın vazgeçilmesi neredeyse imkânsız ve çok önemli unsurları olan kültür, eğitim ve inanca dair işlerin yürütülebilmesi için her sistemli yapının kendi kültür ve geleneklerinden uyarlanan bir biçime ve uygulama yöntemine sahip olunmuştur. Bu konularla ilgili bilgilerin artması ve bunlara verilen öneminde etkisi ile kurumsal bir yapıya kavuşan bu oluşumlar zamanımıza kadar gelmiştir.¹¹⁸

Osmanlı Devleti zamanında çoğunluğu oluşturan Müslüman tebaanın İslâm dini ile ilgili işlerinde önemli bir kamu hizmeti olarak ele alınmıştır. Osmanlı Devleti, sınırları içinde yaşayan çeşitli din ve ırktan milletlerin ve etnik grupların hiçbir zaman dilini ve dinini değiştirmeye teşebbüs etmemiştir.¹¹⁹

Bununla birlikte onların kendi dini yapılarını içlerinde kurumsal bir alanda tashih etmelerine izin verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde de din hizmetleri ve bu anlamda yürütülen faaliyetler çok eski zamanlardan günümüze kadar daima önemli bir kamu görevi olarak görülmüş ve bu şekilde uygulanmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesinin Diyanet İşleri Reisliğinin kuruluşuyla birlikte 3 Mart 1924'te kurulduğu bilinmektedir. Şer'iyeye ve Evkâf Vekâleti Tedkîkât ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Heyeti Kütüphanesinin Diyanet İşleri Reisliğine devredildiği tahmin edilmektedir.¹²⁰ Yapılan çalışmalarda bu intikale ait kayıtlı bir belge ve devrolan kitapların bir listesinin olmadığı ve günümüze bir kayıt belge vs. intikal etmediği tespit edilmesine rağmen kütüphanenin ilk kayıtlarında Evkâf Vekâletinin neşrettiği kitapların olması akla bunu getirmektedir. Diyanet İşleri Reisliği tarafından kurulan kütüphane zamanla zenginleşmiş, yıllar geçtikçe Reislik

¹¹⁸ Nurettin Midilli, "Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe İşleyiş Organizasyon", Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2020, s. 37.

¹¹⁹ Mehmet Sağlam, "Geleneksel Türk Hoşgörüsü", 1996, c. 8, sy. 23, s. 359-364.

¹²⁰ Mehmet Bulut, "Kuruluş Yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yayın Hizmetleri", Diyanet Aylık Dergi, Ankara 2015, sy. 300, s. 16.

bünyesinde önemli bir fonksiyon icra ederek Reislik hizmetlerine ciddi katkılarda bulunmuştur.

Reislik için zengin bir kütüphane kurma çalışmalarında merhum Ahmet Hamdi Akseki'nin (Diyanet İşleri Başkanlığı görevine başlama tarihi: 30.04.1947, görev bitiş tarihi: 09.01.1951; 4 yıl 8 ay görev yapmıştır.) özel bir çabası olmuştur.¹²¹

Kuruluşundan bu yana onun bu doğrultudaki çabaları, Riyaset makamına gelmesiyle birlikte daha da yoğunluk kazanmıştır. Ahmet Hamdi Akseki görevde olduğu dönemde kütüphanenin koleksiyonun artması için çalışmış, kütüphaneye ayrı bir bina tahsis edilmesine gayret etmiş, yaklaşık 3.000 eserden oluşan özel kitaplığını da Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesine bağışlamıştır.¹²² Bağışlanan eserlerden anladığımız üzere bu özel koleksiyonun, onun Doğu'da-Batı'da yayınlanan İslami eserleri takip ettiğini, bunların değeri yüksek olanlarını hem kendi kütüphanesine satın aldığını, hem de başkanlık kütüphanesine kazandırmaya çalıştığını görülmektedir.

Kütüphane, 1950 yılına kadar Diyanet İşleri Reisliği Kütüphanesi olarak bilinse de daha çok Müşavere Heyeti Kütüphanesi olarak anılmaktadır.¹²³ 23 Mart 1950 tarihinde kabul edilen ve 29 Nisan 1950 tarihinde yürürlüğe giren Diyanet İşleri Başkanlığının teşkilat ve vazifeleri hakkındaki 2800 sayılı kanunda bazı değişiklikler yapılmasına dair 3665 sayılı kanuna yapılan ek ile Diyanet İşleri Reisliğinin adı Diyanet İşleri Başkanlığı olarak değiştirilmiştir. Aynı zamanda bu kanun ile Müşavere Heyeti'nin adı Müşavere ve Dini Eserleri İnceleme Kurulu olarak değiştirilmiştir.¹²⁴ 22 Ağustos 1965 tarihinde yürürlüğe giren 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun ile bu kurulun adı Din

¹²¹ Mustafa Tekin, **Ahmet Hamdi Akseki Sempozyumu**, DİB. Yay., Ankara 2017, c. 1, s. 43.

¹²² <https://kutuphane.diyanet.gov.tr/Tarihce.html> Erişim tarihi: 5 Ekim 2022.

¹²³ **Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı, Tarihçe-Teşkilat-Hizmet ve Faaliyetler (1924-1997)**, DİB. yay., Ankara 1999, s. 319-321.

¹²⁴ T. C. Resmi Gazete, **Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 2800 sayılı kanunda bazı değişiklikler yapılmasına dair olan 3665 sayılı kanuna ek Kanunu**. (1950), sy. 7469, s. 18202-18204, 29 Mart 1950.

İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı haline gelmiş ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın fetva konusundaki en yüksek karar ve danışma birimi olmuştur.¹²⁵

Kütüphanedeki eserlerin, bu birimin kararlarını almasında çok önemli bir kaynak olması dikkate alındığında kütüphanenin de bu düzenlemeye paralel olarak teşkilatlanma süreci hızlanmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi 1965'te yayınlanan yönerge ile Derleme ve Yayın Müdürlüğüne bağlı bir alt birim olmuş, 1982'de ise bu müdürlük Dini Yayınlar Dairesi şeklinde yapılandırılınca kütüphane de Kütüphane Şubesi Müdürlüğü olarak kısmen daha bağımsız bir yapıya sahip olmuştur. 2010 yılında yapılmış olan yeni teşkilatlanma ile kütüphane, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü bünyesinde Süreli Yayınlar ve Kütüphaneler Daire Başkanlığı şeklinde teşkilatlanmıştır.¹²⁶

14 Kasım 1984–31 Aralık 1992 tarihleri arasında önce Kütüphane Şube Müdürü daha sonra 31 Aralık 1992–6 Ağustos 1998 tarihleri arasında Dini Yayınlar Dairesi Başkanı olarak görev yapan Abdullah Ceyhan tarafından yapılan değerli bir çalışma ile hazırlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi El Yazması Eserler Kataloğu iki cilt olarak Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından neşredilmiştir.¹²⁷

1997 Diyanet verilerine bakıldığında Başkanlık Kütüphanesi'nde dini ve sosyal muhtevalı Türkçe, Osmanlıca, Arapça ve Batı dillerinden 60.000 cildi aşan matbu eser ile 5.000'i aşan el yazma eser bulunduğu anlaşılmaktadır. Kütüphaneye teknolojik olarak bilgisayarlı mikrofilm ünitesi kurularak el yazması eserlerin korunması ve halkımızın istifadesine sunulması sağlanmıştır. 11 Ekim 2000 tarihi itibarıyla kütüphane koleksiyonunda 63.368 adet matbu eser, 5.726 adet el yazması, 1.724 adet süreli yayın, 1.317 adet resmi yayın bulunmaktadır.¹²⁸

Başkanlığın ilk merkezi kütüphanesi Ankara Kocatepe'de kurulmuş ve uzun bir süre burada varlığını devam ettirmiştir. 2001'de başkanlık merkezi Eskişehir yolu

¹²⁵ T. C. Resmi Gazete, **Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkında Kanunu.** (1965), , sy. 12038, s. 1-5, 2 Temmuz 1965.

¹²⁶ <https://kutuphane.diyaret.gov.tr/Tarihce.html> Erişim tarihi: 5 Ekim 2022.

¹²⁷ Nurettin Midilli, "**Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe İşleyiş Organizasyon**", Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2020, s. 37.

¹²⁸ <https://kutuphane.diyaret.gov.tr/Tarihce.html> Erişim tarihi: 5 Ekim 2022.

üzerindeki günümüzdeki yerine taşınmış ve bu bina içerisindeki ayrı bir bölüm kütüphaneye tahsis edilmiştir. 2015 yılında ise merkez ve Kocatepe şeklinde iki birime ayrılarak merkezde müstakil bir bina inşa edilmiştir. Kocatepe'deki birim ise caminin altındaki ilk yerinde yeniden düzenlenerek çalışmalarını devam ettirmektedir. Başkanlık merkez ve Kocatepe Kütüphanesi Koleksiyonunda bulunan matbu, taşbaskı ve yazma eserlerin, belgeleme, veri analizi, eşleştirme, veri güncelleme, kataloglama ve kütüphane otomasyon sistemi için 27.06.2014 tarihi itibarıyla çalışma başlatılmış ve tamamlanmıştır. Kütüphanede güncel olarak 100.000 üzerinde matbu kaynak bulunmaktadır. Bu kaynakların bibliyografik künyeleri kütüphanecilik standartlarından AACR2 kurallarına ve MARC'ın en güncel sürümüne uygun olarak kataloglanmıştır.

Dört katlı kütüphane binasının en üst katında el yazma eserler için ayrı bir alt birim ayrılmıştır. Bu birimde yazma eser uzmanları kataloglama işlemlerini, bizzat içerisinde bulunduğu yazma eser patoloji servisinde ise eserlerin restorasyon ve konservasyon işlemleri yürütülmektedir.

Kütüphanede 7.465 adet el yazması eser bulunmakla birlikte, risaleler ile birlikte bu sayı 17.000'e ulaşmıştır. Ayrıca taşbaskı olarak varsayılan, çalışmaları hala devam eden yaklaşık 5.000 adet nadir matbu eser el yazmaları biriminde muhafaza edilmektedir. Hali hazırda güncel olarak kütüphane bünyesinde çalışan 34 adet personel bulunmakla birlikte, çalışma alanı olarak da 300 kişilik bir kapasiteye sahiptir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi yazma eser kitap koleksiyonu kurum çalışanlarının ve emekli personelin bağışları ile yurt içi ve yurt dışından gönderilen şahsi bağışlar neticesinde zenginleşmiş ve sayısı artmıştır.

2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Kütüphanesi koleksiyonunda yapılmaya başlanan proje ile yazma eserlerin katalogları ve bibliyografik verileri üzerinde konu tasnifi yapılarak araştırmacıların istifadesine sunulmaya çalışılmıştır.¹²⁹ Yazma eser koleksiyonu üzerinde en ayrıntılı olarak 2014 yılında başlanan uluslararası standartlardaki uzun soluklu ve titiz bir çalışma ile, kataloglama

¹²⁹ Hüseyin Odabaş, "Osmanlı Yazma Eserleri ve Türkiye'de Yazma Eser Kütüphaneciliği", **BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara 2011, sy. 56, s. 143-164.

konusunda veri güncellemesi yapılmış ve yazma eserlerin tamamının dijitalleri 15 Nisan 2019 tarihinden itibaren ülkemizde örneğine az rastlanacak bir şekilde elektronik ortamda tüm dünyanın hizmetine sunulmuştur.¹³⁰

Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Kütüphanesi web sitesi üzerinde oluşturulan yazma eserler ara yüzünde çevrimiçi üyelik formu doldurularak kayıt yapılabilmektedir. Bu form Türkçe, Arapça ve İngilizce olarak doldurulabilmekte ve bu dilleri kullanan tüm araştırmacılar sisteme kayıt yaptırarak yazma eserlerin görüntülerine ulaşabilmektedir.

Açık erişim çevrimiçi sistemine araştırmacıların ciddi anlamda ilgisi olmuştur. 31 Temmuz 2020 tarihi itibarıyla 2.450 araştırmacı kayıt yaparak sisteme üye olmuştur. Araştırmacıların yazma eserlerin tüm katalog kayıtları hakkında bilgi edinme ve dijital kayıtlarını görme, inceleme ve araştırma yapmaları mümkündür. Ayrıca araştırmacılara isteği dahilinde dijital ortamda yıllık 10.000 varaka kadar veriyi ücretsiz indirme imkanına da sahiptirler. 1 Ocak 2020 - 1 Haziran 2020 tarihleri arasında 23.928 tekil araştırmacı yazma eserler çevrimiçi açık erişim sistemine girerek 74.383 sayfa görüntülemesi yapmıştır.¹³¹

Kütüphaneye gelen yazma eserler öncelikle yazma eser uzmanları tarafından genel olarak Temel İslami İlimler olan, Kur'ân İlimleri, Hadis, Akâid ve Kelâm, Fıkıh ve Ahlak gibi konular ile din, sosyal bilimler, dilbilim, sanat, edebiyat vb. şeklinde konularına ayrılarak detaylı bir şekilde kataloglaması yapılmaktadır. Daha sonra restorasyon ve konservasyon bölümündeki restoratörler tarafından eserin genel olarak özellikleri incelenerek bir rapor hazırlanmaktadır. Sonrasında restorasyonda kullanılacak malzeme ve materyallerin tespiti yapılarak, uygun teknik ve sıralama ile restorasyon işlemine başlanmaktadır. Eserin restorasyonu bitirilip raporu yazıldıktan sonra asitsiz karton kutular ile birlikte iklimleme cihazı ve compact dolapların bulunduğu özel odada koruma altına alınmaktadır.

¹³⁰ <https://yazmaeserler.diyanet.gov.tr/>, Erişim tarihi: 11 Ekim 2022.

¹³¹ Nuretin Midilli, **Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe İşleyiş Organizasyon**, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara 2020, s. 37.

3.1. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN
XVIII-XIX. YÜZYILLARA AİT KURÂN-I KERÎMLERİN CİLT
KATALOĞU

Katalog No	: 1
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000666
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: h. 1140 m. [1727 - 1728]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 358
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 26 – 42 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Narman İlçe Müftülüğü, Erzurum, 25.06.2003

Fotoğraf 3.1.1 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eserde Osmanlı'nın klasik cilt sanatında görülen, şemse, salbek, köşebent ve zencirek kısımlarından bir iz görülmemektedir. Tamamen farklı ebatlarda, kare formda dilimli desenler bulunmaktadır. Cildin ana rengi koyu kahve ya da siyaha çok yakın bir renk olmakla birlikte, üzeri kuvvetle muhtemel sarı bir boya ile komple boyanmıştır. Zamanla bazı kısımların boyası ise eskimiş ve dökülmüştür.

Eserin iç kapağının görseli bulunmamaktadır. Katalog çekimi incelendiğinde ikinci görsel doğrudan zahriye sayfası olarak görülmektedir.

Katalog No	: 2
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000491
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Ahmed b. İsmâîl
İstinsah Tarihi	: h. 1143 m. [1731]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 374
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 13 – 20 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Tokat İl Müftülüğu, Haziran 2007

Fotoğraf 3.1.2 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Cilt çeşidi açısından incelenecek olunursa altınlama, alttan ayırma (Motiflerin zemin kısımlarının altınlanması) şeklinde yapıldığından ötürü bu cilt çeşidini “Alttan Ayırma Cilt” diye adlandırılır. Esere ilk bakıldığında orijinal cildin sonradan bir restorasyon gördüğünü, sırt ve sertab bölümüne deri eklemeleri yapılarak sertab ve mikleb bölümünün sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır. Cildin orijinal kısımlarında bulunan derinin rengi koyu kahverengi olmakla birlikte, sonradan restore edilen kısımlarda ise siyah renkte deri kullanılmıştır. Eserin sonradan bir restorasyon görmüş olması sebebi ile zencirek kısımları deri kaplandığı için görülememektedir.

Cildin süsleme kısımlarına bakıldığında ise kapaklarda, şemse, salbek ve köşebentler görülebilmektedir. Bu ana formlardan şemse kısmının içerisinde sarmal şekilde dolanan bulut motiflerini, salbeklerde ise gonca gül motifi yer almaktadır. Köşebent bölümlerinde yine şemse bölümünde görülen sarmal bulut motifi uygulanmıştır. Eserin mikleb kısmı dikkatli bir şekilde incelendiğinde mikleb'in kenar köşe kısımların da, yekşah demiri diye tabir edilen alet ile ince bir çizgi yapıldığı görülmektedir. Kompozisyon yönünden desende 1/4 oranında simetrik tasarım gözlemlenmektedir.

Katalog No	: 3
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000452
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Ahmed b. İsmâîl
İstinsah Tarihi	: h. Cemaziyulahir 1144 m. [Aralık 1731]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 408
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 10 – 16 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Manisa İl Müftülüğu, 25.12.2003

Fotoğraf 3.1.3 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Cild teknik olarak kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Cildin çeşidine ise hem zemin hem de motiflerin altınlanmasından ötürü mülemma tarzda cilt denilebilir. Eser ana formlar açısından şemse, Salbek, Köşebent ve Zencirek kısımlarından oluşmaktadır. Cildin sırtında oluşan deri kaybından ötürü sonradan bir bez parçası ile kapaklar birbirine ve metin kısmına yapıştırılmıştır. Ancak sol kapakta bezin yapıştığı yerin kapaktan ayrıldığı görölmektedir. Yine sol kapaktan anlaşılacağı üzere kapakların mukavva kısımları murakka şeklinde (Eski müsvedde kağıtların birbirine yapıştırılarak elde edilen mukavva türü) olduğu görölmektedir. Cildin rengi koyu kahve olmakla birlikte eserde sertab ve mıkleb bulunmamaktadır.

Süslleme açısından incelenecek olunursa; şemse kısmında bulut, penç, yaprak ve iek motifleri 1/2 oranında ters simetrik oluşturur durumdadır. Salbek kısmında ince uçlu yaprak motiflerini, köşebent kısmında ise yine sarmal şeklideki bulut motifi ile yaprak ve iek motifleri gözlemlenmektedir. “S” şeklinde tabir edilen formda tek sıra zencirek bulunmaktadır.

Katalog No	: 4
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000624
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: el-Hâc 'Alî b. el-Hâc Mustafa
İstinsah Tarihi	: h. 1 Rebiulevvel 1146 m. [1734]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Konusu	: Muhakkak
Varak Sayısı	: 600
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 28 – 42 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Osmaneli İlçe Müftülüğu, Bilecik, 06.04.1988

Fotoğraf 3.1.4 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Teknik olarak cilt kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Cilt çeşidine ise kapaklarda hiç altın görmediğimiz için “Soğuk Baskı Cilt” (Kalıbın kapaklara basılıp altınlama yapılmadan bırakıldığı cilt çeşidi) denilmektedir. Eserin iki kapağı da cildin bölümlerinden şemse ve salbeklerden oluşmaktadır. Eserde köşebent ve zencirek görülmemektedir. Bu eser de yine bir önceki eserde olduğu gibi sonradan bir restorasyon işlemi görmüştür. Cildin ana rengi açık kahverengi olmakla birlikte, kenar kısımlarda görüldüğu gibi restorasyon esnasında kapağa eklenen deri parçaları ise koyu kahverengi deriden oluşmaktadır. Eserde sertab ve mıkleb bulunmamaktadır. şemsenin içindeki süsleme kısmında bulunan motifler ise hatâyî, bulut, çiçek, dallar ve küçük yaprak motifleri şeklinde görülmektedir. Kompozisyon olarak desen 1/4 oranında simetrik tasarımdır. Salbek kısmında ise küçük dörtlü yaprak motifi bulunmaktadır.

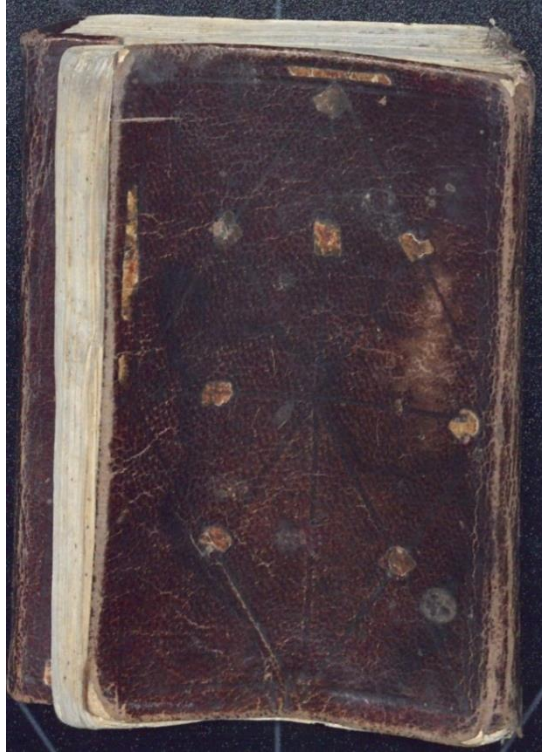
Katalog No	: 5
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000587
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kibarzâde Hâfız Süleymân b. Emin Ağa, Hâfız Osman b. Ahmed b. Süleymân, İbrâhim Hânzâde
İstinsah Tarihi	: h. 1 Muharrem 1159 m. [24 Ocak 1746]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 305
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 10 – 16 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Kayıt yok

Fotoğraf 3.1.5 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Cildin çeşidi alttan ayırma cildir. Kapak derilerinin rengi ise koyu kahverengidir. Eserde klasik Osmanlı cild sanatı tarzının tezyinat açısından birçok bölümü görülmektedir. Bunlar; Şemse, salbek, köşebent ve zencirek kısımlarıdır. Eserin şemse kısmında hatâyî, penç, yaprak ve çiçeklerden oluşan serbest bir kompozisyon görmekteyiz. Bunlar köşebent kısımlarında da bulunmaktadır. Salbeklerde ise ince uçlu sivri yaprak motifi kullanılmıştır. Zencirek kısmı ise tek sıra olmakla birlikte iki cetvel çizgisi arasında “S” formu diye adlandırılan tarzda bezenmiştir. Eserde sertab ve mıklep olduğu ise görselin sol üst köşesindeki mıklebin ucununun gözükmesinden anlaşılmaktadır.

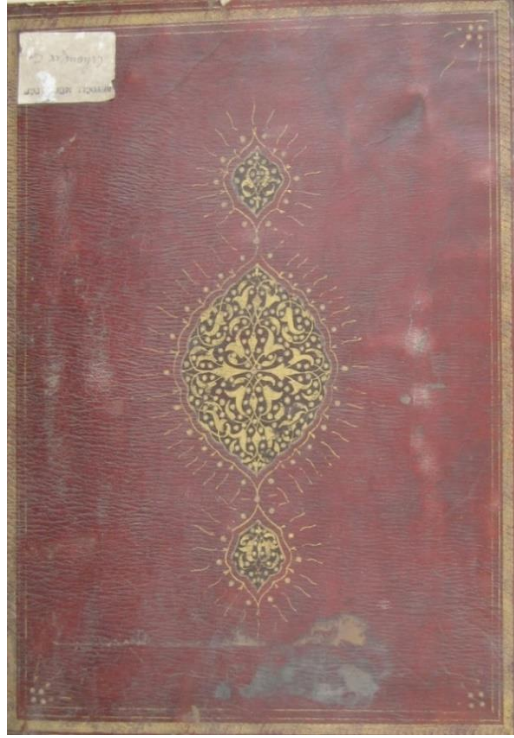
Katalog No	: 6
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000567
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Ahmed Rıfkî el-Kastamonî [Berberzâde Mehmed Sa'îd talebesi
İstinsah Tarihi	: h. 1163 m. [1749-50]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 302
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 9 – 15 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Kayıt yok

Fotoğraf 3.1.6 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eserin tezyinatı tamamen yekşah demiri diye tabir edilen ucu sivri aletin, ısıtılarak çeşitli açılarda kakma yöntemi ile uygulandığı çizgisel bir formda görülmektedir. Çizgilerin kesişme noktalarında nohudi sarı renkte olan kağıt gibi ince bir plakanın varlığı gözlemlenmiştir. Bu ince plakanın mat görüntüsü bize kesişme noktalarındaki daire formuna benzeyen şeklin yüzeyinin altın olmadığı ile ilgili ipucu vermektedir. Eserin sertab ve miklebi vardır. Deri rengi ise koyu kahverengidir.

Katalog No	: 7
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000617
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Muhammed Emin ibn Muhammed
İstinsah Tarihi	: h. 19 Rebiulevvel 1180 m. [25 Ağustos 1766]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 483
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 28 – 38 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Beyoğlu İlçe Müftülüğu, İstanbul, 28.03.1988

Fotoğraf 3.1.7 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Esere ilk bakıldığında net olarak anlaşılmaktadır ki eserde kalıp basma tekniği uygulanmamıştır. Ancak eser detaylı bir şekilde incelendiğinde şemse salbek ve mıkleb şemsesinin zeminde bulunan, cildin ana deri renginden farklı olarak koyu kahverengi tondaki bir deriden, bu bölümlerin ana formunda kesilerek yapıştırılmış, sonrasında fırça ile süsleme yapılmış olduğu görülmektedir. Bu sebepten mütevellit esere cilt çeşitleri arasında “Mülevven Yazma Cilt” denilmektedir. Yani eser iki farklı cilt çeşidini de bünyesinde barındırmaktadır. Cildin rengi kırmızıdır.

Süslemelerde ise kompozisyon olarak 1/4 oranında simetrik rumi deseni uygulanmıştır. Şemse, salbek, ve tığ kısımları tamamen fırça ile yapılmıştır. Motiflerin arasında bulunan noktalar ve zencirek bölümlerin ise kakma yöntemi ile yapıldığı anlaşılmaktadır. Şemsenin içi tezyinat açısından çoğunlukla rumi ile bezenmiş bunun yanı sıra noktalar ve dalların uçlarında küçük yapraklar uygulanmıştır. Şemse ve salbeklerin dış kısımları da tığlar ile süslenmiştir. Salbek kısmı ise aynı şekilde rumi, nokta ve yapraklar ile bezenmiştir. Köşebentler yine fırça ile küçük üç adet nokta ile bezenerek bırakılmıştır. Zencirek alanında çoğunlukla kullanılan “S” motifi tercih edilmiştir. “S” lerin iç kısımlarına iki sıra dış kısımlarında ise tek sıra cetvel çekilmiştir.

Eserde sertab ve mıkleb bulunmaktadır. sertab ve mıkleb bölümünde küçük noktalar ve çizgiler kullanılarak, mıkleb şemsesinde rumi ve noktalar olmak üzere tamamen fırça ile tezyinat yapılmıştır.

Katalog No	: 8
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000479
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Emrullah b. el-Hâcc Muhammed
İstinsah Tarihi	: h. 21-30 Zilkade 1201 m. [4 - 13 Eylül 1787]
İstinsah Yeri	: Beypazarı
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 301
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 10 – 16 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Düzce İl Müftülüğu, Aralık, 2005

Fotoğraf 1.7.8 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Ciltte bulunan motifli kısımlar teknik açıdan kalıp basma yöntemi ile yapılmıştır. Cildi çeşidi açısından incelendiği takdirde bu eser “Mülevven Cilt” olarak adlandırılır. Bu sağ kapağın şemse bölümündeki parça halinde kalmış kahverengi deriden anlaşılmaktadır. Eserdeki derinin orijinal rengi siyah, motiflerin zemin kısmı sarı altın, motifler ise açık kahverengi renk ile tezyin edildiğinden ötürü “Alttan Ayırma Mülevven Cilt” de denilebilir. Ayrıca eserin sırt bölümündeki deri parçasından anlaşıldığı üzere sonradan bir restorasyon görerek, sırtı sağlamlaştırılmıştır. Fakat bu işlem yapıldığında kapakların dip kısmına yakın olan köşebent ve zencirek bölümleri tamamen kapatılmıştır.

Tezyini açısından Şemse, salbek ve köşebentlerde; Gonca gül, penç, ve yaprak motifleri kullanıldığını, sertabta da orta alanda dört adet, bu alanın biraz üst ve alt kısmında ise birer adet noktanın olduğu görülmektedir. Desen kompozisyon olarak serbest tasarımıdır. Zencirek kısımları ise “S” formundadır.

Katalog No	: 9
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000235
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerim
Müstensih Adı	: AbdulCelil b. Hasan Şahin
İstinsah Tarihi	: h. 1227 m. [1812]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 308
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 10 – 16.5 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Ödemiş İlçe Müftülüğu, İzmir, 18.04.1988

Fotoğraf 3.1.9 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser klasik üslûbta kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Çeşidi Mülemma cilttir. şemse, sâlbek ve köşebentlerde; Hatâyî ve yapraklar, zencirek kısmında ise “S” motifi kullanılmıştır. Kompozisyon olarak serbest tasarımıdır. Eser sonradan bir restorasyon görmüş ve sırt bölümüne ana kapaklardaki deri ile aynı renkte olan vişne çürüğu renđi deri kullanılarak restorasyon yapılmış, bu işlem yapılırken dip kısımlara yakın olan sıradaki zencirek bölümleri kapatılmıştır. Eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır. Bu durum sol kapağın ağız tarafının üst ve alt kısımlarında bulunan deri parçaları ve aynı kapağın orta kısmındaki açıklıktan anlaşılmaktadır.

Katalog No	: 10
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 007230
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Süleyman El Hikmetii
İstinsah Tarihi	: h. 1242 m. [1826-27]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 302
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 17 – 25 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Ali İhsan Tangören ve Gülen Fatma İyigün, Amerika, 11.05.2019

Fotoğraf 3.1.10 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser ilk olarak incelendiğinde cilt çeşitleri içerisinde “Altın Ayırma Cilt” kategorisine dahil olduğu anlaşılmaktadır. Cilt şemse, salbek, köşebent ve zencirek bölümlerinden oluşmaktadır. Cildin asıl rengi, açık kahverengi olmasına rağmen sonradan yapılan restorasyon da kullanılan derinin rengi ise koyu kahverengidir.

Cildin bölümlerinde tezyini açıdan; Hatâyî ve ince uçlu yaprak motifleri tercih edilmiştir. Şemse ve köşebent kenarları nokta ve tığlar ile bezenmiş olup, salbek bölümleri de bu noktalardan yedi adet yapılmak üzere oluşturulmuştur. Bütün bu kısımlar kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Desen kompozisyon olarak serbest tasarımdır. Zencirek kısımları “S” formunda yapılmıştır. Eserin sırt ve sertab kısmındaki kalın deriden ise cildin sonradan bir restorasyon gördüğü anlaşılmaktadır.

Katalog No	: 11
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000459
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: h. 1243 m. [1828]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 408
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 15 – 22 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Atkaracalar İlçe Müftülüğu, Çankırı, Şubat 2004

Fotoğraf 3.1.11 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. İlk olarak gözlemlendiğinde eserde süsleme olarak herhangi bir altınlama görülmemektedir. Kalıp basıldıktan sonra kapaklar olduğu gibi bırakılmıştır. Bu tarza cilt çeşitleri içerisinde “Soğuk Baskı Cilt” denilmektedir. Cildin rengi açık kahverengidir.

Eserde; şemse, köşebent zencirek, sertab kısmında tam ortada bir adet yazı ve mıklepte de köşebentler ile mıkleb şemsesi bulunmaktadır. şemse ve köşebent bölümlerinde desen olarak penç ve bulut motifi bulunmakla birlikte kompozisyon yönünden eserde 1/4 oranında tasarım uygulanmıştır. Sağ kapakta şemsenin alt ve üst kısmında sol kapakta ise orta sağ ve sol zencireklere yakın kısımda, sertabta da yazı kalıbının üst ve alt kısmında, mıklepte ise mıkleb şemsesi ve iki köşebentin kenar ve orta kısımlarında yekşah demiri ile yapılan nokta formunda desenler mevcuttur.

Katalog No	: 12
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000457
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Muhammed Beyzâde Mir Hasan Muhammedî min tilâmiz İbrahim Surûfî
İstinsah Tarihi	: h. 1250 m. [1835]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 254
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 16 – 21 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Atkaracalar İlçe Müftülüğu – Çankırı Şubat 2004

Fotoğraf 3.1.12 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tanımı: Eser teknik olarak kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. şemse salbek ve köşebent kısımlarına derinin orijinal renginden ayrı kırmızı renkte bir deri yapıştırılmak sureti ile kalıpların basıldığı anlaşılmaktadır. Bu sebepten ötürü eser altınlama ve iki farklı deri kullanılması hasebi ile “Altın Ayırma Mülevven Cilt” çeşidine girmektedir. Derinin ana rengi ise koyu kahverengidir.

Tezyinat açısından eserde altın ayırma süsleme tekniği kullanılmıştır. Motiflerde penç, hatâyî, bulut ve yapraklar tercih edilmekle birlikte zencirek bölümleri boş bırakılarak herhangi bir motif ve desen bulunmamaktadır. Kompozisyon olarak şemse bölümü 1/4 oranında tasarıma sahiptir. Eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır.

Katalog No	: 13
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000454
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: h. 1251 m. [1836]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 273
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 11 – 17 cm
Gediği Yer ve Tarih	: Atkaracalar İlçe Müftülüğü – Çankırı Şubat 2004

Fotoğraf 3.1.13 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Cildin yapım tekniği yönünden kalıp basma tekniği ile yapıldığı anlaşılmaktadır. Ana renk olarak eserde koyu kahverengi bir deri kullanılmıştır. Tezyini açıdan incelenecek olursa eserde motif olarak bulut ve yaprak çeşitlerinin tercih edildiği görülmektedir. Cilt çeşitleri içerisinde eser Üstten Ayırma Cilt kategorisine girmektedir. Şemse ve köşebentler etrafında ucunda yıldız motifi bulunan kör alet diye de tabir edilen çivi kullanılarak kakma yöntemi ile belirli aralıklarla bu motifin uygulandığı görülmektedir.

Cildin sırt ve mıkleb bölümünde görülen ve sonradan eklenmiş olan siyah renkte deriden eserin sonradan bir restorasyon işlemi gördüğü anlaşılmaktadır. Mıkleb'in diğer kapaklar kadar yıpranmamasının sebebi ise formalar arasına katlanarak orada dış etkenlerden daha korunaklı bir alanda kalmasından ötürüdür.

Katalog No	: 14
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000052
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: 'Ömer b. Ahmed
İstinsah Tarihi	: h. 1253 m. [1838]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Kur'an
Varak Sayısı	: 302
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 11 – 16.5 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Bolu Müftülüğu, 29.09.1986

Fotoğraf 3.1.14 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Fotoğraf 3.1.15 İç Kapak Genel Görünüm (DİB. Ktp)

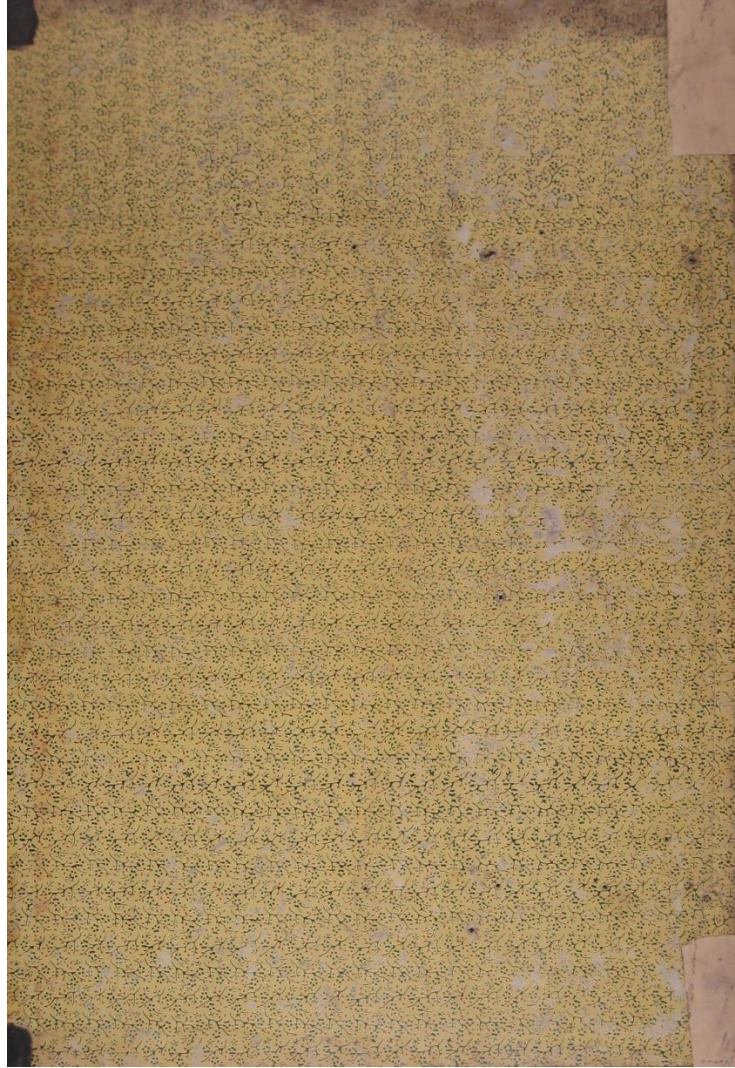
Cildin Tarifi: Eserde süsleme tamamen fırça ile yapıldığından ötürü çeşit olarak yazma cilttir. Cildin ana rengi koyu kahverengidir. Eserin cildinde uygulanan süsleme bölümleri şemse, salbek, köşebentler ve zencirek alanları ile birlikte sertab bölümündeki süslemelerden oluşmaktadır. Bu formların içerisine uygulanan süslemedeki motifler noktasal ve rumi bezemeli olduğu görülmüş. Eserin sertab kısmında değişik formlarda bitkisel süsleme yapılmış olup, mıklebde ise bir adet mıkleb şemsesi formunda işleme bulunmaktadır. Kompozisyon olarak 1/4 oranında tasarıma sahip bir eserdir.

Eserin sırt kısmı özellikle son dönem eserlerinde daha fazla görülen, iki kapağında tek parça (yekpare) deriden oluştuğu görülmektedir. Eser genel görünüm olarak döneminin özelliklerini (motiflerin daha iri ve kalıp basma işlemi yapılmadan komple fırça ile yapılması) bariz yansıtan bir eserdir. Cildin iç kapağında ise yeşil ve mavi zemin üzerine, kiremit rengi ile battal öbekler serpilerek yapılmış bir ebru bulunmaktadır.

Katalog No	: 15
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000611
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Hâfız Osmân Fevzî el-Harpurûtî
İstinsah Tarihi	: h. 1259 m. [Eylül-Ekim 1843]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Sülüs
Varak Sayısı	: 324
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 40 – 55.5 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Kayseri İl Müftülüğü, Hunat Cami, 18.12.1986

Fotoğraf 3.1.16 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Fotoğraf 3.1.17 İç kapak Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tanımı: Eser şemse, salbek köşebent ve zencirek bölümlerinden ibaret olmakla birlikte, kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Eserin sertab alt-üst bölümü, sırt bölümü ve kapak köşe kısımlarından anlaşıldığı üzere sonradan bir restorasyon işlemi gördüğü anlaşılmaktadır. Eserin orijinal rengi ise siyahtır.

Cilt çeşidi açısından ise eser “Mülemma Cilt” (Hem desen kısmının hem de zemin kısmının komple altınlanması) diye tabir edilen kategoridedir. Bu bölümler tezmini açıdan ince yaprak ve dallardan oluşmakla birlikte tasarım olarak serbest tasarımıdır. Sadece mıklette bulunan salbek’in içerisi noktasal ve dairesel formda bir bezeme ile süslenmiştir. Eserin iç kapağında ise yaprak, dal ve çiçek motifli yan kâğıt bulunmaktadır.

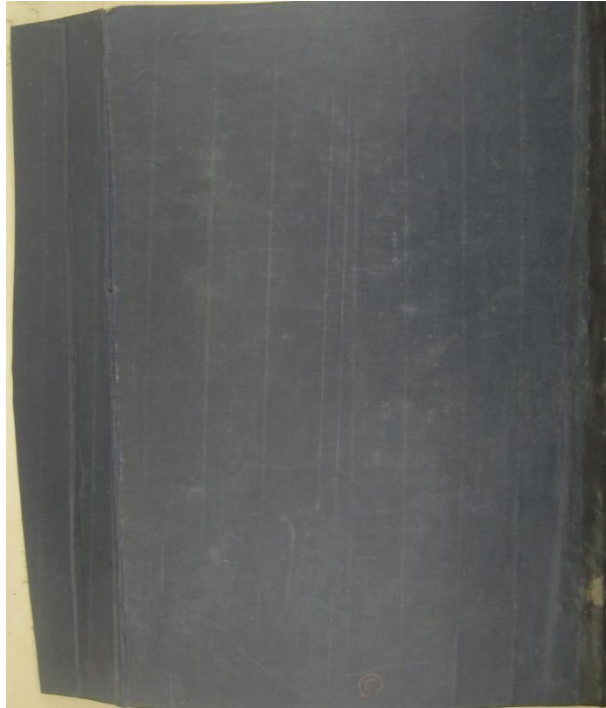
Katalog No	: 16
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000320
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Muhammed Halim b. Halil min tilâmiz eş-Şeyh el-Hac Muhammed Sa'îd
İstinsah Tarihi	: h. 1260 m. [1845]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 306
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 8 – 13 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Şahıs, Abdülbaki Keskin, 16.11.1993

Fotoğraf 3.1.18 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser çalışmanın ana konusu olan XVIII-XIX. yüzyılda birçok kez örneğine rastlanılan özellikle XIX. yüzyılda daha çok görülen bir cilt örneğidir. Teknik olarak yaldız baskı uygulanmıştır. Yaldız baskı; ısıtılan ıştampanın cildin üzerine varak şeklindeki altının serildikten sonra kalıbın tablaya tutturulması sureti ile yapılan baskı) Kalıbın desensiz kısımlarında kapağa herhangi bir desen işlemez. Sadece izgisel motif olan alanlar kapağa desen olarak geçmektedir. Bu sebeple bu cilt eşidi “Sıcak Yaldız Baskı Cilt” diye adlandırılmaktadır. Kompozisyon olarak serbest tasarımıdır.

Katalog No	: 17
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000676
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: es-Seyyid el-Hâc Abdülhalîm er-Rüşdî b. el-Hâcc Hâfız Osmân Üstâzî İbn el-‘Ammî el-Hâcc Ahmed en- Nazîfi b. Muhammed Sa’îd el-Müftî bi-Harburût
İstinsah Tarihi	: h. 1261 m. [1845]
İstinsah Yeri	: Harput
Yazı Çeşidi	: Sülüs
Varak Sayısı	: 140
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 38.5 – 55 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Elazığ İl Müftülüğu, Şubat 2009

Fotoğraf 3.1.19 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eserin tezde bulunmasının sebebi, dönemin kumaş-bez ciltlerine örnek olmasıdır. Sanatsal açıdan herhangi bir tezyinatın bulunmadığı kapaklar düz çizgili kumaş ile kaplıdır. Cilt bezinin rengi siyah, çizgilerin rengi ise beyazdır.

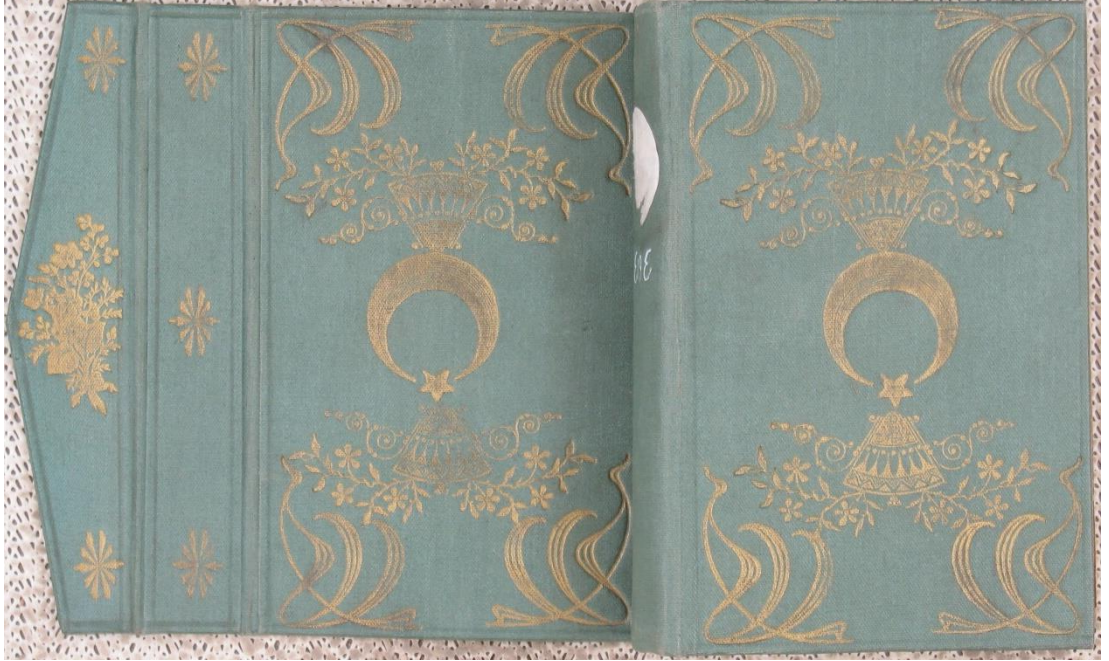
Katalog No	: 18
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000708
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Hoca (Yezidzâde Sâlih Zühdf talebesi)
İstinsah Tarihi	: h. 1268 m. [1851-52]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 11
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 13 – 20 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Orta İlçe Müftülüğu, Çankırı, 28.03.1988

Fotoğraf 3.1.20 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Görseldeki cilt kütüphanede bulunan 28 adet cüzün içinden 1. Cüze aittir. Eser dönemin ebru kaplı ciltlerine güzel bir örnektir. Kapaktaki ebru Battal ebru diye tabir edilen, öbek öbek bir görünüme sahip olan ebrudur. Ebru siyah zemin üzerine açık kahverengi boyanın sıra ile atılmasıyla oluşmaktadır. Eserin sırt bölümünde görülen kırmızı alan bez ile kaplıdır. Ebru, bu bez bölümün üzerine yapıştırılmıştır. Kapakların dip kısımlarına yakın yerde, ebru'nun alt kısmında kalan alanda bezin bittiği yer belli olmaktadır. Bu da bizlere bezin kapaklara boydan boya değil, iç kısımlara doğru belirli bir yere kadar yapıştırıldığını göstermektedir.

Katalog No	: 19
Bulunduğu yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000272
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Selim
İstinsah Tarihi	: h. 1269 m. [1852-53]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 307
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 10 – 16 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Bolvadin İlçe Müftülüğu, Afyon, 05.09.1955

Fotoğraf 3.1.21 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser özellikle XIX. yüzyıl sonlarında sıklıkla görülen ciltlere çok güzel bir örnektir. Cildin ana malzemesi bez olmakla birlikte rengi yeşildir. Cilt çeşitleri içerisinde; “Yıldız Baskı” diye tabir edilen sıcak kalıbın altın ya da yaldızın üzerine basılmak sureti ile yapılan ciltlere dahil olduğu söylenebilir. Bu durum motiflerin bulunduğu alanlardaki kalıptan kalan küçük noktasal izlerden anlaşılmaktadır.

Eserde desen ve kompozisyon olarak net bir şekilde Barok-Rokoko üslûbu görülmektedir. Orta alanda aşağı doğru bakan bir ay yıldız, ay yıldızın üst ve alt kısımlarında, madalyon tarzı bir desen ve bu desenlere bağlı çiçek, yaprak ve dallar görülmektedir. Köşebent kısımlarında ise kıvrımlı süslemeler mevcuttur. sertab ve miklep bölümünde ise yine yaprak ve çiçek motifleri görülmektedir.

Katalog No	: 20
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000326
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Ahmed el-Azmî
İstinsah Tarihi	: h. 1272-73 m. [1855-56]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazma Çeşidi	: Kur'an
Varak Sayısı	: 303
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 16 – 23 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Çankırı İl Müftülüğu, 26.09.1994

Fotoğraf 3.1.22 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Fotoğraf 3.1.23 İç Kapaklar Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eserde bir önceki eserdeki gibi net bir şekilde Barok-Rokoko tarzı bir üslûb görülmektedir. Cilt çeşidi açısından inceleyecek olursak sıcak kalıp baskı “Yıldız Baskı” kategorisine dahil bir cilt olduğu söylenebilir. Cildin rengi bordo olmakla birlikte, sağ kapağın açık kahverengi gibi görülmesinin sebebi eserin sağ taraftan başlamasından kaynaklıdır. Doğal olarak sağ kapak fazla kullanıldığı için bordo rengi zamanla açık kahverengi bir renk almıştır. Kompozisyon olarak klasik Barok-Rokoko tarzında motifler iri ve belirgin bir şekildedir. Tezyini olarak orta alan daha çok yaprak ve dallardan oluşmakla birlikte, zencirek bölümleri aralarında lale formuna benzer bir desen ile dairesel formda kıvrımlı rumiler ile bezenmiştir. Eserin iç kapağında ise sarı, yeşil, ve kahve tonda renklerin karışık olduğu bir yan kağıt bulunmaktadır.

Sertab bölümünün, zencirek bölümünde ise dörtgen bir şeklin uç uca eklenmiş olarak devam ettiği görülürken, bunların ortasında yaprak ve dallardan oluşan iki adet desen olduğu görülmektedir. Mikleb bölümünde ise kapakların orta şemse bölümlerinde bulunan büyük desenin yarı kesitinin aynen uygulandığı görülmektedir.

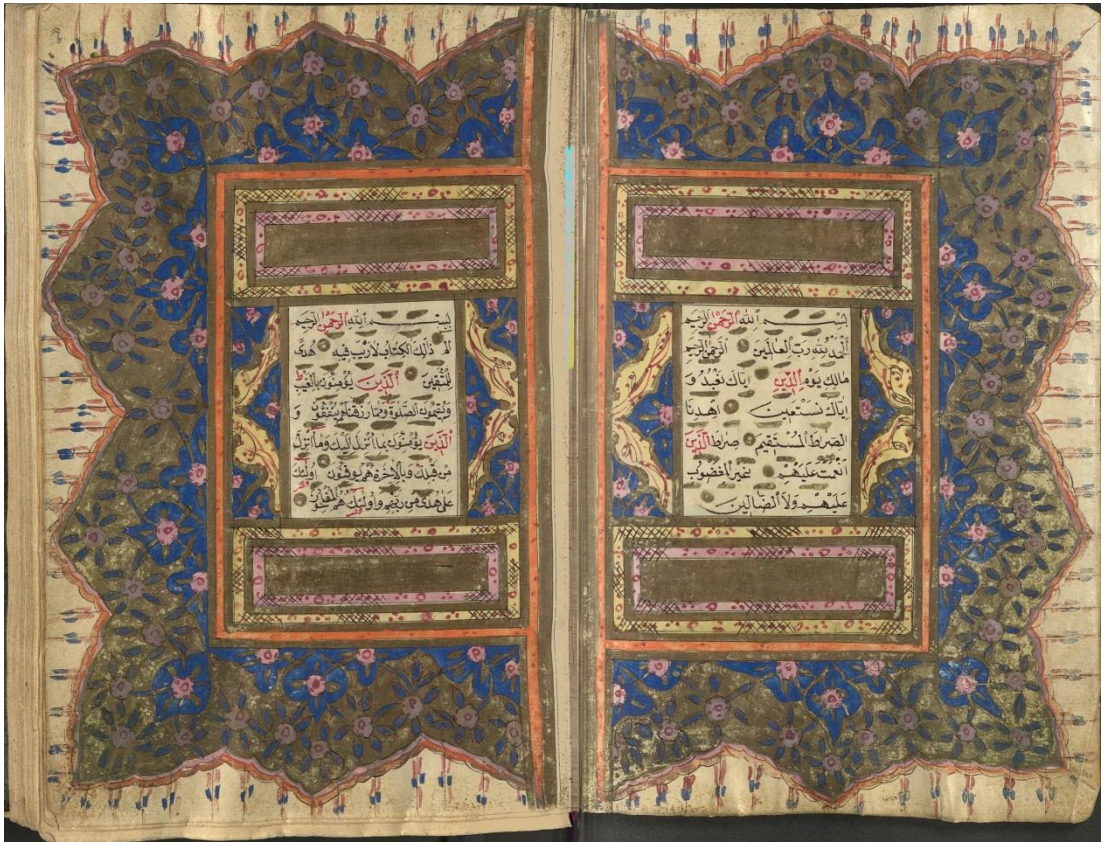
Katalog No	: 21
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 007465
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Ahmed Pirlevgandavî (Hadim)
İstinsah Tarihi	: h. 1272-73 m. [Ocak-Şubat, 1856]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 307
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 12.5 – 17 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Alanya İlçe Müftülüğu, Dr. İhsan İlhan, 24.10.2022

Fotoğraf 3.1.24 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Fotoğraf 3.1.25 İç Kapak Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Fotoğraf 3.1.26 Zahriye Sayfası Genel Görünüm v. 1b-2a (DİB. Ktp)

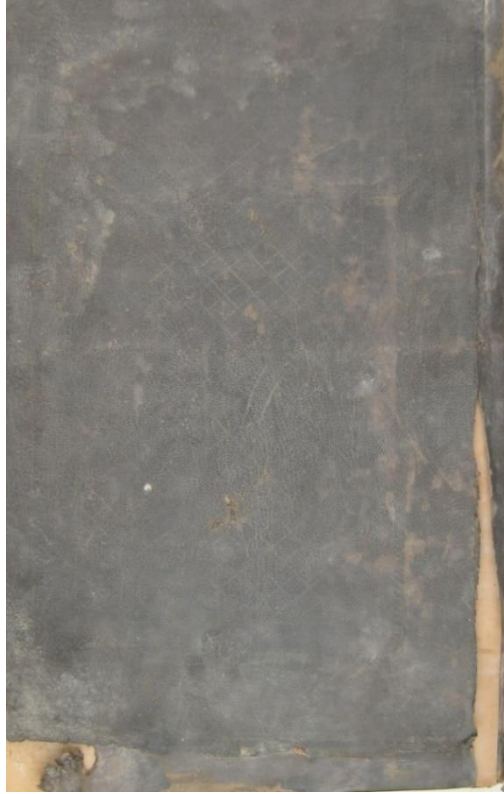
Cildin Tarifi: Eser cilt çeşidi kategorilerinden “Zilbahar Cilt” çeşidine girmektedir. Derinin ana rengi koyu kahverengidir. Süsleme unsuru göz önünde bulundurulacak olunursa; Cildin sağ kapak, sol kapak ve mıklep ortalarında kafes şemse diye tabir edilen şemse bölümü göze çarpmaktadır. Sağ kapak şemsesinin içerisinde orta alanda dörtlü sıra halinde dörder adet, bu alanın üst ve alt kısımlarında aralıklı üçer sıra olmak üzere beşer adet, orta alanın sağ ve sol kısımlarında ise üçer adet noktalar bulunmaktadır. Şemsenin dışındaki iç pervaz ve dış pervazlar da ise dörder adet aralıklar ile yapılmış noktalar gözlemlenmektedir. Dış pervazda bu aralıklardan zik-zak formunda devam eden bitişik noktalar da bulunmaktadır. Sol kapakta şemse bölümü baklava dilimli olup, iç ve dış pervazlar da yine dörder adet aralıklı noktasal süsleme bulunmaktadır.

Sertab orta bölümünde ise noktasal formlarla birlikte orta kısımda kalıp baskı tekniği ile yazılan; Vâkıa suresinin 79. Ayeti olan (لَا يَمَسُّهَ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ) “O’na ancak temiz olanlar dokunabilir.” yazmaktadır. Ayrıca eser detaylı incelendiğinde yazı çeşitleri içerisinde bulunan “Müsenna” (Aynı yazının karşılıklı olarak çift yazılışı) yazı tekniği ile yazılmış olup, ayrıca bütün varaklarında “Tevafuklu” (iki kelimenin birbirine uygun ve denk gelmesi) olarak yazıldığı görülmektedir.

Mıklepteki, bordürlerde aralıklı dörder nokta, iç orta kısımda ise zik-zak şeklinde devam etmek sureti ile yine noktasal süsleme bulunmaktadır. Zencirekler ise dört kenarı çevreleyen noktalar halinde yapılmıştır.

Eserin iç kapaklarında yan kağıt olarak ebru tercih edilmiştir. Ebru, çeşitler içerisinde “Battal Ebru” olarak adlandırılır. Renk olarak siyah, sarı ve kiremit renkleri zeminde bu renklerin üzerine battal öbekleri oluşacak şekilde mavi, bunun üzerine de kiremit renginin biraz açık tonu uygulanmıştır.

Katalog No	: 22
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000660
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Muhammed el-Vasfî
İstinsah Tarihi	: h. 1274 m. [1858]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 302
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 30 – 48 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Erzincan İl Müftülüğü, 24.05.1999

Fotoğraf 3.1.27 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Fotoğraf 3.1.28 İç Kapak Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tanımı: Çeşit yönünden eser “Zilbahar Cilt” çeşidine girmektedir. Bunu Sağ kapağının orta alanında görülen zilbahar ve kafes şemse diye de tabir edilen, geometrik formdaki çizgisel izlerden anlaşıldığı üzere eser bu cilt kategorisine dahildir. Cildin rengi ise siyahtır. Tezyin açısından eserde genel görünüm olarak herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Katalog No	: 23
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000216
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: h. 1 Cemaziyelahir 1275 m. [6 Ocak 1859]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Sülüs
Varak Sayısı	: 305
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 23 – 32 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Çorum İl Müftülüğu, 12.08.1988

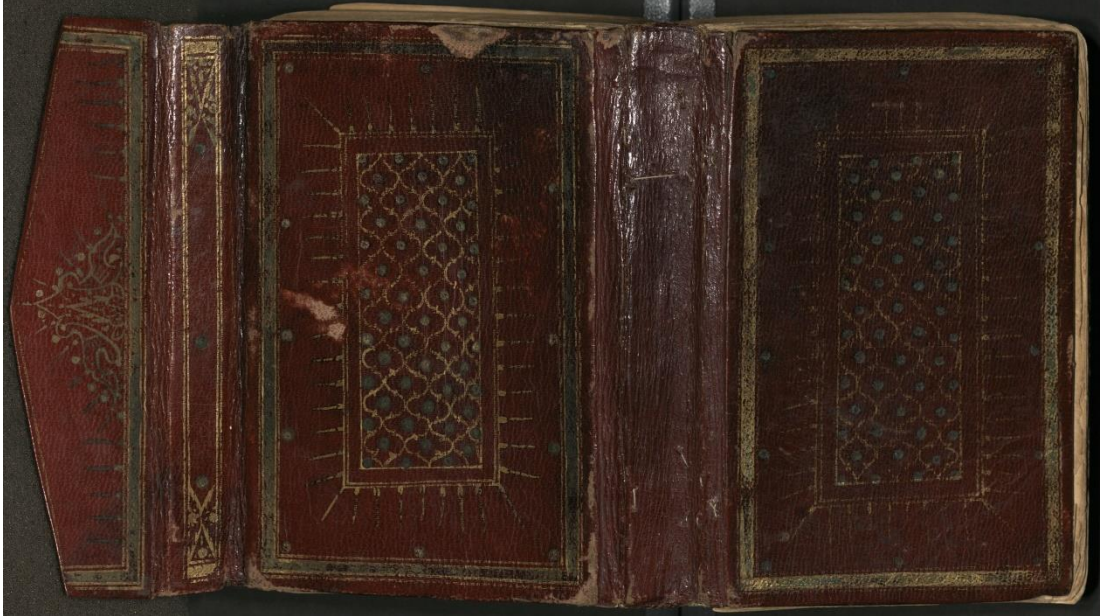

Fotoğraf 3.1.29 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser klasik Osmanlı cilt sanatı bölümlerinin hepsini bünyesinde barındırmaktadır. Bunlar şemse, salbek, köşebent ve zencirek kısımlarıdır. Cildin rengi koyu kahverengidir. Cilt, çeşitleri açısından incelenecek olursa; bazı kısımlarda mülemma cilt gibi gözüke de köşebentler cildin alttan ayırma tarzda yapıldığını göstermektedir. Bu bölümlerin içerisi tezyinat açısından hatâyî, penç ve yaprak motifleri ile bezenmiştir. Zencirek kısımları üç sıra cetvel arasında olup “S” formundadır. Bu sıraların ikisi iç tarafa çekilmiş, bir tanesi ise dış tarafa çekilmiştir. Şemse ve salbekler etrafında tığlar bulunmaktadır. Salbekler ile şemsenin aralarında ise yedi adet noktasal formda daireler bulunmaktadır. Bu noktalardan formlardan kapakların iç sağ ve sol kısımlarında bulunan cetvellerin ortasına denk geldiği yerlerde de üçer adet bulunmaktadır. Kompozisyon olarak ise desen serbest tasarımıdır.

Eserin sırt bölümünde bulunan açık kahverengi derinin sonradan eklendiği böylece eserin önceden bir restorasyon işlemi gördüğü anlaşılmaktadır. Eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır.

Katalog No	: 24
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 007099
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Seyyid Emrullahiddîn Behcet,
İstinsah Tarihi	: h. Ramazan 1278 m. [1862]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 309
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 9 – 14 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Ali İhsan Tangören ve Gülen Fatma İyigün, Amerika, 23.02.2019

Fotoğraf 3.1.30 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser bu dönemde çokça karşımıza çıkan cilt çeşitlerinden; Zilbahar cilt çeşidine uygun olan güzel bir örnektir. Zilbahar Cilt: Kapağın orta kısmına belirli aralık ve açılarla noktaların yerlerinin belirlenerek, bu noktaların fırça ve altın ile birleştirilmesiyle oluşan cilt çeşidine denmektedir. Cildin rengi ise açık kahverengidir.

Bu eserde, kafeslerin içlerine noktalar eklenmiş, orta alanın en dışında bulunan cetvel, belirli aralıklarla bölünerek buralara da noktalar işlenmiştir. Bu noktaların uçlarına da tığlar ilave edilmiştir. Zencirek kısmının iç tarafında bulunan cetvel çizgisine de belirli aralıklarla noktalar eklenmiştir. Zencirekler iç ve dış olmak üzere iki sıra çizgi cetvel ile çevrelenmiştir, zencireğin formu ise klasik “S” formundandır. sertab bölümünün üst ve alt alanında nokta ve çizgisel formda desenler olmakla birlikte, üçer adet de üstten alta doğru noktalar bulunmaktadır. Mikleb de ise yaprak tarzında süsleme ile noktalar ve tığlar görülmektedir.

Katalog No	: 25
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 007100
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Eminü'l-Behcet talebesi es-Seyyid Tahir,
İstinsah Tarihi	: h. 1279 m. [1862-63]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 295
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 10 – 16 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Ali İhsan Tangören ve Gülen Fatma İyigün, Amerika, 23.02.2019

Fotoğraf 3.1.31 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tanımı: Bu eser de bir önceki eserde olduğu gibi cilt çeşitleri içerisinde “Zilbahar” cilde güzel bir örnektir. Cildin rengi koyu kırmızıdır. Kafes şemseli, şemse çevresinde iki sıra cetvel, cetvellerin dışında tığlar bulunan, en dışta, ise iki sıra cetvel arasında “S” formunda zencirek motifi ile, mikleb ve sertab’ın çeşitli yerlerinde nokta ve tığların görüldüğü bir cilttir. Süslemede kullanılan altının içerisinde bakır miktarı fazla olduğundan ötürü oksitlenmiş ve kararmıştır. Bu eserdeki süslemeler de tamamen fırça ile yapılmış olup herhangi bir kalıp basma tekniği kullanılmamıştır.

Katalog No	: 26
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000437
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Muhammed Vasıf min tilamiz eş-Şeyh es-Seyyid Hasan Ali
İstinsah Tarihi	: h. 1279 m. [1862-63]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 301
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 10 – 16 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Beyoğlu İlçe Müftülüğu – 24.01.2001

Fotoğraf 3.1.32 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser şemseli, salbekli, köşebentli ve zencirekli olup kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Cildin ana rengi ise kahverengidir. Eser cilt çeşidi açısından hem alttan ayırma, hem de mülevven (bir veya birden fazla renkte deri kullanılan cilt) bir cilt olduğundan “Altan Ayırma Mülevven Cilt” diye adlandırılmaktadır. Mülevven olması, cildin ana renginin kahverengi, gömmeli olan kısımların içerisinde ise kırmızıya yakın tonda bir deri kullanılmasından anlaşılmaktadır. Altan ayırmalı olduğu da, zeminin derinin ana rengi olan kırmızı halde bırakılarak motif olan alanların altınlanmasından anlaşılmaktadır.

Tezyini açıdan eserde şemse, salbek ve köşebent bölümlerinin içerisinde hatâyî, penç ve yaprak motifleri bulunmaktadır. Çevresinde ise kakma yöntemi ile yapılan noktasal formlar görülmektedir. Zencirekler klasik “S” formundadır, Kompozisyon olarak ise eser serbest tasarım olarak yapılmıştır.

Eserin sırt ve sertab bölümlerinde görülen siyah renkte derinin olması sebebi ile sonradan bir restorasyon işlemi gördüğü rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Katalog No	: 27
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 007076
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: es-Seyyid İbrahim el-Hilmî,
İstinsah Tarihi	: h. 1280 m. [1863]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 303
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 11 – 18 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Ali İhsan Tangören ve Gülen Fatma İyigün, Amerika, 23.02.2019

Fotoğraf 3.1.33 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tanımı: Eser teknik olarak tamamen zencirek demiri ve yekşah demiri ile kakma yöntemi uygulanarak yapılmıştır. Cilt çeşidi açısından “Yekşah Cilt” çeşidine aittir. Derinin ana rengi ise kahverengidir. Süsleme olarak sağ ve sol kapakların ortasında eşkenar dörtgen dik bir şekilde, şemse formunda uygulanmıştır.

Sağ ve sol kapak ile miklebin orta alanlarında, sertabın ise aşağıdan yukarıya tümünde noktasal formda desenler bulunmaktadır. Eserde altınlamanın yapılmış olduğu sadece miklebin zencirek bölümündeki iç ve dış cetvellerden anlaşılabilmektedir. Eserin sırt bölümünün üst ve alt taraflarında görülen deri eklemelerinden, önceden bir restorasyon gördüğü rahatlıkla söylenebilir.

Katalog No	: 28
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000659
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Osman en-Nazif min tilamiz İbrahim Şükrü
İstinsah Tarihi	: h. 1284-85 m. [1868-69]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 287
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 27 – 43 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Çayeli İlçe Müftülüğu, Rize, 17.05.1999

Fotoğraf 3.1.34 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Cilt çeşidi açısından Eser “Deri Cilt” kategorisine girmektedir. Eserin cildi koyu kahverengi olup mıkleb hariç sağ ve sol kapaklar zamanla aşınmaya uğramış, açık kahverengi bir görüntü oluşmuştur. Eserin cildinde sanatsal açıdan yok denecek kadar az bir süsleme unsuru bulunmaktadır. Bu süsleme sadece köşebent kısımlarında yer alan “Yıldız Baskı” yöntemi ile yapılmış olan eğimli sarı renkte kıvrımlı bir motiftir.

Katalog No	: 29
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000499
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Ebû Bekir el-Hilmî [Hüseyn Vehbî'nin talebesi]
İstinsah Tarihi	: h. 1285 m. [1868-69]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 307
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 11 – 17 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Zile İlçe Müftülüğu, Tokat, Nisan 2008

Fotoğraf 3.1.35 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eserin cildinde bulunan motif ve desenlerin daha iri ve belirgin olması nedeniyle bulunduğu dönemin özelliklerini yansıtmaktır. Eser kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Cilt çeşidi bakımından eser alttan ayırma cilt kategorisine dahildir. Cildin rengi ise vişne çürüğüdür. Cilt klasik olarak şemse, salbek, köşebent, zencirek ve cetvel bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümlerdeki süslemeler ise penç ve ince yapraklı dallarla bezenmiştir. Zencirekler “S” formundadır. Desen kompozisyon olarak 1/4 oranında simetrik tasarımıdır.

Katalog No	: 30
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000307
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: es-Seyyid Muhammed Hamdî min tilâmiz Hafız İbrahim el-Kalâhî
İstinsah Tarihi	: h. 1285 m. [1869]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 309
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 11 – 17 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Gaziantep İl Müftülüğu, 15.05.1992

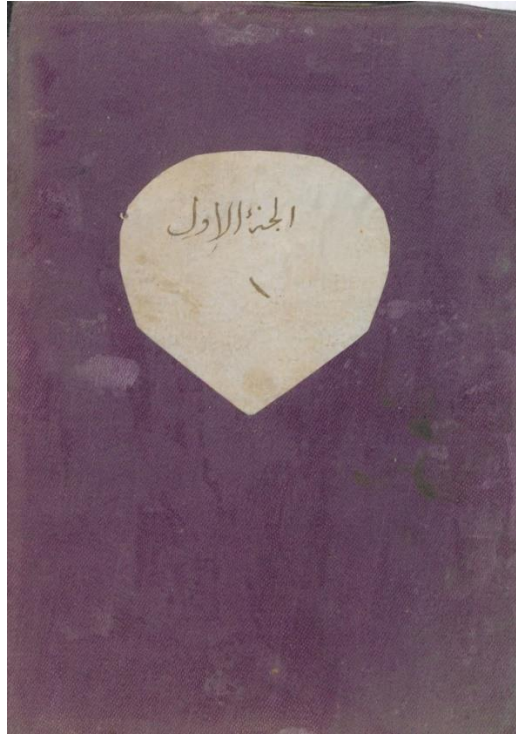
Fotoğraf 3.1.36 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser XVIII-XIX. yüzyıllarda sıkça görülen cilt çeşitlerinden olan “Zilbahar” çeşidine güzel bir örnektir. Cildin rengi koyu kahverengidir. Zilbahar; altın ile geometrik şekilde çizgiler çizilerek, bu çizgilerin kesiştiği yerlere yaprak tarzında küçük motifler yapılması ve bu oluşan kafeslerin içerisine de noktalar konmak suretiyle yapılan ciltlere denilmektedir. Orta kısımda bulunan şemse alanı, kafes şemse olarak ta adlandırılmaktadır. Eserin ortasındaki kafes şemse bölümünün, dışında bulunan “S” formundaki zencireğin iç kısmında bir dış kısmında ise iki sıra cetvel bulunmaktadır. Zencirek bölümünün dışındaki cetvellerin üzerine tığlar eklenmiş, köşe kısımlarına ise daha kalın ve uzun tığlar ile yaprak motifleri işlenmiştir.

Bunun haricinde kapakların kenar kısmında zencireğin iç ve dışına ikişer sıra halinde olmak üzere cetveller çekilmiş olup, zencirekte ise klasik “S” formu tercih edilmeyerek yarım “Ters L” biçiminin uygulandığı görülmektedir. sertab bölümünde çift cetvel arasında üç grup halinde yedişerli noktalar yapılmış ve bunların arasına birer nokta eklenmiştir. Mikleb bölümünde ise çift sıra cetvel içerisine aynı formda zencirek uygulanmış ve cetvellerin iç kısımlarına tığlar ile bezeme yapılmıştır. Son olarak miklebin uç kısmına da üç sıra cetvel çekildiği görülmektedir.

Eserin sırt kısmında bulunan daha koyu renkteki deriden, önceden bir restorasyon işlemi gördüğü anlaşılmaktadır.

Katalog No	: 31
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000753
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Muhammed Rüşdî [Halîl İbrâhîm talebesi]
İstinsah Tarihi	: h. 1287 m. [1870-71]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 12
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 14 – 19 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Kayıt Yok

Fotoğraf 3.1.37 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tanımı: Eser cüz şeklinde olup demirbaş bilgilerinde yer aldığına göre göre 29 adet cüzden oluşmaktadır. Görseldeki eser 1. cüze aittir. İncelemeler sonucunda diğer 28 adet cüzünde aynı özellikte ciltlere sahip olduğu görülmüştür. Eser bu dönemde yine sıkça görülen, cilt çeşitleri içerisindeki “Kumaş Cilt” kategorisine dahildir. Eserde sertab ve mıkleb bulunmamakla birlikte ciltteki kumaşın rengi bordodur. Kumaş üzerinde genellikle görülen yıldız baskı yada nakış işleme tarzı ile yapılmış herhangi bir tezyini unsur bulunmamakla birlikte düz ve sade olduğu görülmektedir.

Katalog No	: 32
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000654
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Muhammed Vasfî b. İsmail Efendi et-Trabzonî
İstinsah Tarihi	: h. 1288 m. [1871]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi :	: Nesih
Varak Sayısı	: 235
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 28 – 42 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Üsküdar İlçe Müftülüğü, İstanbul, 03.07.1996

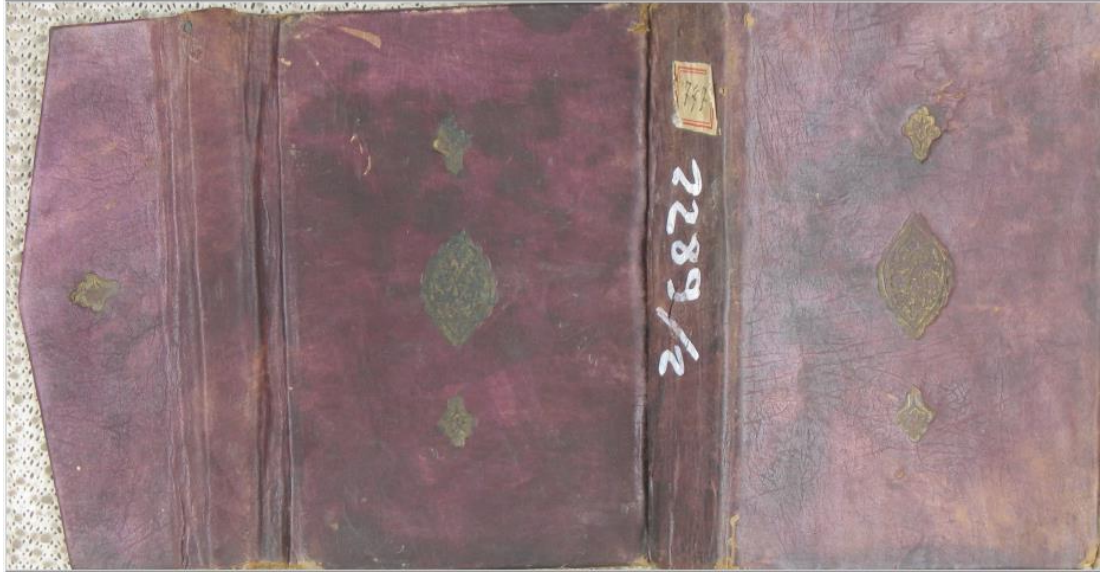

Fotoğraf 3.1.38 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser genel olarak incelendiğinde sıcak kalıp ile yapılan ‘‘Yaldız Baskı’’ çeşidine dahil olan bir cilt olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Cildin rengi ise kırmızıdır.

Süsleme açısından eser şemse, şemse dışında geniş bir çerçeve ve bu çerçevenin köşelerine yapılmış olan ufak köşebent tarzı bir süsleme ve zencirek bölümlerinden oluşmaktadır. sertab ve mikleb kısmında ise küçük salbek formunda bir süsleme görülmektedir. Tezyini yönden desenler bu dönemde yaygın olan Barok-Rokoko tarzını yansıtmaktadır.

Katalog No	: 33
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000557
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: es-Seyyid Hâfız Hüseyin el-Hüsni
İstinsah Tarihi	: h. 1290 m. [1873-74]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi :	: Nesih
Varak Sayısı	: 306
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 13 -18 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Afyon İl Müftülüğu, 21.10.1986

Fotoğraf 3.1.39 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser cildin bölümleri açısından incelenecek olursa; Şemse, salbek ve bir adet de mıkleb şemsesinden oluşmaktadır. Bu bölümler kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Cilt çeşidi açısından özellikle sağ kapaktaki şemse ve salbek bölümlerinden anlaşıldığı üzere “Alttan Ayırma Cilt” cilt çeşidi kategorisine dahildir. Cildin derisi mor renktedir. Bahsi geçen bölümler, tezyinat olarak hatâyî, çiçek ve ince yaprak motifleri ile bezenmiştir. Eserde zencirek bölümlerinde herhangi bir süsleme bulunmamakla birlikte, desen kompozisyon açısından serbest tasarımıdır.

Katalog No	: 34
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 07229
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Vidinli ZâdeAhmet Zemci Babası Kabircizâde Osman Hilmi
İstinsah Tarihi	: h. 6 Muharrem 1289 m. [1879–16 Mart]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 305
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 20 – 27 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Ali İhsan Tangören ve Gülen Fatma İyigün, Amerika, 11.05 .2019

Fotoğraf 3.1.40 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

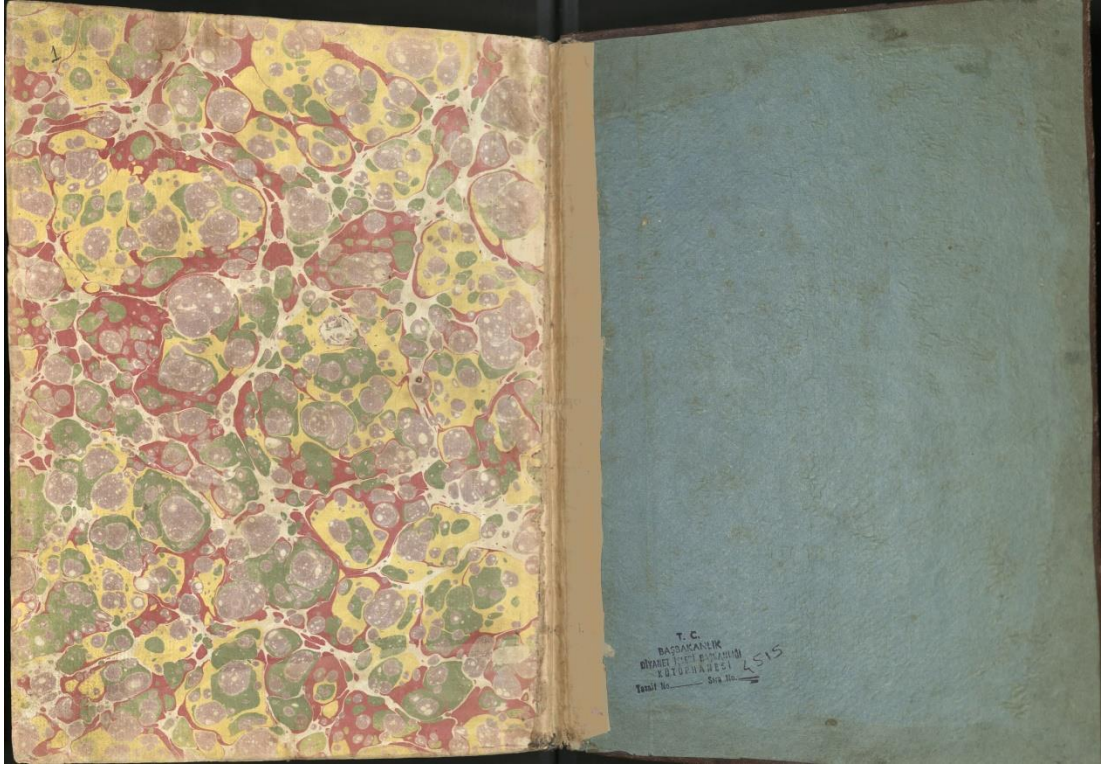
Cildin Tarifi: Eser şemseli, köşebent bölümlerinde sadece üç noktalı, cetvel ve zencirek bölümlerinden oluşmaktadır. Şemse bölümü kalıp basma tekniği ile yapılmış, köşebent cetvel ve zencirek kısımları yekşah demiri kullanılarak kakma yöntemi ile yapılmıştır. Cildin rengi ise vişne çürüğüdür.

Şemse kısmı tezyini açıdan dal ve yapraklardan oluşmaktadır. Köşebent bölümlerindeki noktalardan, kapağın orta bölümündeki üst-alt ve sağ-sol kenarlarda da birer adet bulunmaktadır. Mıkleb bölümünde ise iç pervaz komple zencirek ile çevrelenmiş olup ortada bir adet mıkleb şemsesi ve mıklebin zencirekli bölümünün alt-üst kısımlarında ise ikişer adet yıldız formunda noktalar bulunmaktadır. Bu noktalardan sertab bölümünün üzerinde ortada üç, alt ve üst kısımda da ikişer adet bulunmaktadır. Zencirekler “S” formundadır. Kompozisyon olarak şemse bölümleri 1/4 oranında tasarıma sahiptir.

Katalog No	: 35
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000642
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Muhammed Rüşdî [Halîl İbrâhîm talebesi]
İstinsah Tarihi	: h. Ramazan 1312 m. [Şubat - Mart 1895]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi :	: Nesih
Varak Sayısı	: 306
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 22 – 32 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Safranbolu İlçe Müftülüğu, Karabük, 02.06.1993

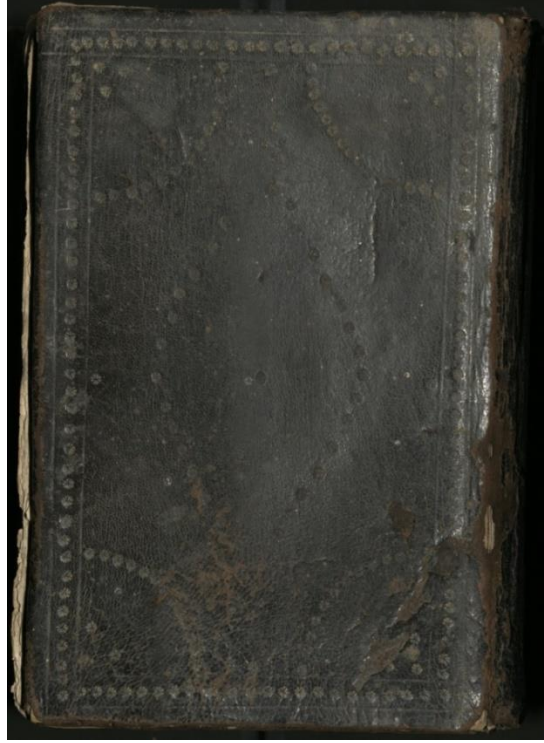
Fotoğraf 3.1.41 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Fotoğraf 3.1.42 İç Kapak Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tanımı: Eser dönem olarak sıkça karşılaşılan “Zilbahar Cilt” çeşidine güzel bir örnektir. Teknik olarak trilin ve fırça kullanılarak yapılan bir cilttir. Cildin rengi ise açık kahverengidir. Zilbahar; belirli aralıklarla noktalar belirlenip, bu noktaların çizgiler ile birleştirilmesiyle yapılmaktadır. Ortada bulunan kafes şemse diye de tabir edilen kısımda yukardan aşağı olan çizgilerde yaprak motifi kullanılmış, bu kafeslerin içerisi noktalar ile bezenmiştir. Şemsenin dışındaki çift cetvel arasına “S” formunda zencirek yapılmıştır. Bu birinci zencirek ile ikinci zencirek arası yine nokta ve çizgiler ile bezenmiş, en dıştaki zencirek ise yine “S” formunda olup içeri kısımda çift, en dış kısımda tek cetvel olmak üzere, üç sıra cetvel içerisine işlenmiştir. Eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır.

Katalog No	: 36
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 006514
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Muhammed Rüşdî [Halîl İbrâhîm talebesi]
İstinsah Tarihi	: h. Ramazan 1312 m. [Şubat - Mart 1895]
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 328
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 19 – 29 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Nilüfer Kaymakamlığı, Getiren Kişi Mehmet Öztürk, 28.11.2017

Fotoğraf 3.1.43 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eserde Şemse, köşebent ve zencirek bölümlerinin sadece dış hatlarında yekşah demiri kullanılarak noktasal bir süsleme tarzının tercih edildiği görölmektedir. Bu noktalar yıldız formundadır. Zencirek kısımlarındaki noktaların iki tarafı da ince çizgiler ile çevrelenmiştir. Yekşah demiri ve ucu kör alet kullanılmasından ötürü eser cilt çeşitleri bakımından “Yekşah Cilt” diye adlandırılmaktadır. Cildin rengi ise siyahtır.

Katalog No	: 37
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 00131
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 391
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 16 – 25 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Eskişehir İl Müftülüğu, 02.03.1988

Fotoğraf 3.1.44 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser dönemin önemli niteliklerinden birisi olan “Barok-Rokoko” tarzına çok güzel bir örnek teşkil etmektedir. Cilt üzerindeki tezyinat herhangi bir kalıp basmadan tamamen fırça ile yapılmıştır. Bu da bizlere cilt çeşitleri içerisinde “Yazma Cilt” kategorisine dahil olduğunu göstermektedir. Cildin rengi ise açık kahverengidir.

Tezyini açıdan orta şemse kısmında iri yaprak ve dallardan oluşan bir çiçek buketi, bunun dış çerçeve köşelerinde dört adet nokta ve tığlarla bezenmiştir. Eserde çift zencirek kullanılmış, bu zencirekler iki sıra cetvel arasına alınmış ve iç kısımdaki zencirekte yeşil altın, dış kısımdaki zencirekte ise sarı altın tercih edilmiştir. Bu yeşil altın, şemse kısmındaki çiçek motifinin dallarında ve sertab bölümündeki noktaların olduğu kısımda da görülmektedir. Zencirekler üzerinde herhangi bir motif bulunmayıp, sertab bölümü çift cetvel içine belirli aralıklarda noktalar eklenmiştir. sertab boşluklarına gelen yerlerde ise “Üzüm Yaprığı” diye tabir edilen motif tercih edilmiştir. Mıkleb de ise yine noktalar ve tığlar ile birlikte cetvel çizgileri uygulanmıştır.

Katalog No	: 38
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000145
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 396
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 18 – 28 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Beyoğlu Müftülüğu, İstanbul, 23.03.1988

Fotoğraf 3.1.45 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser cilt bölümlerinin şemse, salbek köşebent ve zencirek olmak üzere hepsini barındırmaktadır. Bunlar kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Cilt çeşidi açısından eser “Alttan Ayırma Cilt” çeşidi kategorisine girmektedir. Cildin ana rengi ise koyu kahverengidir.

Cildin bölümlerinde tezyini açıdan hatâyî, gonca gül ve ince yaprak motifleri kullanılmıştır. Eserde “S” formunda zencirek bulunmaktadır. Kompozisyon olarak serbest tasarımdır. Ayrıca eserde dikkat çeken başka bir husus da desen, dikkatli bir şekilde incelendiğinde kalıbın sağ ve sol kapağa bir düz bir ters şeklinde basılmış olduğu görülmektedir. Bu durum sağ kapaktaki şemse bölümünde desenin üst ve alt kısımlarının sol kapakta bulunan şemse bölümündeki desen ile aynı simetride olmadığından anlaşılmaktadır. Sırt ve sertab bölümlerindeki açık kahverengi deriden eserin sonradan bir restorasyon gördüğü anlaşılmaktadır.

Katalog No	: 39
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000171
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Hafız Muhammed min tilâmiz es-Seyyid Abdullah min tilâmiz Hafız 'Osmân
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi :	: Nesih
Varak Sayısı	: 349
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 11 – 17 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Beyoğlu Müftülüğu, İstanbul, 24.03.1988

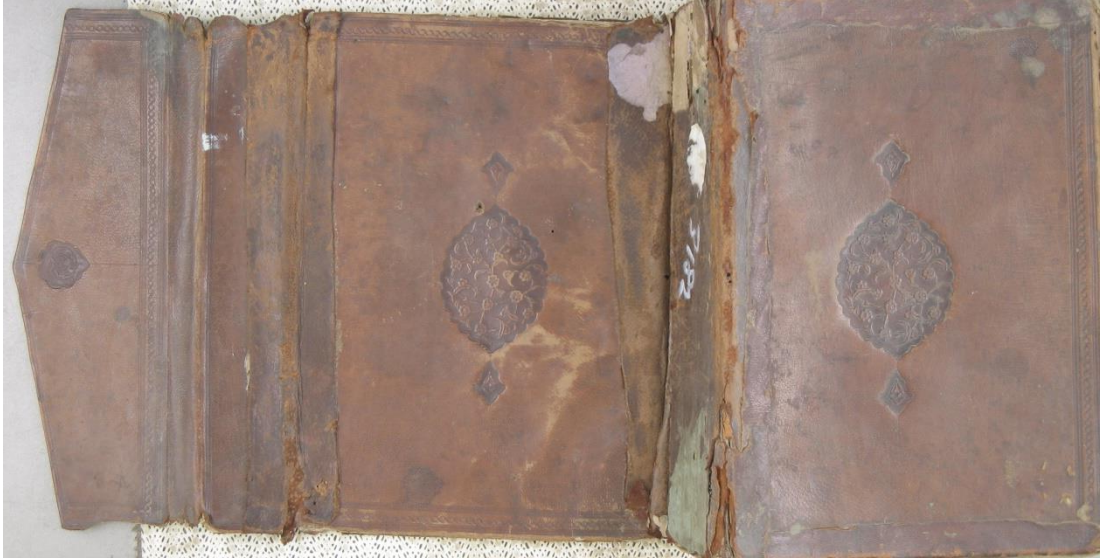

Fotoğraf 3.1.46 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Cilt çeşidi yönünden alttan ayırma bir cildir. Teknik açıdan kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Eserin rengi ise koyu kahverengidir. Eser genel durum itibari ile gayet iyi korunmuş ve temiz halde günümüze ulaşmıştır. Şemse, salbek, köşebent ve zencirek bölümlerinde kullanılan altınlar fazla zarar görmemiş ve tüm güzelliğiyle bugünlere kadar gelmiştir.

Cildin bölümlerinde hatâyî, gonca gül, çiçek ve yaprak motifleri kullanılmış, ortaya bakan kısımları da tığlar ile bezenmiştir. Çifter cetvel arasına “S” motifli zencirek, sertab bölümünde ise üç sıra zencirek tezyini uygulanmıştır. Eser kompozisyon olarak 1/4 oranında simetrik bir tasarıma sahiptir.

Katalog No	: 40
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000182
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 290
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 15 – 22 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Beyoğlu Müftülüğu, İstanbul, 28.03.1988

Fotoğraf 3.1.47 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Cildin görüntüsünden ilk olarak altınlama açısından hiçbir şekilde uygulama yapılmadığı anlaşılmaktadır. Eserde Şemse, salbek, zencirek ve mıklebte bir adet mıkleb şemsesi görmekteyiz. Bu bölümlerdeki, zemini daha koyu yüzeyin ise derinin ana rengi olması, bizlere kalıbın sıcak ıstampada basıldığını ve doğal olarak da cilt çeşitleri arasında, sıcak baskı diye tabir edilen kategoriye girdiğini göstermektedir. Cildin ana rengi ise açık kahverengidir.

Bu bölümlerdeki tezyinata pençler çiçek, yaprak ve şemse, alt-üst kısımlarındaki salbeklerde gonca gül, mıkleb şemsesinde ise ince yapraklar kullanılmıştır. Kompozisyon olarak serbest tasarım olmakla birlikte zencirek kısımları “S” formunda olup mıklebtteki zencirek bölümü ise “8” formu tercih edilerek uygulanmıştır. Cildin sırtı ve sağ kapağın üst-alt bölümü ile sertab kısmında bulunan koyu kahverengi deriden eserin sonradan bir restorasyon gördüğü anlaşılmaktadır.

Katalog No	: 41
B ulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000302
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 309
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 10 – 16 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Turgutlu İlçe Müftülüğu, Manisa, 09.08.1991

Fotoğraf 3.1.48 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eserin cilt çeşitleri içerisinde “Alttan Ayırma Cilt” kategorisine dahil olduğu söylenebilmektedir. Eser çift renkli olmakla birlikte açık kahverengi ve siyahtır. Cilt kalıp basma tekniği ile yapılmış olup şemseli, salbekli, köşebentli ve zencirekli bölümlerden oluşmaktadır.

Bu bölümlerdeki tezyinata rumi motifler ile bezeme tarzı görülmektedir. Kompozisyon olarak Şemse bölümü 1/4 oranında kesitli, köşebentler ise serbest tarzdadır. Şemse, salbek ve köşebent bölümlerinin etrafı tığlar ile süslenmiştir. Zencirek bölümleri ise çift sıra, kakma yöntemi ile noktalardan oluşmaktadır. Eser sonradan bir restorasyon görmüştür. Bu durum kapaklarda bulunan ana derinin siyah renkte, sırt, sertab ve mikleb bölümündeki derinin ise açık kahverengi tonda olmasından anlaşılmaktadır.

Katalog No	: 42
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000471
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 362
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 20 – 31 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Çankırı İl Müftülüğu, Mayıs, 2004

Fotoğraf 3.1.49 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tanımı: Eser cilt çeşidi bakımından “Altın Ayırma Cilt” diye adlandırılır. Eserin şemse, köşebent ve mıkleb şemsesinin iç kısımlarındaki tezminat, gonca gül, çiçek ve sivri yapraklar ile birlikte bunları bağlayan dallardan oluşmaktadır. Şemselerin üst ve alt kısımlarının uçlarında bulunan salbeklerin kalıp basma tekniği değil de fırça ile altınlama yapılarak işlendiği görülmektedir. Kompozisyon olarak serbest tasarımdır. Eser restorasyon görmüş olup bu durum sırt ve sertab alt-üst kısımlarındaki deri eklemelerinden anlaşılmaktadır.

Katalog No	: 43
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000411
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 329
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 10 – 15 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Torul İlçe Müftülüğu, Gümüşhane, 13.09.2000

Fotoğraf 3.1.50 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Cilt Şemse, köşebent, mıkleb Şemsesi ve zencirek bėlėmlerinden oluşmaktadır. Bu bėlėmler kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Cilt eŐidi yėnėnden ise; eserin sağ kapağında bulunan, Şemse bėlėmėndeki sėslemenin alt uç kısmında oluşan parça kaybından dolayı, esere ‘‘Mėlevven Cilt’’ denilebilmekte, altınlama tekniğinden ۆtėrė ise ‘‘Alttan Ayırma Cilt’’ olduğu sėylenebilmektedir. Bunların neticesinde eserin ‘‘Alttan Ayırma Mėlevven Cilt’’ kategorisine dahil olduğu sėylenebilmektedir.

Şemse, köşebent ve mıkleb Şemsesi bėlėmlerindeki tezyinat da iek, gonca gėl, hafāyī ve yaprak motiflerinin kullanıldığı gėrėlmektedir. Kompozisyon olarak ise serbest tasarımdır. Eserin sırtında bulunan açık kahverengi deri ve sertab kısmında bulunan siyah renkte deriden anlaşıldığı ۆzere eser sonradan bir restorasyon gėrmėŐtėr.

Katalog No	: 44
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000558
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Ömer ez-Zühdî
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 302
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 11 – 17 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Afyon İl Müftülüğu, 21.10.1986

Fotoğraf 3.1.51 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser cilt bölümleri bakımından şemseli, salbekli, köşebentli ve zencirekli bölümlerden oluşmaktadır. Bu bölümler kalıp basma tekniği ile yapılmış olup sadece salbekler ucu kör aletler kullanılarak, kakma yöntemi ile yedişer adet nokta ile yapılmıştır. Bu bölümlerin içinde hatâyî ve ince yaprak motifleri bulunmaktadır. Zencirekler “S” formunda olup, cilt çeşidi açısından “Alttan Ayırma Cilt” kategorisinde yer almaktadır. Eserde sertab ve mıkleb bulunmamaktadır. Cildin rengi ise vişne çürüğüdür.

(Eserin zahriye sayfasındaki süslemelerden de anlaşıldığı üzere takribi bu iki yüz yıl aralığına dahil olduğu söylenebilmektedir.)

Fotoğraf 3.1.52 Zahriye Sayfası Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Katalog No	: 45
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000643
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: es-Seyyid Mahmûd Zühdü min tilâmîz es-Seyyid Mahmûd Vehbî
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 306
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 25 – 38 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Safranbolu İlçe Müftülüğu, Karabük, 02.06.1993

Fotoğraf 3.1.53 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tanımı: Eserin erken Osmanlı döneminde sıkça görülen şemse ve salbek ile mikleb şemseli bir şekilde olduğu görülmektedir. Cildin ana rengi ise özellikle mikleb kısmından anlayacağımız üzere bordodur. Kalıp basma tekniği ile yapılan bu bölümlerin içerisi, penç, hatâyî, gonca gül ve ince yapraklar ile bezenmiştir. Kompozisyon olarak serbest tasarımdır. Cilt çeşidi açısından “Altın Ayırma Cilt” kategorisinde yer almaktadır. Eserin sırt, kapak alt ve üst ile sertab kısmındaki siyah ve kum rengi deriden anlaşıldığı üzere eser sonradan bir restorasyon gördük eklemeler yapılmıştır.

Katalog No	: 46
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000723
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 22
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 17 – 25 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Üsküdar İlçe Müftülüğu, İstanbul, 03.07.1996

Fotoğraf 3.1.54 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eserin çalışmamıza dahil edilmesindeki amaç, bu dönemde ebru kapaklı ciltlerin kayda değer biçimde fazlalığına vurgu yapmak içindir. Eser cüz şeklinde olup demirbaş bilgilerinde yer aldığına göre 29 adet cüzden oluşmaktadır. Bu cilt ise cüzlerden 1. Cüze aittir.

Eser cilt eşitleri içerisinde “Ebrulu Cilt” kategorisine dahil olmaktadır. Kapakta gördüğümüz üzere komple nefli, zemin ebrusuna benzer tarzda bir ebru ile kaplanmıştır. Ebruda renk olarak pembe zemin üzerine yeşil ton tercih edilmiştir. Kapağın özellikle orta alt kısımlarına doğru kurt yenikleri olması da dikkat çekmektedir.

Katalog No	: 47
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 00725
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	:Nesih
Varak Sayısı	: 16
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 19 – 28 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Tokat İl Müftülüğu, 02.06.1999

Fotoğraf 3.1.55 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser bir önceki eserdeki gibi çeşit yönünden “Ebrulu Cilt” kategorisine dahil olan bir eserdir. Eser cüz şeklinde olup, demirbaş bilgilerinde yer aldığına göre 13 adet cüz kayıtlarda görülmektedir. Eser de bulunan cilt ise 3. Cüze aittir.

Her iki kapakta ebru çeşitleri içerisinde “Gel Git” ya da “ Şal” Ebru diye tabir edilen ebru ile kaplanmıştır. Kapakların kenar kısımlarında yer alan deriden anlaşıldığı üzere, kapaklara önce deri yapıştırılıp sonra ebrular yapıştırılmıştır. Sırt bölümünde yer alan kum rengi deriden de, esere sonradan sağlamlaştırma maksadı ile deri ilave edilerek restorasyon işlemi yapıldığı anlaşılmaktadır. Eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır. Ebru kısmında renk olarak lacivert, yeşil, sarı ve turuncu renkleri tercih edilmiş olup deri kısmında ise siyaha yakın tonda bir deri kullanılmıştır.

Katalog No	: 48
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000726
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 12
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 12 – 17 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Tokat İl Müftülüğu, 02.06.1999

Fotoğraf 3.1.56 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Yazma eser önceki iki eser gibi “Ebrulu cilt” kategorisine örnek teşkil eden bir eserdir. Eser cüz şeklinde olup, demirbaş bilgilerinde yer aldığına göre 30 adet tam cüzden oluşmaktadır. Bu cilt ise cüzlerden 1. cüze aittir. Diğer cüzlerde ise aynı ebru tonlarında ciltler bulunmaktadır.

Bu eser yine ebru çeşitleri arasında “Zemin Ebru” çeşidine örnek olan ebru ile kaplanmış bir eserdir. Bu ebruda renk olarak; Açık yeşil, koyu yeşil ve kahverengi tonlar tercih edilmiştir. Eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır. Cildin sırt kısmına sonradan sağlamlaştırma maksadı ile siyah renkte deri ilave edilmiştir.

Katalog No	: 49
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000727
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 12
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 15 – 21 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Tokat İl Müftülüğu, 02.06.1999

Fotoğraf 3.1.57 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser cüz şeklinde olup, demirbaş bilgilerinde yer aldığına göre 30 adet tam cüzden oluşmaktadır. Eserdeki cilt ise 1. cüze aittir. Diğer cüzlerin kapaklarında da bu eserdeki ebru'nun benzerleri kullanılmıştır. Eserde ebru çeşitleri içerisinde “Battal Ebru” diye tabir edilen çok güzel bir ebru kullanılmıştır. Bu ebruda renk olarak öncelikle mavi zemin üzerine sarı, sarı renginin üzerine kiremit kırmızısı tonunda renkler tercih edilmiştir. Eser yine cilt çeşidi açısından; önceki üç eserde olduğu gibi “Ebrulu Cilt” kategorisine dahil olan bir cilt çeşididir. Yine sırt bölümünde yer alan kırmızı renkli deriden eserin sağlamlaştırma maksadı ile sonradan bir restorasyon işlemi gördüğü anlaşılmaktadır. Eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır.

Katalog No	: 50
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000728
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 306
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 13 – 19 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Tokat İl Müftülüğu, 02.06.1999

Fotoğraf 3.1.58 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eserin kütüphane de sadece 6. cüzü bulunmaktadır. Cilt çeşitleri arasında “Ebrulu Cilt” kategorisine güzel bir örnektir. Ebru çeşitleri arasında “Gel Git” “Şal” ebrusu olarak tabir edilen ebru ile kapakların komple kaplanması suretiyle yapılmıştır. Ebru da renk olarak yeşil, siyah, sarı ve turuncu renkleri kullanılmıştır. Deri rengi açık kahverengi olmakla birlikte eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır.

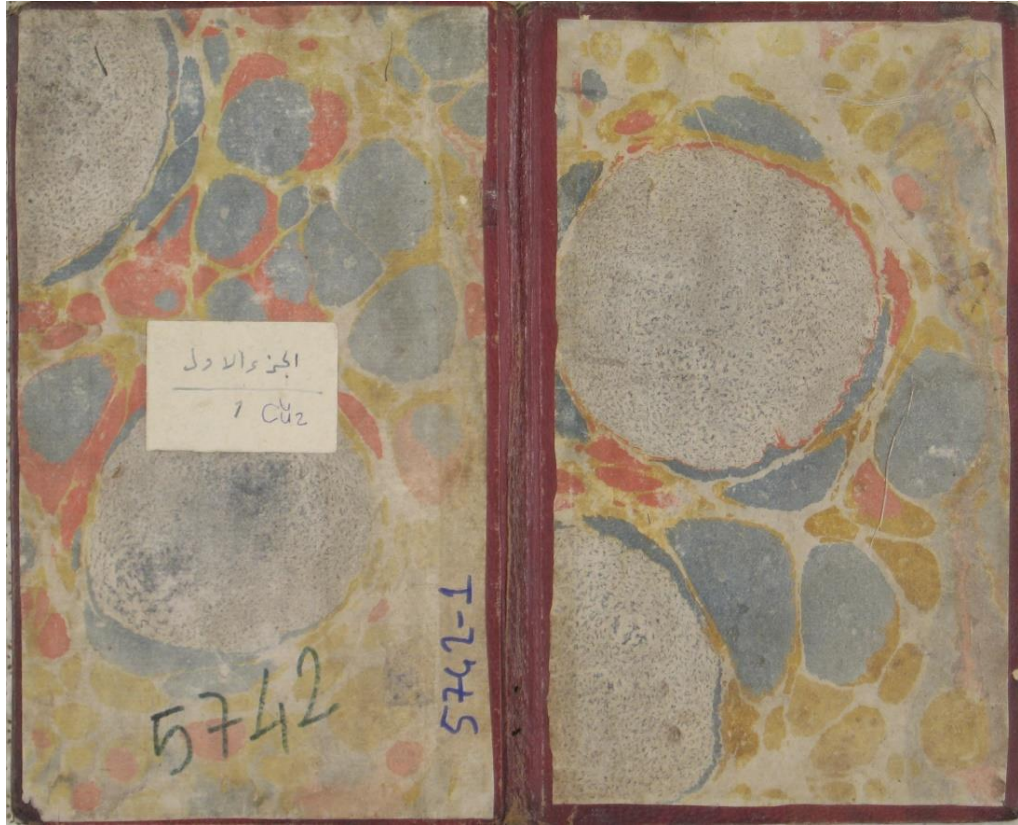
Katalog No	: 51
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000729
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 10
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 13 – 20 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Tokat İl Müftülüğü, 02.06.1999

Fotoğraf 3.1.59 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eserin kütüphane de sadece 9. cüzü bulunmaktadır. Eser cilt çeşidi açısından “Ebrulu Cilt” çeşidine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Kullanılan ebru, ebru çeşitleri açısından “Tarak Ebru” çeşidine dahildir. Önceki ebrulu ciltler gibi bu eserde; Kapaklara önce derinin yapıştırılıp daha sonra bu deri üzerine ebrunun yapıştırılması sureti ile yapıldığı anlaşılmaktadır. Ebruda kullanılan renkler; Sarı, lacivert, turkuaz, açık kahverengi ve kiremit rengidir. Derisi ise kum beji rengindedir. Eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır.

Katalog No	: 52
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000735
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Konusu	: Kur'an
Varak Sayısı	: 13
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 11 – 19 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Divriği İlçe Müftülüğu, Sivas, 17.11.2000

Fotoğraf 3.1.60 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tanımı: Örnekteki yazma eser cüz şeklinde olup, demirbaş bilgilerinde yer aldığına göre 30 adet tam cüzden oluşmaktadır. Görsel 1. cüze aittir ve ayrıca bu ebrunun benzerleri de diğer geriye kalan 29 adet cüzün çoğunluğunda vardır.

Eserde kullanılan ebru, ebru çeşitleri içinde “Battal Ebru” kategorisine dahildir. Battal ebru öbeklerinde “Kumlu Ebru” tekniği de kullanılmıştır. Ebrular yukarıda bulunan önceki eserler gibi derinin üzerine yapıştırılmıştır. Ebruda kullanılan renkler ise; Sarı zemin üzerine turuncu ve turkuazdır. Cilt çeşidi açısından eser “Ebrulu Cilt” kategorisine dahildir. Derinin rengi kırmızıdır. Eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır.

Katalog No	: 53
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000736
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Harekeli Nesih
Varak Sayısı	: 12
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 23 – 32 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Beyoğlu Müftülüğu, İstanbul, 24.01.2001

Fotoğraf 3.1.61 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tanımı: Eser ‘‘Ebrulu Cilt’’ kategorisine dahildir. Görüntü 1. cüze aittir. Eser demirbaş bilgilerinde yer aldığına göre 30 adet tam cüzden oluşmaktadır. Bu eserdeki ebruya benzer ciltler diğer cüzlerde de aynı Şekilde kullanılmıştır. Derinin rengi koyu kahverengidir. Eserde sertab ve mıklep bulunmamaktadır. Kullanılan ebrunun çeşidi ise ‘‘Battal Ebru’’ diye tabir edilen kategoride bir ebrudur. Kullanılan renkler; Siyah, mavi ve kırmızıdır. Bu eser de kapaklara önce deri sonra ebru yapıştırılması sureti ile yapılmıştır.

Katalog No	: 54
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000744
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Harekeli Nesih
Varak Sayısı	: 11
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 17 – 40 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Çankırı Atkaracalar İlçe Müftülüğu, Şubat, 2004

Fotoğraf 3.1.62 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tanımı: Eser XVIII-XIX. yüzyıllarda sıkça karşılaştığımız cilt çeşidi olan “Ebrulu Cilt” kategorisine dahil bir eserdir. Eser cüz şeklinde olup, demirbaş bilgilerinde yer aldığına göre 28 adet cüz olarak görülmektedir. Görsel 1. cüze aittir. Bu ebrunun benzerleri diğer cüzlerin kapaklarında da aynı şekilde kullanılmıştır. Eserde kullanılan ebruda; Kahverengi zemin üzerine sarı, bunun üzerine de koyu griye yakın tonda bir boya ile battal öbekleri oluşturularak yapıldığı görülmektedir. Ebrular bu kahverengi deri üzerine yapıştırılarak, sırt kısmı hariç kapaklar komple ebru ile kaplanmıştır. Eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır. Cildin derisinin rengi açık kahverengidir.

Katalog No	: 55
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000741
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Harekeli Nesih
Varak Sayısı	: 12
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 20 – 30 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Nevşehir İl Müftülüğu, 20.06.2001

Fotoğraf 3.1.63 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser cilt bölümleri açısından detaylandırılırsa; Şemse, salbek ve zencirek bölümlerinden oluşmaktadır. Bu kısımlar cilt teknikleri yönünden kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Görüntü 1.cüze aittir. Eser demirbaş bilgilerinde yer aldığına göre 30 adet tam cüzden oluşmaktadır. Diğer cüzlerin kapakları da aynı özelliklere sahiptir.

Bahsi geçen yerlerde tezyini açıdan, hatâyî ve stilize edilmiş ince yaprak motifleri kullanılmıştır. Şemse ve salbek etrafını çevreleyen noktalar ayrıyeten zencirek çevresindeki cetvel kısımları, yekşah demiri diye tabir edilen ucu kör aletle kakma yöntemi ile yapılmıştır. Cildi çeşitler bakımından inceleyecek olursak, “Mülemma Cilt” (Hem motif bulunan hem de zemin alanlarının altın ile bezenmesi) kategorisine dahil olmaktadır. Zencirekler “S” formunda olup, cildin orijinal rengi ise kırmızıdır. Eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır.

Katalog No	: 56
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 000743
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Harekeli Nesih
Varak Sayısı	: 28
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 16 – 23 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Seyhan İlçe Müftülüğu, Adana, 19.09.2003

Fotoğraf 3.1.64 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eserde ilk dikkati çeken unsur, cilt çeşidi açısından “Soğuk Baskı” (Herhangi bir altınlama unsuru bulunmayan) cilt kategorisine dahil olduğudur. Cildin rengi ise kırmızıdır. Görüntü 1. cüze aittir. Eser demirbaş bilgilerinde yer aldığına göre 30 adet tam cüzden oluşmaktadır. Diğer cüzlerdeki ciltlerin çoğunluğu da aynı özelliklere sahiptir.

Cildin şemse ve salbek bölümü kalıp basma tekniği ile çizgisel olan diğer kısımlar ise yekşah demiri kullanılarak kakma yöntemi ile yapılmıştır. Ayrıca eserde zencirek motifi bulunmamakla birlikte, kenar kısımlarda kapağın dört tarafını çevreleyen çift çizgi bulunmaktadır. Doğal olarak eser soğuk baskı cilt olarak tanımlanabilmesine rağmen. Aynı zamanda şemse etrafı ve köşe kenar bölümlerde görülen çift çizgiler yekşah demiri ile kakma yöntemi kullanılarak yapıldığından ötürü “Yekşah Cilt” özelliklerinin bazılarını da bünyesinde barındırmaktadır. Eserde tezyini açıdan dal ve yaprağa benzer motifler kullanılmıştır. Zencirek kısımlarında “S” formunda motif bulunmamaktadır.

Katalog No	: 57
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 006343
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 301
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 26 – 34 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Kayıt Yok

Fotoğraf 3.1.65 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser cilt çeşitleri içerisinde “Soğuk Baskı” ve “Yekşah Cilt” çeşitlerine örnek bir eserdir. Cildin şemse ve salbek kısımları kalıp basma tekniği ile diğer çizgisel kısımlar ise yekşah demiri kullanılarak kakma tekniği ile yapılmıştır. Cildin asıl rengi ise vişne çürüğüdür.

Tezyini açıdan eser şemse ve salbek bölümlerinde iri iri yaprak ve dallar ile bezenmiş olup, zencirek bölümlerinde ise yaprak formunda olup içerisinde üçer adet kıvrımlı çizgi bulunmaktadır. Eserde sertab ve mikleb bulunmamaktadır.

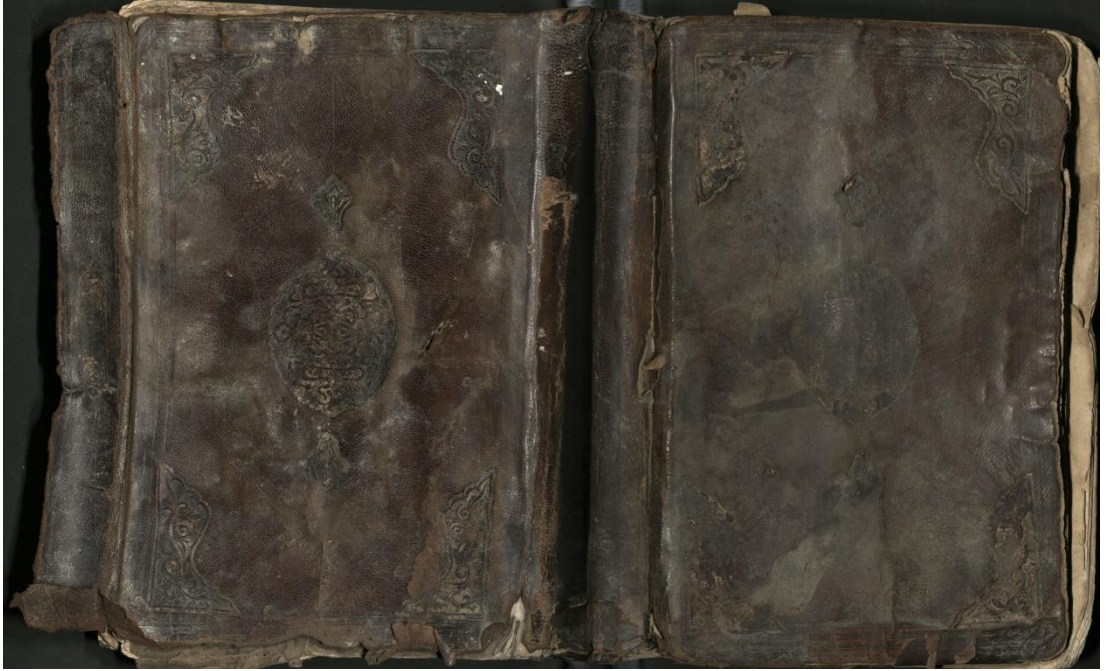
Katalog No	: 58
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 006349
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 96
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 15 – 26 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Mersin İl Müftülüğu, 11.04.2017

Fotoğraf 3.1.66 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eserin Şemse ve salbek b6l6mlerinde kalıp basma tekniği kullanılmıştır. Ciltte kullanılan derinin ana rengi ise sırt kısmından ve Şemse ile salbekte zemin kısımlarından anlaşılacağı üzere açık kahverengidir. Eserde altın harici yeşil ve turuncuya yakın bir renklendirmenin kullanıldığı g6r6lmektedir. Tezyinata bu kısımların dışında fırça kullanılarak çeşitli dendanlar ve bord6r b6l6m6nde ise birbirine geçmeli çizgisel dal ve motif Şeklinde tasarım uygulanmıştır. En dıştaki zencirek kısımlarında “S” formu g6r6lmektedir. Şemse ve salbek kısımlarında motifler, rumiler, çiçekler ve yapraklar kullanılmıştır. Eser kompozisyon olarak 1/4 oranında simetri tasarımına sahiptir.

Katalog No	: 59
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 006358
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 314
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 15 – 23.5 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Kütahya Valiliği, Getiren Kişisi Mehmet Uzunca, 20.06.2017

Fotoğraf 3.1.67 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Yazma eserin cildi teknik olarak kalıp basma tekniği ile yapılmış olup, cilt çeşidi açısından “Soğuk Baskı” kategorisine dahil olduğu söylenebilmektedir. Cildin ana rengi ise koyu kahverengidir. Ciltteki bölümler şemse, salbek, köşebent ve zencirekten oluşmaktadır.

şemse bölümü tezyini açıdan sarmal şekilde bulut, dallar ve iek motiflerinden oluşmakta, salbek kısmında ise gonca gül motifi bulunmaktadır. Kşebentlerde de iri kıvrımlı dallar ve yaprak motifleri kullanılmıştır. Ayrıca bu dönemde motiflerin iri ve belirgin olması bir diğer dikkat çeken husustur. Zencirek bölümleri ise yekşah demiri ile dörder adet eşit aralıklarla çizgi çekilmek suretiyle bezenmiştir. Eserde sertab bölümü günümüze ulaşmış ancak, mıkleb bölümü günümüze ulaşamamıştır.

Katalog No	: 60
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 006359
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 303
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 17 – 23 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Kütahya Valiliği, Getiren Kişisi Mehmet Uzunca, 20.06.2017

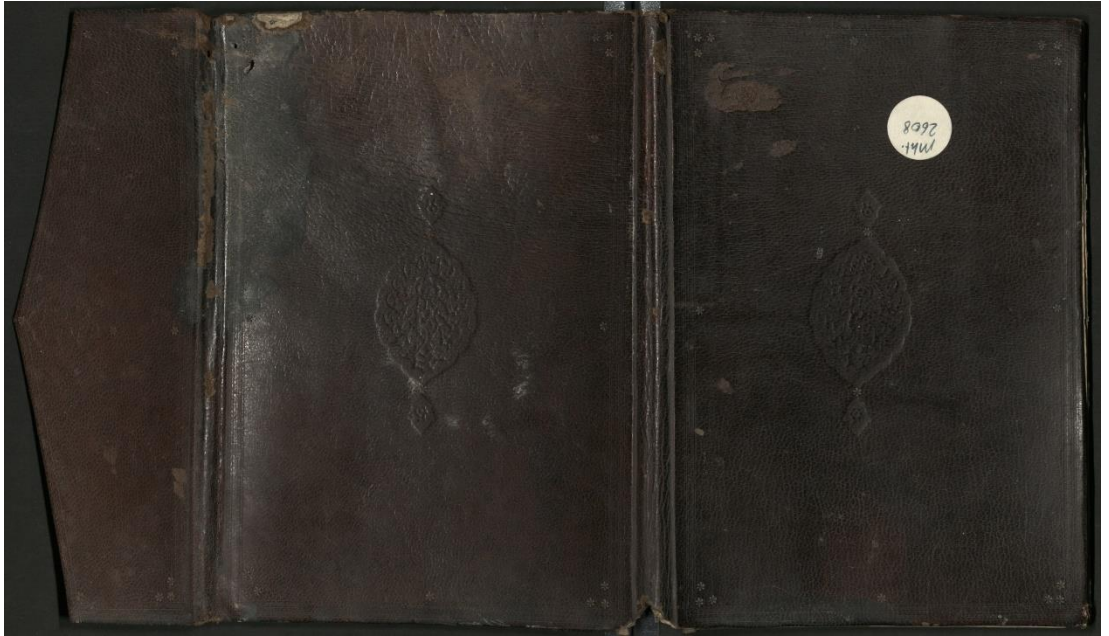

Fotoğraf 3.1.68 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser şemseli, salbekli, köşebentli ve zencirekli bölümleri bünyesinde barındırmaktadır. Şemse ve köşebentler kalıp basma tekniği, salbek bölümü ise kakma yöntemi ile yapılmıştır. Cildin rengi ise koyu kahverengidir.

Şemse ve köşebent bölümlerinde tezyini açıdan çiçek, tomurcuk, yaprak ve dallar tercih edilmiştir. Şemse alt ve üst alanlarında bulunan salbek kısımları, yekşah demiri ile nokta formunda yapılmış olup, mıkleb şemsesinde ise şemse ve köşebent bölümlerindeki motifler kullanılmıştır. Zencirek kısımları “S” formundadır.

Katalog No	: 61
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 06448
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 19
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 14 – 20 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: İstanbul Haseki Eğitim Merkezi, 09.08.2017

Fotoğraf 3.1.69 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser gayet sade bir cilde sahiptir. Şemse ve salbek kısımlarından oluşmaktadır. Bu kısımlar teknik olarak kalıp baskı tekniği ile yapılmıştır. Cilt çeşidi açısından ise “Soğuk Baskı” kategorisine dahil bir eserdir. Cildin rengi ise koyu kahverengidir.

Şemse kısmında tezyini açıdan çiçek, yaprak ve dallar tercih edilmiş olup, salbek bölümünde ise gonca gül motifi tercih edilmiştir. Eserin köşebent bölümlerinde genellikle beylikler döneminde sıkça rastladığımız; üç adet yıldız formunda uygulanan nokta görülmektedir. Zencirek bölümleri ise dört adet ince çizgisel hatlardan oluşmaktadır. Mıkleb kısmında fazla belli olmamakla birlikte bir adet mıkleb şemsesinin izleri görülmektedir. Bunun haricinde mıkleb köşeleri ve orta kısımlarında da yine yıldız formunda noktalar bulunmaktadır. Kompozisyon olarak desen serbest tasarımıdır. Eserin forma sayısı çok az olması sebebi ile sertab ve sırt bölümü çok incedir.

Katalog No	: 62
Bulunduğu Yer	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 006528
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Muhakkak
Varak Sayısı	: 375
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 25 – 37 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: Ayvalık İlçe Müftülüğu, Gökhan Arslan, 20.03.2018

Fotoğraf 3.1.70 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Teknik olarak eser kalıp baskı tekniği ile yapılmıştır. Cilt çeşidi açısından soğuk baskı cilt kategorisine dahildir. Eserin rengi ise vişne ürüğüdür.

Eserde bu yüzyıllarda sıkça görülen şemse bölümünde bir adet iek buketinin kalıp baskı tekniği ile uygulandığı görülen izlerden anlaşılmaktadır. Bunun haricinde zencirek alanları ve bu alanların etrafında iki adet ince çizgi ile birlikte, köşelerde ve iki yan orta kısımlarda üçer adet yapılmış noktalar görölmektedir. Kapakların dört kenarını çevreleyen zencirekler “S” formundadır.

Katalog No	: 63
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 006531
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 370
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 15 – 21 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Niğde İl Müftülüğu, Aladdin Gürpınar, Kayıt yok

Fotoğraf 3.1.71 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser Şemse ve salbek b6l6mlerinden oluşmaktadır. Bu b6l6mler teknik olarak kalıp basma y6ntemi ile yapılmıştır ve cilt 7eŐidi a7ısından da ‘‘Soğuk Baskı’’ kategorisine girmektedir. Cildin rengi ise siyahtır.

Bahsi ge7en alanlardan Şemse kısmında tezyini a7ıdan; Hatâyi, bulut ve 7i7ek motifleri, salbek kısmında ise gonca g6l motifi kullanılmıştır. Eserde herhangi bir altınlama unsuru g6r6lmemektedir. Kompozisyon olarak desen 1/4 oranında simetri tasarımını b6nyesinde barındırmaktadır. Ayrıca sırt ve kapakların 6st ve alt alanlarında yer alan deri eklemelerinden de eserin 6nceden bir restorasyon işlemi g6rd6Đ6 anlaşılmaktadır.

Katalog No	: 64
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 006534
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	:Nesih
Varak Sayısı	:278
Dil	:Arapça
Kapak Ölçüsü	:15.5 – 23.5 cm
Geldiği Yer ve Tarih	: İsmail Bayrak, DİB. Başkanlık Vaizi, 19.04.2014

Fotoğraf 3.1.72 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Ciltte ilk olarak Şemse b6l6m6n6n olduğu g6ze çarpmaktadır. Bu b6l6m kalıp basma tekniği ile yapılmış olup, cilt çeşidi açısından da ‘‘Soğuk Baskı’’ kategorisine dahil olmaktadır. Cildin rengi ise koyu kahverengidir.

Bahsi geçen alanlardaki tezyinatta kullanılan motifler; Hatâyi, penç, bulut ve iek motifleridir. Tasarım olarak 1/2 oranında desen oluŐturulmuŐ durumdadır. Eserin sırt, sol kapağın alt ve 6st, sağ kapağın ise ağız kısmında bulunan deri parçalarından cildin 6nceden bir restorasyon işlemi g6rd6Đ6 anlaşılmaktadır.

Katalog No	: 65
Bulunduğu Yeri	: Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Demirbaş No	: 006567
Eser Adı	: Kur'ân-ı Kerîm
Müstensih Adı	: Kayıt yok
İstinsah Tarihi	: Kayıt yok
İstinsah Yeri	: Kayıt yok
Yazı Çeşidi	: Nesih
Varak Sayısı	: 301
Dil	: Arapça
Kapak Ölçüsü	: 11 – 17 cm
Geldiği Yeri ve Tarih	: Japonya Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 22.10.2018

Fotoğraf 3.1.73 Genel Görünüm (DİB. Ktp)

Cildin Tarifi: Eser şemse, salbek, köşebent ve zencirek bölümlerinin hepsini bünyesinde barındırmaktadır. Bu bölümler kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Cilt çeşitleri yönünden “Mülevven Cilt” (Bir veya birden fazla renkte deri kullanılarak yapılan cilt) kategorisine girmektedir. Aynı zamanda altınlama yapılırken motiflerin zemin kısımları altınlandığından dolayı “Altın Ayırma Mülevven Cilt” çeşidine dahil olduğu söylenebilmektedir. Bu aynı zamanda eserin sol kapağındaki şemse ve köşebent bölümlerinden de anlaşılmaktadır. Sağ kapakta altının aşınmış olmasının sebebi ise, eserin sağdan okunmaya başlanmasından dolayı daha fazla kullanılan sağ kapağın yıpranmış olmasındandır. Cildin derisinin rengi siyahtır.

Bu alanların içerisinde şemse kısmındaki tezyinata hatâyî, yaprak ve dallar; salbek kısmında ise gonca gül motifi ile köşebent bölümlerinde de şemse kısmında kullanılan motifler tercih edilmiştir. Şemse, salbek ve köşebent çevreleri yekşah demiri kullanılarak yapılan tığlar ve noktalar ile bezenmiş olup bu noktalardan kapakların orta ve kenar alanlarında da görülmektedir. Eserde kullanılan desenler kompozisyon olarak serbest tasarımdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEĞERLENDİRME

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde Bulunan "XVIII-XIX. yüzyıllara ait Kuran-ı Kerîmlerin Cilt Sanatı Açısından İncelenmesi" başlığı adı altında çalıştığımız yüksek lisans tezimizde Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde bulunan 7.465 adet el yazması içerisinde cüzleriyle birlikte 1672 adet olan Kur'ân-ı Kerîmlerden 785 adedi incelenmiş olup katalog kısmında yer alan 65 adedinin cilt sanatı açısından; teknik, çeşit, üslûb renk ve kompozisyon gibi genel özellikleri dikkate alınarak kataloglama yapılmak sureti ile tek tek değerlendirilmiştir.

Katalogda bulunan 65 adet cildin 35 adedinin tarih kaydı net olarak bulunmakta, 30 adedinin ise tarih kaydı bulunmamaktadır. XVIII-XIX. yüzyıl aralığında tarihi bulunan ciltlerin en eski tarihlisi 1143 (1731) tarihinde istinsah edilmiş olan (bkz. F. 13) (000491) demirbaş numaralı eserdir. XX. yüzyıla en yakın tarihi olan eser ise 1312 (1895) tarih kaydı mevcut bulunan (bkz. F. 51) (006514) demirbaş numaralı eserdir.

Tarihi bulunmayan 30 adet eser genel itibari ile XVIII-XIX. yüzyıl kitap sanatları özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Kuvvetle muhtemeldir ki bu iki yüz yıl aralığında istinsah edildiği tahmin edilmektedir. Bunların ilk olarak cildinin çeşidi ve süslemeleri sonra yazı çeşidi daha sonra zahriye sayfasındaki tezhip ve tezyinat tarzı ile, kağıt cinsinin analizinin neticesinde bu iki yüz yıl aralığına dahil olduğu -kesin olmamakla birlikte- söylenebilmektedir.

Fakat eserdeki istinsah tarihi ile cildinde o tarihte yapılmış olma olasılığı üzerinde dikkatle durulması gereken bir husustur. Öyle ki cildin kitaptan sökülüp başka bir kitaba takılabilmekle olasılığı, kitap ile cildin çok düşük bir ihtimal de olsa aynı yıllara ait olmamasını getirebilmektedir. Bu sebepten ötürü eseri bütünü ile inceleyip genel özellikleri olan; cilt yapım tekniği, süsleme tarzı, yazı çeşidi, tezhip özellikleri ve kağıdın özelliklerini bütünüyle inceleyerek doğruya en yakın tahminle sonuca ulaşılabilir.

Eserlerin çoğunluğu (bkz. F. 54) (000171) demirbaş numaralı eserde görüldüğü gibi “Kalıp Baskı” tekniği ile yapılmıştır. Bunların dışında (bkz. F. 18) (000617) demirbaş numaralı esere bakıldığında ciltlerde bulunan bölüm olarak erken Osmanlı ve Fatih dönemi cilt özelliklerini de (Şemse salbek ve köşelerde 3,4,5,6 adedinde noktasal formlar yahut küçük köşebentler bulunan) bünyesinde barındıran sadece fırça kullanılarak cilt çeşitleri içerisinde “Yazma Cilt” diye tabir edilen ciltler de bulunmaktadır.

Tasarım yönünden düşünüldüğünde eserler genel olarak F: 53 (000145) demirbaş numaralı eserde olduğu gibi serbest stilde bir tasarım ve kompozisyona sahiptir. Bunun dışında (bkz. F. 17) (000302) demirbaş numaralı eserde görüldüğü üzere 1/4 oranında ve 2/4 oranlarında kompozisyon ve tasarım anlayışı ile yapılan eserlerde mevcuttur. Bu tasarımlar genel olarak simetriktir. Ayrıca çalışmada da görüldüğü gibi bu tarz ciltlerin dışında, kapakları ebru, kumaş ve deri olmak kaydı ile herhangi bir motif ve süsleme unsuru bulunmayan düz deri ile kaplanmış ciltler de bulunmaktadır.

Süsleme unsuru göz önüne alındığında ise “Altan Ayırma” cilt çeşidi kategorisine dahildir denilebilmektedir. Bunun örneğini (bkz. F. 54) (000171) demirbaş numaralı eserde rahatlıkla görülmektedir. Mücellidin eserde gerek kalıp basma aşamasında hassasiyetini, özellikle altınlama aşamasında çok ince ve titiz çalıştığını motiflerin net ve güzel görünümünden anlaşılmaktadır. Ayrıca bu eserde yazma eserlerde görülen, altın dökülmesi, karar, cilt de mukavva ve deri kayıpları gibi deformasyonlar büyük oranda bulunmamaktadır.

Altan ayırma cilt çeşidi haricinde incelediğimiz eserlerde “Altan Ayırma Mülevven”, “Üstten Ayırma”, “Mülemma”, “Zilbahar”, “Ebru”, “Kumaş”, “Deri”, “Yekşah”, “Yazma”, “Soğuk Baskı” gibi cilt çeşitlerine örnek olabilecek eserler bulunmaktadır.

Kütüphanede bulunan eserlerin kenar zencirek bölümleri genel olarak; (bkz. F. 16 (000587) Demirbaş numaralı eserde görüldüğü üzere uç kısmında “S” formunda motif bulunan ucu kör aletler ile kakma yöntemi uygulanarak elde edilen motiflerle bezenmiş ve bu zencirek bölümleri genellikle altınlanmıştır. (bkz. F. 73)

(006343) ve (bkz. F. 78) (006528) Demirbaş numaralı eserlerde de görüldüğü gibi zencirek bölümünün altınlanmadan soğuk baskı şeklinde bırakılan örnekleri de mevcuttur.

Bunun yanında (bkz. F. 71) (000743) demirbaş numaralı eserlerde görüldüğü gibi zencirek bölümlerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmadan sadece tek ya da çift çizgi çekilerek bırakılan eserlerde mevcuttur.

Ayrıca özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülen; kapak ortasında Barok-Rokoko tarzı, çiçek buketi yapılan ciltlere bir örnek olarak katalogta bulunan (bkz. F. 52) (000131) demirbaş numaralı eserde olduğu gibi çok güzel örneklerde mevcuttur.

Eserlerde genel olarak sertab ve mıkleb bulunmaktadır. Fakat (bkz. F. 23) 000457 demirbaş numaralı örnekte görüldüğü üzere sertab ve mıklebi günümüze ulaşmayan eserlerde mevcuttur. Aynı zamanda sadece mıkleb bölümü olmayan (bkz. F. 75) (006358) numaralı örnekteki gibi yazmalarda çalışmamız ve kütüphanenin genelinde mevcuttur.

Bunların dışında katalogta bulunan (bkz. F. 3.1.24) (007465) demirbaş numaralı Kur'ân-ı Kerîm'in yazım tekniği bakımından özel bir eser olduğu tespit edilmiştir. Hattatın eseri "Tevafuklu" (iki kelimenin birbirine uygun ve denk gelmesi) yazdığı gözlemlenmiştir. Tevafuklu Kuranı Kerim'in diğer örneklerinin - kayıtlarda kesin olmamakla birlikte- Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Yazma Bağışlar Numara 6330), ikincisi de bir şahsa ait olmak üzere çalışmamızda işaret ettiğimiz eserle birlikte üç adet olduğu bilinmektedir.

Son olarak çalışmamızda incelemesi yapılan eserlerde olduğu gibi kütüphanede bulunan bütün el yazma eserlerde de; kahverengi ve siyahın tonları ile birlikte kırmızı, bordo, yeşil, lacivert ve vişne çürüğü gibi çeşitli renklerde ciltler bulunmaktadır.

SONUÇ

Çalışmamızda XVIII-XIX. yüzyıllara ait Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'nde bulunan el yazması Kur'ân-ı Kerîmler cilt sanatı açısından incelenmiştir.

Devletin duraklama ve gerileme dönemi olarak adlandırılan bu devirde en çok etkilenen alanlardan birisi de kültür ve sanat ortamı olmuştur. Bununla birlikte yine de yeni tarzlar ve usuller ortaya çıkarılmış, klasik döneme ithafen en güzel şekilde cilt örnekleri yapılmıştır.

Sanatla ilgili olan bütün konularda olduğu gibi geleneksel sanatlarımız dahilinde bulunan ciltçilikte de daha önceki örneklerden faydalanma, gelişme ve diğer kültür-sanat dallarını etkileme, özgün ve üstün eserler meydana çıkarma, daha sonraları ise etkilenme, başkalaşım ve çağın getirdikleriyle dönüşüme uğrama durumlarından bahsedilmiştir. Ancak hiçbir zaman bu değişim ve dönüşüm çağının ve alanının en iyisi olan eserlerin değerini düşürmemiş hatta daha da artırmıştır. II. Bayezîd devrinde yapılan sanatsal anlamda fevkalade olan bir eser her daim değerini ve üstün özelliklerini kaybetmediği gibi. III. Ahmed devrinde yapılan üstün bir eserin de değerinin kaybı söz konusu değildir.

İncelediğimiz XVIII-XIX. yüzyıl Osmanlı cilt sanatının sanatsal anlamda başlangıcı olarak kabul gören Selçuklularda cilt sanatında kullanılan teknikler, malzeme, üslûb ve desenler çok çeşitli olmasa da gelişim dönemine ışık tutacak niteliktedir.

Katalog bölümünde yer alan 65 eserin genel olarak dönemin sanat anlayışı ve özelliklerini bünyesinde barındırdığı söylenebilir. Öyle ki yazma eserlerde tasarım açısından mücellitlerin klasik döneme nazaran daha iri ve belirgin çiçek motiflerini eserlerde uyguladıkları görülmektedir.

Cilt çeşitleri yönünden eserler çoğunlukla kalıp basma tekniği ile yapılmıştır. Bazıları altınlama ve herhangi bir süsleme unsuru bulunmaksızın sadece kalıp

basıldığı hali ile cilt çeşitleri içerisinde “Soğuk Baskı” diye tabir edilen tarzda bırakılmıştır.

Bunların yanı sıra çok güzel ve dikkat çekici şekilde ciltler katalogda bulunmaktadır. Örneğin “Alttan Ayırma” “Üstten Ayırma” “Mülevven” “Mülemma” Zilbahar”, “Ebru”, “Kumaş”, “Deri”, “Yekşah”, “Yazma” gibi süsleme tarzı çeşitliliğine sahip eserler mevcuttur.

Özellikle Selçuklu dönemi ve Osmanlı klasik üslûbun zirvesi olan, XVI. yüzyıl sanat üslûbunda genel olarak simetri özelliği üzerinde daha fazla durulan tasarım anlayışının olduğu görülmektedir. Çalışmamızda bulunan eserler ise tasarım ve kompozisyon açısından, geneli serbest ve asimetrik tasarıma sahip kompozisyonlardan oluşmaktadır. Bazı eserlerde de 1/4 ve 2/4 oranlarında kompozisyonlar yapıldığı görülmektedir. Ancak özellikle III. Ahmed döneminde klasik devire ithafen eserler de yapılmıştır.

Bu dönemde özellikle Batı’yı tanıma ve Batı ile ilişkilerin artması hasebi ile Osmanlı Devleti cilt sanatında dört farklı tarz ve yeni üslûb cilt çeşidi ortaya çıkmıştır. Bunlar; Lake, Realist Motifli, Barok-Rokoko ve Yekşah ciltlerdir. Lake ciltlerin fevkalade ilk örnekleri bu tarzın ustası olarak bilinen III. Ahmed zamanında padişahın da dikkatini çeken Ali Üsküdârî’nindir. Tezimizde sadece Barok-Rokoko çeşidin de örnek bulunmakta, diğer üç çeşide dahil örnekler bulunmamaktadır. Özellikle Barok-Rokoko tarzında (bkz. F. 56) (000131) bulunan eserde, mücellidin çiçeğin gerçek görüntüsüne en yakın görüntüde fırça ile nakşettiği görülmektedir.

Eserlerin genelinde gözlemlenen durumda: Klasik Osmanlı döneminde yapılmış olan eserler kadar detay, incelik ve zarafete sahip olmadıkları görülmüştür. Bu duruma sebep en önemli etken Kütüphaneye genellikle il ve ilçe müftülükleri ile camilerden toplanarak getirilen kitapların sanatsal kaygı barındırmayan Anadolu’nun çeşitli yerlerinde daha çok eğitim amaçlı fonksiyonel anlamda istifade edilen kitaplar olmasıdır. Bu kullanım sebebi hali ile kitaplarda daha fazla yıpranma meydana getirmiştir.

XVIII-XIX. yüzyıllarda meydana gelen savaş, antlaşma ve ülkedeki genel siyasi durum da göz önünde bulundurulmalıdır. XIX. yüzyılda oluşan bu etkileşim,

gerek mimari gerek kitap sanatları ve birçok kültürel alanda toplum hayatına sirayet etmiştir. Ayrıca bu etki XX. yüzyıl ve Cumhuriyet dönemini de etkilemiş özellikle kitap sanatlarında Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar klasik Osmanlı üslûbuna dönüş yapılmıştır.

Tezimizin eksiklikleri ile birlikte gelecekte yapılacak olan çalışmalara bir nebze de olsa kaynaklık teşkil ederek fayda sağlaması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- AFYONCU Erhan**, (2009). “Sokullu Mehmed Paşa” madd., *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 37, s. 354-357.
- AKŞİN Sinan**, (2005). *Türkiye Tarihi 3*, Cem Yay., İstanbul.
- ARITAN Ahmet Saim**, (1993), “Ciltçilik” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 7, s. 551-557.
- ARITAN Ahmet Saim**, “Türk Cilt Sanatı”, *Türk Kitap Medeniyeti*, İ.B.B. Kültür A.Ş., İstanbul 2008, s. 63.
- ARPACIOĞLU S. Hilal**, (2019). “*Timur Devri Baysungur Dönemi Minyatür Çözümlenmeleri*”, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.
- BERK Süleyman**, (2013). *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, İnkılâb Yay., İstanbul.
- BİNARK İsmet**, (1975). *Eski Kitapçılık Sanatlarımız*, Ay Yıldız Matbaası, Ankara.
- BİROL İnci Ayan**, (2012). “Tezhip” madd., *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 4, s. 61–68.
- BULUT Mehmet**, (2015). “*Kuruluş Yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yayın Hizmetleri*”, Diyanet Aylık Dergi sy. 300.
- CEZER Mustafa**, (2011). “*Mufassal Osmanlı Tarihi*”, TTK, Ankara.
- ÇAĞMAN Filiz**, (1988). “Abdullah-ı Buharî” madd., *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 1, s. 87-88.
- ÇAĞMAN Filiz**, (1983). “Osmanlı Sanatı”, *Hürriyet Gösteri*, Özel Sayı, s. 21-24.
- ÇİĞ Kemal**, (1971). *Türk Kitap Kapları*, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

Diyaret İşleri Başkanlığı teşkilât ve vazifeleri hakkındaki 2800 saydı kanunda bazı değışiklikler yapılmasına dair olan 3665 saydı kanuna ek Kanunu. (1950). T. C. Resmi Gazete, sy. 7469, s. 18202-18204, 29 Mart 1950.

Diyaret İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkında Kanunu. (1965). T. C. Resmi Gazete, sy. 12038, s. 1-5, 2 Temmuz 1965.

DURAN Gülnur, (2015). *Hat ve Tezhip Sanatı*, ed. Ali Rıza Özcan, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

DURAN Gülnur, (2008). *Ali Üsküdarî, Tezhip ve Rügâni Üstadı, Çiçek Ressamı, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.*

EMECEN Feridun, (2007). “Osmanlılar” madd., *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 33, s. 580-589.

ERÜNSAL E. İsmail, (2015). “Osmanlılar Kütüphaneler ve Kütüphanecilik” *Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi*, sy. 208, s. 195-196, Ankara.

HAZ. DİB., Araştırma Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanlığı, (1999). *Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe, Teşkilat, Hizmet ve Faaliyetler*, DİB. Yay., Ankara.

İNALCIK Halil, (2000). “Osmanlı İmparatorluğunun Sosyal ve Ekonomik Tarihi”, Eren Yayıncılık, İstanbul.

KESKİNER Cahide, Akar Azade, (1978). *Türk Süsleme Sanatlarında Desen Ve Motif*, İstanbul.

KÜÇÜK Sabahattin, (1995). “Enderunlu Fâzıl” madd., *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 11, s. 188-189.

MAHİR Banu, (2020). “Minyatür” madd., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 30, s. 118-123, İstanbul.

MAHİR Banu, (2005). *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalıcı Yay., İstanbul.

MİDİLLİ Nurettin, (2020). “Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe İşleyiş Organizasyon”, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı,
Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ODABAŞI Hüseyin, (2011). “*Osmanlı Yazma Eserleri ve Türkiye’de Yazma Eser Kütüphaneciliği*”, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, sy. 56.

ÖZEN Esiner Mine, (1998). *Türk Cilt Sanatı*, İş Bankası Yayınları, Ankara.

ROUX Jean Paul, (1990). *Osmanlı Sanatı*, çev., Mübahat Türker-Küyel, c. 6.

SAĞLAM, Mehmet, (1996). “*Geleneksel Türk Hoşgörüsü*”, c. 8, sy. 23.

TANINDI Zeren, (2012). “*Türk Sanatında Kitap*”, Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu, İstanbul.

TEKİN Mustafa, (2017). *Ahmet Hamdi Akseki Sempozyumu*, DİB. Yay., Ankara.

UZUNÇARŞILI Hakkı İsmail, (1988). *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ÜNVER A. Süheyl, (1954). *Müzehip ve Çiçek Ressam Üsküdarlı Ali*, Tege Laboratuvarı Yay., İstanbul.

Url-1 <<https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/osmanli-tarihine-giris/>>, erişim tarihi, 23.10.2022.

Url-2 <<https://kutuphane.diyamet.gov.tr/Tarihce.html>>, erişim tarihi, 05.10.2022.

Url-3 <<https://yazmaeserler.diyamet.gov.tr/>> erişim tarihi, 11.10.2022.

Url-4 <<https://encyclopedia.usmmm.org/content/tr/map/the-dissolution-of-the-ottoman-empire-1807-1924>> erişim tarihi, 23.10.2022.

Url-7 <<https://www.tarihkursu.com/2017/08/43-17-ve-18-yuzylda-osmanli-devleti.html>> erişim tarihi, 23.10.2022.

Url-8 <<https://islamansiklopedisi.org.tr/tezhip>> erişim tarihi, 28.10.2022.

Url-9 <<https://islamansiklopedisi.org.tr/minyatur>> erişim tarihi, 28.10.2022.

Url-10 <<https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-uskudari>> erişim tarihi, 29.10.2022